

ความสำเร็จและความล้มเหลวของการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารี
ในสมัยรัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2394-2453)

สารนิพนธ์
ของ
ประจวบ ภาลูน

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
พฤษภาคม 2549

ความสำเร็จและความล้มเหลวของการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารี
ในสมัยรัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2394-2453)

บทคัดย่อ
ของ
ประจวบ ภาดูน

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
พฤษภาคม 2549

ประจวบ ภาณุ. (2549). *ความสำเร็จและความล้มเหลวของการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของ*

คณะ มิชชันนารี ในสมัยรัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2394-2453). สารนิพนธ์ กศ.ม.

(ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ:บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชมาลย์ สิทธิมงคล.

สารนิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาความเป็นมา รูปแบบและวิธีการตลอดจนวิเคราะห์ถึง ความสำเร็จและความล้มเหลวของการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีในสมัย รัชกาลที่4 และรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งนิกายโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนท์

จากการศึกษาพบว่า ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 การเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารี ทั้งสองนิกายมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นกว่ารัชกาลก่อน ในรัชกาลนี้ถือว่าเป็นยุคทองของศาสนา คริสต์นิกายโรมันคาทอลิกโดยมีบุคคลสำคัญที่เป็นผู้นำได้แก่ สังฆราชปัลเลอกัวและบาทหลวง ชาวฝรั่งเศสที่ เป็นผู้วางรากฐานไว้ และพัฒนาก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับจนมาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 การ เผยแผ่ศาสนาของคณะมิชชันนารีก็ได้ขยายออกไปสู่ภูมิภาคนอกเขตกรุงเทพมหานคร ทั้งใน ภาคเหนือ ภาคอีสานและภาคใต้จนสามารถตั้งมั่นได้อย่างมั่นคง อันเป็นผลงานสำคัญของคณะ มิชชันนารีชาวอเมริกันฝ่ายโปรเตสแตนท์ บุคคลที่เป็นผู้มีบทบาทผลักดันจนประสบความสำเร็จคือ ศาสนาจารย์ แมคกิลวารี รูปแบบและวิธีการของการเผยแผ่ศาสนาของทั้งสองนิกายนี้มีความ แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดกล่าวคือ ฝ่ายโรมันคาทอลิกจะมีการจัดองค์กรที่เป็นเอกภาพโดยมี พระสังฆราชที่ได้รับการแต่งตั้งจากกรุงโรมเป็นประมุข และมักใช้วิธีการเผยแพร่สัญญา และการ จัดตั้งค่ายเป็นหลัก ขณะที่ฝ่ายโปรเตสแตนท์จะดำเนินการเผยแผ่โดยแยกเป็นกลุ่มอิสระไม่ขึ้นต่อ กัน เน้นการเผยแผ่คำสอนผ่านงานสาธารณะประโยชน์ เช่น การรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วย การสอน หนังสือเป็นต้น เมื่อวิเคราะห์ถึงความสำเร็จและล้มเหลวในการดำเนินงานของคณะมิชชันนารีจะ พบว่ามีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ ในด้านความสำเร็จปัจจัยหลักที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลง ในบรรยากาศทางการเมืองการปกครองที่สามารถเข้าถึงและได้รับการสนับสนุนจากองค์ พระมหากษัตริย์ ประกอบกับแรงศรัทธาที่ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากต่างๆของเหล่าหมอสอน ศาสนาและสภาพสังคมไทยที่เปิดกว้างในเสรีภาพของการนับถือศาสนา แต่ทั้งนี้ปัญหาอุปสรรค ของการเผยแผ่ศาสนาก็ยังคงมีอยู่และเป็นสิ่งขัดขวางความก้าวหน้าในการทำงานของคณะ มิชชันนารีนั่นคือ ความขัดแย้งระหว่างทั้งสองนิกายจากคำสอนและการทำงาน ตลอดจนทัศนคติ ที่เป็นปฏิปักษ์ความไม่เข้าใจในสภาพสังคมไทยที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมแตกต่างจากตะวันตก และที่สำคัญคือความเข้มแข็งในวัฒนธรรมและความผูกพันที่ยาวนานระหว่างคนไทยกับศาสนา พุทธจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตซึ่งคำสอนทางศาสนาคริสต์ไม่สามารถโน้มน้าวใจให้ ประชาชนเปลี่ยนศาสนาได้ง่ายนัก

SUCCESS AND FAILURE OF CHRISTIANITY EVANGELICALISM BY FOREIGN
MISSIONARIES IN THE REIGN OF KING RAMA IV AND KING RAMA V
(B.E. 2394 – 2453)

AN ABSTRACT
BY
PRAJOUR PALUN

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education Degree in History
at Srinakharinwirot University
May 2006

Prajoub Palun.(2006). *Success and Failure of Christianity Evangelicalism by Foreign Missionaries in the Reign of King Rama IV and King Rama V (B.E. 2394-2453)* Master's Project, M.Ed. (History). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University ,Asst.Prof. Sukumal Sittimongkol.

This term-paper focused on historical background and method used for Christianity evangelicalism by foreign missionaries in the reign of King Rama IV and King Rama V for both Roman-Catholicism and Protestantism. The term-paper also analyzed many factors contributed to the success and failure of Christianity evangelicalism during the period.

This study found that Christianity evangelicalism for both Roman-Catholicism and Protestantism was brought back during the reign of King Rama IV than it was in the previous reign. It was found that the era of King Rama IV was the golden period for Roman-Catholicism which Pope Palergua and another French brother had paved the way for Christianity establishment in the country. It was not until the reign of King Rama IV that the missionaries could spread Christian teaching to northern, north-eastern and southern region of Thailand and it was firmly established there. The credit of this well establishment of Christianity was given to protestant, American missionary named McGilvary D.D

This study also found that method of evangelicalism is different between Roman-Catholicism and Protestantism while Roman-Catholicism had more organized institution with pope assigned by Vatican of Rome as the supreme leader and the method of evangelicalism was road-show and setting of temporary shelter, Protestantism had more loosely organized institution having many independent groups and the method of evangelicalism was through social work such as healing sick people and teaching.

There were many factors which contributed to success and failure of evangelicalism by foreign missionaries. The important factors leading to success were change in political environment, support from the kings, faith of the missionaries to fight with problems in their work and Thai society's condition that was open for liberty on religion. However, there were obstacles for evangelicalism which blocked progress in the missionaries' work. These factors were conflict between Roman Catholicism and Protestantism in their teaching and work nature, hostile attitude of the missionaries towards Thai society based on culture different from the western and most importantly strong Thai culture resulting from long-time connection between Thai people and Buddhism as part of Thai way of life which Christianity teaching could not get through easily.

ความสำเร็จและความล้มเหลวของการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารี
ในสมัยรัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2394-2453)

สารนิพนธ์
ของ
ประจวบ ภาลูน

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
พฤษภาคม 2549
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบ
ได้พิจารณาสารนิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุพมาลย์ สิทธิมงคล)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาคริต ชุ่มวัฒนะ)

คณะกรรมการสอบ

.....

ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุพมาลย์ สิทธิมงคล)

.....

กรรมการสอบสารนิพนธ์

(ภราดา อาวุธ ศีลาเกษ)

.....

กรรมการสอบสารนิพนธ์

(อาจารย์ อัมพร เอ็งสุโสภณ)

อนุมัติให้สารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....

คณบดีคณะสังคมศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติมา สังข์เกษม)

วันที่ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2549

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความเมตตากรุณาจากบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยขอกราบ
ขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุขุมลย์ สิทธิมงคล ประธานคณะกรรมการและอาจารย์ที่
ปรีกษาสารนิพนธ์ ที่ได้สละเวลาอันมีค่าในการให้ความรู้ ข้อเสนอแนะและช่วยปรับปรุงแก้ไข
ข้อบกพร่องต่างๆจนทำให้สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาคริต ชุมวัฒน์ ประธานกรรมการบริหาร
หลักสูตรและกรรมการสอบสารนิพนธ์ อาจารย์ อัมพร เอ็งสุโสภณ อาจารย์ที่ปรึกษา และอาจารย์
ในภาควิชาประวัติศาสตร์ทุกท่านที่เป็นผู้สอนให้ศิษย์มีความรู้และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อ
สารนิพนธ์นี้เป็นอย่างมาก

ขอกราบขอบพระคุณ ภราดา อาวุธ ศิลเกษ รองอธิการโรงเรียนอัสสัมชัญที่ได้สละเวลา
อันมีค่ามาเป็นกรรมการสอบสารนิพนธ์

ขอขอบพระคุณเพื่อนๆร่วมชั้นเรียนสาขาประวัติศาสตร์ เพื่อนร่วมงานที่โรงเรียนอัสสัมชัญ
คุณวิวัฒน์ กิจเจริญ คุณรุ่งอรุณ ภาลูน ที่เป็นกำลังใจและให้คำแนะนำมาโดยตลอด

ประจวบ ภาลูน

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
ความมุ่งหมายของการศึกษา	7
ความสำคัญของการศึกษา	8
ขอบเขตการศึกษา	8
วิธีดำเนินการศึกษาและแหล่งค้นคว้าศึกษา	8
นิยามศัพท์สำคัญ	9
2 การเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีในสมัยรัชกาลที่ 4	10
แรงจูงใจในการเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีในประเทศไทย....	12
ความคลี่คลายของปัญหาการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์....	15
การดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิก.....	18
โครงสร้างการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาของมิชชันนารีคาทอลิก.....	21
วิธีการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิก	28
การดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์.....	35
วิธีการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์	40
3 การเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีในสมัยรัชกาลที่ 5	46
การดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิก.....	47
สมัยพระสังฆราชดีออปองด์ (พ.ศ.2411-2415)	47
สมัยพระสังฆราช หลุยส์ เวย์ (พ.ศ.2418-2452).....	49
การดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์	53

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4	
ความสำเร็จและปัญหาในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารี.....	61
ความแตกต่างในการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาของทั้งสองนิกาย	61
ความสำเร็จของการเผยแผ่ศาสนาคริสต์	62
ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์	64
5	
บทสรุป	69
บรรณานุกรม	72
ภาคผนวก ก	75
ภาพบุคคลสำคัญและสถานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ โดยคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิกสมัยรัชกาลที่ 4-5	
ภาคผนวก ข	86
ภาพบุคคลสำคัญและสถานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ โดยคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ สมัยรัชกาลที่ 4 – 5	
ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์.....	107

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงค่าใช้จ่ายประจำปีของคณะมิชชันนารีที่ได้รับการอุดหนุนจากสภา เผยแผ่ความเชื่อในสมัยพระสังฆราชปัลเลอกัว (พ.ศ. 2396)	26
2 แสดงจำนวนผู้นำถือศาสนาคริสต์ในสมัยรัชกาลที่ 4 จำแนกตามพื้นที่ สมัยพระสังฆราชปัลเลอกัว (พ.ศ. 2396)	27
3 แสดงรายชื่อมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ที่ปฏิบัติหน้าที่ในภาคเหนือ(พ.ศ.2446)	57
4 แสดงข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการเผยแผ่ศาสนาในภาคเหนือของ คณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ (พ.ศ.2446)	60

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ พ.ศ. 2394 – พ.ศ. 2453 นับเป็นช่วงเวลาที่มีความสำคัญมากในประวัติศาสตร์ชาติไทย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง การปกครอง สังคม และวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อเมืองมาถึงสังคมไทยจนปัจจุบัน ปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือปรับตัวเพื่อให้เกิดผลด้านความมั่นคงของชาติ ในรัชสมัยทั้งสองนี้ มีทั้งปัจจัยภายในประเทศและปัจจัยจากภายนอกประเทศที่เข้ามากระทบกับราชอาณาจักรไทย ช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นระยะเปลี่ยนผ่านจากสยามเก่าสู่สยามใหม่ที่เป็นจุดเปลี่ยนทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทยที่สำคัญอีกจุดหนึ่ง

ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลอย่างใหญ่หลวงคือ “ลัทธิล่าอาณานิคม” ซึ่งเป็นภัยคุกคามจากประเทศตะวันตก ทำให้ไทยต้องปรับนโยบายต่างประเทศ และปฏิรูปสังคมอย่างขนานใหญ่เพื่อให้รอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้น นอกจากนั้นการเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารี นิกายโรมันคาทอลิก และนิกายโปรเตสแตนต์ ซึ่งสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยอยุธยา¹ ก็นับได้ว่ามีบทบาทสำคัญและมีส่วนเร่งผลักดันให้มีการพัฒนาประเทศไทยในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 24 โดยได้นำวัฒนธรรมตะวันตก ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการตะวันตก เช่น การจัดทำหนังสือพิมพ์ การพิมพ์ การแพทย์และสาธารณสุข วิทยาศาสตร์ การสอนภาษาอังกฤษ และการศึกษาแบบตะวันตก เข้ามาเผยแผ่ต่อชาวไทยในยุคนั้น² ตลอดจนความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างคณะมิชชันนารีกับชนชั้นผู้นำไทยในขณะนั้นก็มีผลต่อการกำหนดทิศทางการนโยบายต่างประเทศเช่นกัน

¹ ศาสนาคริสต์ได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทยครั้งแรก โดยคณะมิชชันนารีชาวโปรตุเกส ตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 (พ.ศ. 2072-2076) แต่ประสบกับความล้มเหลว เมื่อถึง พ.ศ. 2203 ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช คณะมิชชันนารีฝรั่งเศสก็ได้เดินทางเข้ามาเผยแผ่ศาสนา และได้รับพระบรมราชานุญาตให้สามารถเผยแผ่ศาสนาและเปลี่ยนศาสนาอย่างอิสระ อย่างไรก็ตามภายหลังสิ้นแผ่นดิน คณะมิชชันนารีได้ถูกจำกัดบทบาทลงและถูกผลักดันให้ออกนอกประเทศ เนื่องจากพวกขุนนางและกษัตริย์ระแวงว่าจะเข้ามาแทรกแซงการบริหารราชการแผ่นดิน ประกอบกับเหตุการณ์สงครามกับพม่าในช่วงปลายสมัยอยุธยาทำให้การเผยแผ่ศาสนาหยุดชะงักลง และได้มีการฟื้นฟูการเผยแผ่อีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

² ชาติชาย พณานนท์.(2527) ผลกระทบของมิชชันนารีนิกายอเมริกันโปรเตสแตนต์ที่มีต่อประเทศไทย ในช่วง ค.ศ. 1831-1910, *วารสารประวัติศาสตร์* .9(1). หน้า 35.

ศาสนาคริสต์ที่เข้ามาเผยแผ่ในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอดีตมี 2 นิกายใหญ่ คือ นิกายโรมันคาทอลิกโดยมิชชันนารีชาวฝรั่งเศส และนิกายโปรเตสแตนต์โดยมิชชันนารีชาวอังกฤษ ฮอลันดา โปรตุเกส และอเมริกา ก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว งานสอนศาสนาของคณะมิชชันนารีไม่ค่อยจะประสบความสำเร็จมากนัก เหตุผลสำคัญนั้นเป็นเพราะใช้วิธีการที่อิงอยู่กับการเมืองระหว่างประเทศ และการเมืองภายในประเทศ ทำให้เมื่อมีการเปลี่ยนกษัตริย์ผู้ปกครอง การทำงานของคณะมิชชันนารีก็ได้รับผลกระทบไม่มากนักน้อยตามไปด้วย อีกเหตุผลหนึ่งได้แก่ ความคลุมเครือในการเข้ามาเผยแผ่ศาสนาที่แยกกันไม่ออกจากปัญหาการหวังยึดครองดินแดนของชาติตะวันตก นำมาซึ่งความหวาดระแวงของกษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ และบรรดาขุนนางชั้นสูง จนไม่ได้รับความร่วมมือ และขุนนางบางคนยังประกาศตนเป็นปฏิปักษ์ขัดขวางอย่างชัดเจน เหตุผลประการสุดท้าย ได้แก่ การไม่เข้าใจพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อของชนพื้นเมืองทำให้การสอนศาสนาแทบจะเป็นไปไม่ได้เลย ข้ำร้ายยังนำภัยมาสู่ผู้เผยแผ่ศาสนาจนถูกเนรเทศออกนอกประเทศหลายครั้ง อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีไม่เคยเว้นช่วงจากสังคมไทย เพียงแต่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการเท่านั้น จนทำให้คณะมิชชันนารีที่เข้ามากลายเป็นตัวแปรสำคัญทางการเมือง และทางสังคม ไม่น้อยไปกว่าบทบาททางศาสนา

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ กล่าวได้ว่าการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทยมีจุดเริ่มต้นอย่างแท้จริงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 ทั้งนี้จากการศึกษาของเคียว อุก ลี ได้จัดแบ่งความเป็นมาของการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทยออกเป็น 3 ยุคสมัยดังนี้¹

1. ยุคสมัยของการพึ่งอำนาจตะวันตกในราว พ.ศ.2054-ราว พ.ศ.2371
2. ยุคสมัยของการพึ่งอารยธรรมตะวันตกในราว พ.ศ.2371 – ราว พ.ศ.2482 และ
3. ยุคสมัยของการพึ่งคริสเตียนชาวไทยที่ถูกบังคับให้เลียนแบบคริสเตียนตะวันตกในราว พ.ศ.2482- ราว พ.ศ.2533

โดยเคียว อุก ลี เรียกสามลักษณะนี้ว่า “คลื่น” ของการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ คลื่นเหล่านี้เกิดขึ้นเนื่องจากอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงสภาพประเทศของโลกในด้านอำนาจซึ่งส่งผลกระทบต่อนโยบายทางด้านศาสนาของมิชชันนารี การตอบสนองของคนไทยก็ได้รับการเปลี่ยนแปลงตามช่วงระยะเวลาดังที่กล่าวมา ทศนคติของคนไทยที่มีต่อศาสนาคริสต์แบ่งได้เป็น 3 ระยะดังนี้

¹ เคียว อุก ลี. (2539). การเผยแผ่ศาสนาคริสต์กับการตอบสนองของชนพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างค.ศ.1511-1990, หน้า (1).

ระยะที่ 1. คนไทยมองศาสนาคริสต์เป็นตัวแทนของมหาอำนาจตะวันตกเพราะฉะนั้นชนชั้นนำไทยพยายามไม่ให้คนไทยนับถือศาสนาคริสต์ในขณะที่ยอมรับอำนาจตะวันตก และยอมให้คณะมิชชันนารีเข้ามาเมืองไทยเพื่อความอยู่รอด

ระยะที่ 2. คนไทยมองศาสนาคริสต์เป็นตัวแทนอารยธรรมตะวันตก หรือตัวแทนความรู้สมัยใหม่ เพราะฉะนั้นชนชั้นนำไทยพยายามสนับสนุนมิชชันนารีให้ถ่ายทอดความรู้ที่ทันสมัยใหม่ให้แก่ชนชั้นนำไทยและประชาชนทั่วไป แต่พยายามไม่ให้คนไทยเข้ารับศาสนาคริสต์ ในขณะที่มีการปรับปรุงศาสนาพุทธให้ทันสมัย และพ้นจากความมั่งคั่ง มลทิน¹ ผลที่ได้จากการดำเนินนโยบายเช่นนี้ ทำให้ ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในเอเชียอาคเนย์ที่สามารถประสานผลประโยชน์ในด้านอารยธรรมและวิชาการตะวันตกจากพวกมิชชันนารีไว้ได้อย่างเต็มที่ อันเป็นหนทางนำไปสู่ความรู้ ความคิด ที่ทันสมัยจนสามารถปรับตัวได้ทันต่อเหตุการณ์และดำรงอยู่อย่างมีเอกราชทัดเทียมกับประเทศตะวันตกในทุกวิถีทาง²

ระยะที่ 3. คนไทยมองศาสนาคริสต์เป็นตัวแทนศาสนาของตะวันตกที่จะล้างสมองของคนไทย จึงเริ่มต่อต้านศาสนาคริสต์โดยสร้างแนวคิดชาตินิยมและหาวิธีที่จะลดอิทธิพลของมิชชันนารี³

ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ของมิชชันนารียุคนี้หากวิเคราะห์ให้ดี จะพบว่าแตกต่างจากสมัยอยุธยาอย่างมาก กล่าวคือสมัยอยุธยาต้องการตอบสนองอันใดอันหนึ่งคือว่า “รับเข้ารีต” หรือ “ปฏิเสศ” ถ้าอย่างจะนับถือศาสนาคริสต์ต้องทิ้งศาสนาเก่าและยอมรับอำนาจและวัฒนธรรมใหม่ ด้วยเหตุที่อำนาจการเมือง การค้า กับศาสนาแยกกันไม่ออก มิชชันนารีเป็นผู้นำทางด้านอำนาจการเมืองการค้าของตะวันตก การยอมรับศาสนาคริสต์หมายถึงการยอมรับอำนาจตะวันตก การปฏิเสศศาสนาคริสต์หมายถึงการปฏิเสศอำนาจตะวันตก เพราะฉะนั้นผู้นำไทยห้ามคนไทยเข้ารับศาสนาคริสต์เพื่อจะปกป้องอำนาจอธิปไตยของตน แต่ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์การตอบสนองแตกต่างออกไป คือว่า “เอาประโยชน์ไว้ก่อน” แม้จะไม่นับถือก็ไม่ปฏิเสศ และผู้นำไทยก็เปิดประตูเชื้อเชิญให้บรรดามิชชันนารีเข้ามาเผยแพร่ศาสนามากขึ้นทั้งนี้ เพราะมิชชันนารีเป็นผู้นำทางการศึกษาตะวันตก อีกทั้งแนวคิดตะวันตกยอมให้ศาสนาคริสต์แยกตัวออกจากอำนาจการเมืองการค้าแต่เน้นด้านวัฒนธรรมตะวันตกเพราะฉะนั้นมิชชันนารีต้องทำงานหนักในฐานะที่เป็นครู หมอ นักพิมพ์ นักสังคมสงเคราะห์ ควบคู่ไปกับการเผยแพร่หลักคำสอนศาสนาทำให้มิชชันนารีทำงานมากแต่ได้ผลน้อย⁴

¹แหล่งเดิม . หน้า 68.

²สุพรรณิ กาญจนยงฐิติ.(2507), บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า ง.

³เกียว อุก ลี.เล่มเดิม.(2539) , หน้า 68-69.

⁴แหล่งเดิม . หน้า 117.

การแยกภารกิจของการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ออกจากอำนาจการเมืองการค้ำที่เกิดขึ้นหลังจากนั้นมีสาเหตุหลัก 2 ประการ คือ การปฏิวัติฝรั่งเศสใน พ.ศ.2332 ทำให้นโยบายศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศฝรั่งเศสมีการเปลี่ยนแปลงศาสนาไม่ถือว่าเป็นการสื่อสารทางการเมืองแต่เป็นการสื่อสารทางวัฒนธรรม มิชชันนารีไม่ได้เป็นตัวแทนอำนาจการเมืองของฝรั่งเศสแต่เป็นตัวแทนของวาติกันในด้านศาสนา อีกประการหนึ่งคือข้อสรุปจากการประชุมสังคายนาที่วาติกัน ครั้งที่ 1 ใน พ.ศ.2431 กล่าวคือ ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกประกาศเจตจำนงของตนเองอย่างชัดเจนที่จะเป็นผู้รับผิดชอบทางด้านจิตวิญญาณแต่เพียงอย่างเดียว ไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองการค้ำ¹

อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ไม่ได้ก้าวหน้ามากนักในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพการเมืองทั่วโลกและสภาพการเมืองภายในประเทศไทยเอง โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มิชชันนารีไม่มีอิสระในการเผยแผ่ศาสนากับคนไทย ดังตัวอย่างเช่น ใน พ.ศ.2386-2387 พระสังฆราชปัลเลอกัวได้ส่งมิชชันนารีชาวฝรั่งเศส 2 ท่าน คือคุณพ่อ กรังยัง (Grandjean) และคุณพ่อกวาชัล (Vachal) เดินทางไปเชียงใหม่เพื่อเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกแต่เจ้าเมืองเชียงใหม่ได้ห้ามชาวเมืองเข้ารีต การเผยแผ่จึงล้มเหลว นอกจากนั้นในปี พ.ศ.2392 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวขับไล่มิชชันนารีฝรั่งเศส 8 คนออกจากประเทศเพราะไม่ให้ความร่วมมือในงานพระราชพิธีหนึ่งที่พระองค์จัดขึ้น² จนกระทั่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ ความสัมพันธ์ส่วนตัวของพระองค์กับพระสังฆราชปัลเลอกัวที่มีมาแต่ครั้งยังทรงผนวชอยู่ได้มีบทบาทอย่างมากในการส่งเสริมการขยายตัวของศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิกในสังคมไทย

สำหรับการเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ในช่วงที่สองนี้เป็นการเผยแผ่ของคณะมิชชันนารีที่มาจากประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นหลัก เนื่องจากอังกฤษมองว่าประเทศไทยมิใช่เป้าหมายสำคัญเพราะอังกฤษมีมัลยาญกับพม่าอยู่แล้ว ยิ่งกว่านั้นอังกฤษอยากจะใช้ประเทศไทยเป็นกำแพงเพื่อป้องกันผลประโยชน์ในอาณานิคม เพราะฉะนั้นอังกฤษจึงไม่ส่งคณะมิชชันนารีตั้งแต่ พ.ศ.2392³ เป้าหมายหลักของมิชชันนารีชาวอเมริกัน คือ การชักจูงคนไทยให้เป็นคริสต์เถียนในแบบของตน โดยพวกเขาเผยแผ่ศาสนาด้วยวิธีสัตบุรุษ และโดยการสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล

¹ปรีชา จิตเสวีวงศ์.(1988). *แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย*.
หน้า 20-21.

²วิทยาลัยแสงธรรม, บรรณาธิการ.(1990) *ประวัติพระศาสนจักรคาทอลิกไทย: สมัยกรุงศรีอยุธยา-สังคายนา
วาติกันที่ 2 (พ.ศ. 2098-พ.ศ.2508)*. หน้า216-221.

³ เลียว อุก ลี. เล่มเดิม (2539), หน้า 111.

และสถานสังคมสงเคราะห์ เพื่อถ่ายทอดวิถีชีวิตและวัฒนธรรมตะวันตกแบบอเมริกา ชาวอเมริกัน ไม่ได้แยกศาสนาคริสต์ออกจากอารยธรรมตะวันตก ผู้นำไทยก็ยินดีสนับสนุนมิชชันนารีชาวอเมริกันเพราะเห็นว่าชาวอเมริกันไม่สนใจเรื่องล่าอาณานิคม และต้องการวิทยาการตะวันตกที่มิชชันนารีนำเข้ามาสู่สังคมไทยขณะนั้นเพื่อจะได้รอดพ้นจากจักรวรรดินิยมของตะวันตก ด้วยเหตุนี้คนไทยส่วนใหญ่จึงยอมรับบทบาทมิชชันนารีชาวอเมริกันด้านการพัฒนาสังคมไทยให้ทันสมัย โดยเฉพาะด้านการศึกษา และด้านการแพทย์¹

หากเปรียบเทียบถึงการชักจูงคนไทยให้หันมานับถือศาสนาคริสต์ระหว่างนิกายโรมันคาทอลิกกับนิกายโปรเตสแตนท์จะพบว่าแม้จะมีจุดมุ่งหมายเดียวกันในการประกาศคำสอนศาสนาตามคัมภีร์ไบเบิล แต่วิธีการที่ใช้กันมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดในหลายข้อ กล่าวคือนิกายโรมันคาทอลิกเน้นกิจกรรมการด้านศาสนา มากกว่าด้านสังคม แต่โปรเตสแตนท์เน้นด้านสังคมมากกว่าด้านศาสนา สำหรับคนที่เข้ารับทั้ง 2 นิกาย ส่วนมากจะเป็นชาวจีน ชาวลาว ชาวญวน ชาวเขมร และชาวเขา ซึ่งกล่าวได้ว่านิกายคาทอลิกจะได้ผลในกลุ่มชนที่ฝรั่งเศสมีอำนาจใน ขณะที่นิกายโปรเตสแตนท์ได้ผลในกลุ่มชนที่อังกฤษมีอำนาจ แต่ในกลุ่มชาวไทยทั้งการเผยแผ่ของทั้งสองนิกายอาจกล่าวได้ว่าไม่ได้ผลมากนัก แม้การเผยแผ่ศาสนาจะได้ผลน้อยในการชักจูงคนไทยให้มาเข้ารับที่ตั้งที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ แต่คณะมิชชันนารีเองก็ถือว่าศาสนาคริสต์เป็นตัวแปรสำคัญที่นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมไทยทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง สังคมและทางวัฒนธรรม ทำให้การพัฒนาประเทศไทยทันสมัย มีผลให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการคุกคามของประเทศตะวันตกในภูมิภาคเอเชียขณะนั้น

บทบาทของคณะมิชชันนารีในช่วงระยะเวลาดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่ายังมีการศึกษาวิเคราะห์ไม่มากนัก โดยทั่วไปมักจะเป็นการศึกษาถึงบทบาทของคณะมิชชันนารีที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยตรง แต่เป็นการถ่ายทอดวิทยาการและวัฒนธรรมตะวันตกเข้าสู่สังคมไทย เช่น ด้านการแพทย์สาธารณสุข การศึกษา หนังสือพิมพ์เป็นต้น และแม้ในงานที่ศึกษาถึงการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีก็ยังมีได้มีการศึกษาในรายละเอียดที่วิเคราะห์ถึงความสำเร็จและล้มเหลวที่ครอบคลุมทั้งสองนิกาย โดยนำเสนอให้เห็นถึงปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกของสังคมไทย ตลอดจนมุมมองของคณะมิชชันนารี ชนชั้นนำไทย รวมถึงประชาชนคนไทยทั่วไป ซึ่งจะช่วยให้เห็นและเข้าใจถึงความพยายามและศรัทธาของคณะมิชชันนารีที่ศาสนาคริสต์ได้มีโอกาสเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในดินแดนสยามประเทศ

¹ แหล่งเดิม . หน้า 112.

ดังนั้นในความคิดเห็นของผู้วิจัย การศึกษาถึงความสำเร็จและล้มเหลวในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 จึงเป็นความพยายามที่จะศึกษาค้นคว้าและตีความจากหลักฐานต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะแสดงให้เห็นและทำความเข้าใจถึงการขยายตัวของศาสนาคริสต์ในช่วงที่สังคมไทยอยู่ในช่วงระยะหัวเลี้ยวหัวต่อได้ชัดเจนยิ่งขึ้นรวมถึงปัจจัยที่เป็นภัยคุกคามจากวัฒนธรรมตะวันตกที่มาพร้อมกับการเผยแผ่ศาสนาคริสต์และมีผลต่อการกำหนดทิศทางการนโยบายของประเทศ ตลอดจนการตัดสินใจดำเนินการปฏิรูปทางสังคมและวัฒนธรรมของชนชั้นผู้นำไทยในขณะนั้นได้ดียิ่งขึ้น งานวิจัยนี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่เสริมสร้างความเข้าใจประวัติศาสตร์การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทยได้ดีขึ้น

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “ ความสำเร็จและล้มเหลวในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ โดยคณะมิชชันนารีในสมัยรัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 5 ” พบว่า มีงานเขียนและงานวิจัยที่กล่าวถึงบทบาทของมิชชันนารีทั้งในช่วงที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา คือ สมัยรัชกาลที่ 4- รัชกาลที่ 5 และที่อยู่นอกเหนือช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่ง ผู้วิจัยได้เลือกนำเสนองานเขียนที่มีเนื้อหาน่าสนใจและเป็นประโยชน์แก่การศึกษาดังต่อไปนี้

สุพรรณิ กาญจนฐิติ (2507) ได้ทำการศึกษา เรื่อง “ บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ” ซึ่งเป็นผลงานการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของมิชชันนารีที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยไปสู่ความทันสมัย (Modernization) โดยเน้นถึงปัจจัยภายนอก คือมิชชันนารีซึ่งเข้ามามีบทบาทในสังคมไทย ขณะที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป้าหมายสำคัญของการศึกษาคือ “ มุ่งศึกษาหารายละเอียดของบทบาทของมิชชันนารี อันเป็นหนทางนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆของประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ 3-5 ”

สะอาด ไชยวัฒน์ (2519) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ การศึกษาประวัติศาสตร์เปรียบเทียบงานธรรมทูตของโรมันคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย ” ซึ่งเป็นการศึกษาเปรียบเทียบการปฏิบัติงานของมิชชันนารีทั้งสองนิกาย เพื่อประเมินความเหมาะสมในการเผยแผ่คริสต์ศาสนาสู่สังคมไทย และเพื่อแสวงหาแนวทางในการร่วมกันระหว่างทั้งสองนิกายในประเทศไทย

เคียว อูค ลี (2539) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ การเผยแผ่ศาสนาคริสต์กับการตอบสนองของชาวพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ระหว่าง ค.ศ.1511-1990 ” โดยศึกษาถึงวิวัฒนาการการ

เผยแผ่ศาสนาคริสต์กับการตอบสนองของชาวพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 ถึงพุทธศตวรรษที่ 25 ตอนต้น ในวิธีการเผยแผ่ที่เป็น การตอบสนองที่มีรูปแบบการรับและการปฏิเสธและสาเหตุของผลนั้นทั้งนี้ได้มีการเปรียบเทียบกรณีศึกษาของประเทศไทยกับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคถึงการตอบสนองที่แตกต่างกันด้วยเหตุผลใด ซึ่งผู้ศึกษาได้แบ่งยุคสมัยของการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกเป็นสามยุค แต่ละยุคมีลักษณะของการเผยแผ่และการตอบสนองของชาวพื้นเมืองที่ไม่เหมือนกัน

กฤษณา รังสิยานันท์ (2525) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ การขยายตัวขององค์กรคริสเตียน และผลที่มีต่อสังคมไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2371-2500” เป็นการเสนอภาพทางประวัติศาสตร์อย่างกว้างๆ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรทางศาสนากับการพัฒนาประเทศ รวมถึงความสำเร็จและความล้มเหลวของการดำเนินงานของมิชชันนารี ซึ่งยังคงยึดแนวทางการศึกษาของสุพรรณีกาณจนษ์ฐิติ เป็นหลัก เพียงแต่มีการขยายขอบเขตของเวลาเพื่อให้ครอบคลุมถึงสมัยการวางมือจากบทบาทการเป็นผู้นำในองค์กรโปรเตสแตนต์ของมิชชันนารีอย่างแท้จริงในปี พ.ศ.2500 โดยเน้นถึงบทบาทของมิชชันนารีเป็นสำคัญ

สุนิตย์ แสงขำ (2527) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ บทบาทของมิชชันนารีในกายโปรเตสแตนต์ในการจัดการศึกษาภาคเอกชนประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2367-2475” โดยศึกษาเฉพาะบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ในการจัดการศึกษาภาคเอกชน และบทบาทของมิชชันนารีในการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ซึ่งเข้ามาจัดการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษา เป็นผลให้ผู้นำของสังคมไทยยอมรับการเปลี่ยนแปลง และยึดถือเป็นแบบอย่างในการปรับปรุงการศึกษาแบบใหม่แก่ประชาชนไทย

ความมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของการเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งนิกายโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์
2. เพื่อศึกษาถึงรูปแบบและวิธีการเผยแผ่ของศาสนาคริสต์ทั้งนิกายโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ที่ดำเนินอยู่ระหว่างรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5
3. เพื่อวิเคราะห์ถึงความสำเร็จและความล้มเหลวของการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5

ความสำคัญของการศึกษา

1. เพื่อให้เข้าใจความเป็นมาของการเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งนิกายโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์
2. เพื่อให้เข้าใจรูปแบบและวิธีการเผยแผ่ของศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีทั้งนิกายโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ที่ดำเนินอยู่ในช่วงเวลาระหว่าง รัชกาลที่ 4 ถึง รัชกาลที่ 5
3. เพื่อให้รู้และเข้าใจผลความสำเร็จและความล้มเหลวของการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ได้

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับวิวัฒนาการการเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 โดยศึกษาเฉพาะวิธีการเผยแผ่ และปฏิบัติการตอบสนองของผู้ชาวไทยและคนไทย ตลอดจนการศึกษาถึงปัจจัยของความสำเร็จและความล้มเหลวของการเผยแผ่ทั้งนิกายโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ ซึ่งดำเนินอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดที่เป็นหัวเมืองสำคัญ รวมทั้งผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าว

วิธีดำเนินการศึกษาและแหล่งค้นคว้าศึกษา

การค้นคว้าและศึกษานี้ใช้แนววิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์เป็นหลัก โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรอง ข้อมูลชั้นต้นส่วนใหญ่มาจากเอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และบันทึกของคณะมิชชันนารี ส่วนข้อมูลชั้นรองส่วนใหญ่มาจากห้องสมุดของมหาวิทยาลัย เช่น บทความทางวิชาการ งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาทำการจัดประเภทข้อมูล ศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นที่ตั้งไว้ จากนั้นนำเสนอในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ โดยมีสถานที่แหล่งค้นคว้าสำคัญได้แก่

สำนักงานหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพฯ

หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

หอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์เอกสารอัครสังฆมณฑล กรุงเทพฯ

ห้องสมุดวิทยาลัยแสงธรรม นครปฐม

นิยามศัพท์ที่สำคัญ

มิชชันนารี(Missionary) หมายถึงผู้ที่ถูกส่งมาทำหน้าที่ทางศาสนาหรือผู้เผยแผ่ศาสนาคริสต์ของทั้งสองนิกาย คือนิกายโรมันคาทอลิกและนิกายโปรเตสแตนต์

การเผยแผ่ศาสนา (Evangelization) หมายถึงการประกาศให้เชื่อพระเยซู นิกายคาทอลิก เรียกว่า แพร์ธรรม หรือ การเผยแผ่พระวรสาร

คริสตจักร (Church) หมายถึงอาณาจักรของพระคริสต์ คริสตจักรมีหลายนิกาย เช่น นิกายคาทอลิก โปรเตสแตนต์ สมาชิกของคริสตจักรนิกายโปรเตสแตนต์เรียกว่าคริสเตียน แต่นิกายคาทอลิกชอบใช้คำว่า ศาสนจักรแทนคำว่าคริสตจักรและสมาชิกนั้นเรียกว่าคริสตังค์

นิกายคาทอลิก หมายถึงโรมันคาทอลิก (Roman Catholic) ที่พัฒนามาตั้งแต่วรรค ค.ศ. 500 จนถึงปัจจุบัน

สังฆมณฑล (Diocese) หมายถึงดินแดนมิชชัน (Mission) สถานที่ใดที่งานเผยแผ่ศาสนาประสบความสำเร็จ มีผู้กลับใจมาเป็นคริสต์ศาสนิกชนมาก ทางกรุงโรมจะประกาศสถาปนาให้เป็นสังฆมณฑล จากนั้นจะมีการแต่งตั้งพระสังฆราช (Bishop) เป็นประมุขดูแลกิจกรรมต่างๆ

พระสันตะปาปา (Pope) เป็นผู้แทนพระคริสต์ เป็นประมุขของคาทอลิก นับว่าเป็นผู้สืบตำแหน่งต่อจากนักบุญเปโตร ความเชื่อในพระเยซูคริสต์ คริสตจักร และเปโตรเป็นองค์ประกอบสำคัญของคาทอลิก ที่ไหนมีเปโตรที่นั่นมีพระคริสต์ หมายความว่า ที่ไหนมีพระสันตะปาปาที่นั่นมีพระคริสต์ ที่ไหนไม่มีพระสันตะปาปาที่นั่นไม่มีพระคริสต์ เนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าพระสันตะปาปาได้สืบทอดตำแหน่งมาจากเปโตร

คณพ่หรือบาทหลวง หมายถึงคริสต์ศาสนิกชนที่ได้รับศีลบวช จะอยู่ประจำที่วัดหรือโบสถ์ของสังฆมณฑล อยู่ใต้อาณัติของพระสังฆราชและยังมีคณะต่างๆในนิกายคาทอลิกที่อยู่ใต้อำนาจของพระสันตะปาปา เช่น ฟรันซิสกัน (Franciscan) โดมินิกัน (Dominican) เอากุสตีเนียน (Augustinian) เยซุอิต (Jesuit) มิชชันต่างประเทศแห่งกรุงปารีส (The Paris' Foreign Mission) สมาชิกของคณะเหล่านี้เรียกว่านักพรต (Friar) นักพรตบางคนเป็นบาทหลวงได้เมื่อได้รับศีลบวชและสามารถเป็นผู้ประกอบศาสนพิธีได้ ส่วนนักพรตธรรมดานั้นถ้าเป็นผู้ชายเรียกว่าภราดา (Brother) ผู้หญิงเรียกว่าภคินี (Sister)

นิกายโปรเตสแตนต์ มีหลายคณะ เช่น แองกลิคัน (Anglican) ลูเธอร์แรน (Lutheran) เพรสไบทีเรีย (Presbyterian) แบپติสต์ (Baptist) เพนเตโกสต์ (Pentecost) ไม่มีประมุขเหมือนพระสันตะปาปา แต่มีประมุขของคณะต่างๆ ผู้ที่รับผิดชอบคริสตจักรแต่ละแห่งเรียกว่าศิษยาภิบาล (Pastor) และศิษยาภิบาลมีหลายระดับ ระดับสูงสุดคือ ศาสนาจารย์ (Reverend) เป็นผู้ที่เรียนจบด้านเทววิทยาหรือศาสนศาสตร์ (Theology) และได้ผ่านการทดสอบความรู้และประสบการณ์ในด้านงานพันธกิจ (Mission)

บทที่ 2

การเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีในสมัยรัชกาลที่ 4

พ.ศ.2394 ถึงพ.ศ.2411

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเชษฐาธิราชในปี พ.ศ. 2394 การเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีในประเทศไทยก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นจากรัชกาลก่อนที่ไม่มีคนให้ความสนใจเป็นเวลา 22 ปีมาแล้ว ที่คณะมิชชันนารีได้เข้ามาทำงานในประเทศไทยแต่ยังไม่มีคนไทยคนใดยอมเข้ารับเลย สำหรับผู้ที่ยอมรับนับถือมีแต่ชาวจีนและเชลยศึกชาติต่างๆ ได้แก่ ชาวนววน ลาว เขมรที่ถูกกวาดต้อนมาไว้ในเมืองไทย¹

คณะมิชชันนารีในประเทศไทยได้เผชิญมรสุมในการเผยแผ่ศาสนาครั้งสำคัญตอนปลายรัชกาลที่ 3 โดยพระองค์ถึงกับทรงมีพระบรมราชโองการให้เนรเทศมิชชันนารี 8 คน ออกนอกประเทศไปในปี พ.ศ. 2392 ซึ่งสาเหตุที่มีการเนรเทศนั้นเนื่องจากการไม่พอพระราชนุทัยจากเหตุการณ์เดือนกรกฎาคมปีเดียวกัน ที่ได้เกิดอหิวาตกโรคแพร่ระบาดครั้งใหญ่ในกรุงเทพฯ ทำให้มีคนตายวันละหลายร้อยคนซึ่งพระองค์ทรงขอให้คณะมิชชันนารีได้มีส่วนช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวแต่ไม่ได้รับความร่วมมือ ซึ่งเหตุการณ์ครั้งนั้นได้ปรากฏข้อเท็จจริงในบันทึกของบาทหลวงวิกเตอร์ ลาร์เก้ที่กล่าวถึงเหตุการณ์นั้นว่า

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ขอให้พระสังฆราชปลัดเลอกักตวงยัสต์ว์บางชนิดแก่พระองค์ ทรงยืนยันว่าพระองค์ใครจะเลี้ยงสัตว์เหล่านั้นไว้มิใช่เอาไปให้วัด หรือสำหรับทำพิธีศาสนา พระสังฆราชปลัดเลอกเห็นว่าจะทำตามพระประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดิน อย่างไรก็ดีท่านได้เรียกประชุมพระสงฆ์ทุกองค์ เว้นแต่คุณพ่อรังแฟงค์ที่อยู่ไกลเกินไปเพื่อถามความเห็นพระสงฆ์ทุกองค์คิดว่าพระเจ้าแผ่นดินใครจะเลี้ยงสัตว์เหล่านั้นไว้สำหรับรักษาชีวิตของพระองค์เองตามที่เชื่อกันทั่วไปในประเทศไทยขณะนั้น การที่ปฏิบัติตามพระประสงค์ของเจ้าแผ่นดินจึงเท่ากับร่วมมือในกิจการนอกกรีต (สุแปร์ดิซัง) และเพราะฉะนั้นต้องปฏิเสธ สังฆราชปลัดเลอกจึงกราบทูลว่าไม่สามารถทำตามพระราชประสงค์ ได้ ทำให้รัชกาลที่ 3 ทรงกริ้วมาก คิดว่าพวกสงฆ์คริสต์งัดแคลงใจในพระดำรัสที่ทรงยืนยันว่าจะไม่ทรงใช้สัตว์เหล่านั้นทำพิธีทางศาสนาพุทธ และได้ทรงสั่งให้จับพระสงฆ์ทุกองค์ ให้ทำลายวัดและบ้านพักพระสงฆ์ทั้งหมด กับบังคับให้พวกคริสต์งัดละทิ้งศาสนา วิกฤตการณ์ครั้งนี้ได้คลี่คลายลงเมื่อท่านสังฆราชได้ตัดสินใจปฏิบัติตามความเห็นส่วนตัวของท่านเองโดยการนำนกยูง 1 ตัว แพะ 2 ตัว กับ ห่าน 2 ตัวไปทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย รัชกาล

¹ วิไลเลขา ถาวรธนสาร. (2545). *ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก*. หน้า 45

ที่ 3 พระองค์จึงทรงสั่งยกเลิกพระบรมราชโองการนั้น แต่ได้สั่งให้จับคุณพ่อเกลมั่งโซ คุณพ่อกรังยัง คุณพ่อโกเดต์ คุณพ่อตีอโปงด์ คุณพ่อดารีแอล คุณพ่อลารโนดี คุณพ่อเลอเกอและคุณพ่อยีแบร์ตา ที่ได้แนะนำให้พระสังฆราชปฏิเสธ ทรงให้ขับไล่ออกนอกประเทศไปซึ่งต่อมาได้ไปอยู่ที่สิงคโปร์และปีนังระหว่างรอให้เหตุการณ์สงบเพื่อกลับเข้ามาในราชอาณาจักรอีกครั้ง ในที่สุดในประเทศไทยก็คงเหลือมิชชันนารีคือคุณพ่อรังแฟงค์ที่จันทบุรี กับพระสงฆ์ไทย 5 องค์ พระสังฆราชปัลเลอกัวจึงได้ส่งพระสงฆ์ที่เหลือไปตามค่ายคริสตังต่างๆ¹ โดยผลจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตอนปลายรัชกาลที่ 3 ย่อมทำให้การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทยหยุดชะงักลงทันทีเพราะบาทหลวงที่เป็นกำลังสำคัญในการทำงานต้องจากประเทศไทยไปถึง 8 ท่าน

ดังที่กล่าวตอนต้นแล้วว่า เมื่อเปลี่ยนรัชกาลปัญหาในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปสู่ทางที่ดีขึ้นกว่ารัชกาลก่อน ซึ่งเป็นไปตั้งแต่ปีแรกของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีบันทึกของบาทหลวงชาวฝรั่งเศส Adrien Launay ซึ่งได้เรียบเรียงหนังสือเรื่อง Siam et les Missionnaires Francais ตีพิมพ์ในประเทศฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ. 2389 ได้กล่าวถึงเหตุการณ์แรกๆในต้นรัชกาลที่นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงที่ดีนั้นคือพระองค์ทรงเชิญบาทหลวงทั้ง 8 ท่านที่ถูกเนรเทศกลับมาสยามในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2394 และ 7 เดือนต่อมาในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2395 พระองค์ทรงเชิญคณะมิชชันนารีเข้าเฝ้าอย่างสง่างาม ซึ่งบาทหลวงผู้เขียนบันทึกนี้แสดงความเห็นว่า เป็นการแก้ไขความผิดพลาดของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ และเพื่อพิสูจน์ต่อมหาชนว่าพระองค์ให้การยกย่องพระสังฆราชและบาทหลวง โดยพระสังฆราชปัลเลอกัวพร้อมด้วยคณะมิชชันนารีและหัวหน้าคาทอลิกในเครื่องแต่งกายเต็มยศถูกนำตัวเข้ามาในท้องพระโรง ซึ่งมีขุนนางและมหาดเล็กหมอบกราบใบหน้าจรดพื้นอยู่ซึ่งในบันทึกเล่มดังกล่าวได้บรรยายถึงช่วงเวลานั้นอย่างชื่นชมว่า

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ทรงก้าวเข้าเบื้องหน้าพระสังฆราชปัลเลอกัว ยืนพระหัตถ์ให้อย่างเป็นมิตรเช่นเดียวกันกับคณะมิชชันนารี และรับสั่งให้ทุกท่านนั่งบนเก้าอี้รอบๆโต๊ะงามหรู บนโต๊ะมีภาชนะทองหลายใบบรรจุหมากพลู บุหรี่ชาการ์ กับชุดน้ำชาและกาแฟทำด้วยนาก ต่อมาพระองค์ก็ทรงเริ่มสนทนาซึ่งใช้เวลาเกือบ 1 ชั่วโมง และโดยมากเกี่ยวข้องกับลัทธิคาทอลิก พระองค์ทรงยืนยันว่า

“ การเบียดเบียนศาสนาเป็นวิธีการไม่ดี เราเห็นด้วยในการปล่อยให้ทุกคนมีเสรีภาพที่จะถือศาสนาใดๆที่ตนต้องการ” พระองค์ตรัสต่อไปว่า “ เมื่อท่านสามารถชักชวนให้คนเปลี่ยนศาสนา

¹ คุณพ่อวิกเตอร์ ลาร์เก. (2539). ประวัติพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย . หน้า 172.

ได้จำนวนพอสมควรแล้วจึงบอกให้เราทราบ และเราจะแต่งตั้งผู้รับผิดชอบให้เพื่อมิให้พวกเจ้าเมืองเบียดเบียนพวกเขาได้”¹

แรงจูงใจในการเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีในประเทศไทย

การศึกษาถึงการเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีในประเทศไทย สิ่งสำคัญเบื้องต้นคือทำความเข้าใจถึงแรงจูงใจของคณะมิชชันนารีทั้งนิกายโรมันคาทอลิกและนิกายโปรเตสแตนต์ว่าเพราะเหตุใดจึงตัดสินใจจากบ้านเกิดเมืองนอนเดินทางข้ามทะเลมาครึ่งโลกยังดินแดนแปลกถิ่น ที่พูดกันคนละภาษา และวัฒนธรรม ทั้งนี้ปรากฏการณ์ของการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ไปยังดินแดนต่างๆรวมทั้งประเทศในแถบเอเชียและในประเทศไทยนั้นมีจุดเริ่มต้นตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 20 เมื่อได้มีการค้นพบ”โลกใหม่” ไม่เฉพาะทวีปอเมริกาเท่านั้น แต่รวมถึงส่วนอื่นๆของโลก เมื่อยุคอาณานิคมได้เริ่มขึ้นและการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ก็คือส่วนหนึ่งของกระบวนการนี้ โปรตุเกสและสเปนเป็นสองมหาอำนาจทางทะเลที่เริ่มแสวงหาเมืองขึ้น และแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยการทำสัญญาเกี่ยวกับเขตแดนทางทะเล ซึ่งเป็นที่เข้าใจว่าเป็นการแบ่งโลกระหว่างสองชาตินี้ โดยพระสันตะปาปามีส่วนเกี่ยวข้องในการประนีประนอมเนื่องจากทั้งสองประเทศเป็น “คาทอลิก” อีกทั้งกษัตริย์ก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระสันตะปาปา นอกจากนี้ทั้งสองมหาอำนาจยังได้รับสิทธิอำนาจ (Authority) ในการเผยแพร่และจัดการด้านศาสนาในที่ที่พวกเขาจะไป(ยึดครอง) ด้วยเหตุนี้มิชชันนารีคณะดอมินิกันและฟรันซิสกันจึงได้ติดตามมหาอำนาจทั้งสองไปทั่วทุกแห่ง ที่ใดที่สเปนและโปรตุเกสไปถึงก็จะยึดเอาเป็นอาณานิคมของตนเอง เนื่องจากมีอาวุธที่เหนือกว่า ไม่มีที่ใดสามารถต้านทานพวกเขาได้ ภูมิกลุ่มเมืองขึ้นปราบปรามและทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมไปจนเกือบหมดสิ้น พร้อมกันนั้นก็ “ล้างบาป” ให้เป็นคริสต์โดยมิชชันนารีที่ติดตาม²

ปัญหาของความเป็นอิสระในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ยุคแรกๆที่แอบแฝงมากับความต้องการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจนั้นได้รับการแก้ไขในปี พ.ศ. 2165 พระสันตะปาปาเกรกอรีที่ 15 แห่งกรุงโรมได้จัดตั้ง “กระทรวงเผยแพร่ความเชื่อ” (Propaganda Fide) ขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายดังกล่าว กระทรวงนี้ได้วางนโยบายและแนวทางปฏิบัติสำหรับมิชชันนารี ช่วยเหลือติดตามดูแลโดยพระสันตะปาปาทรงแต่งตั้งมุขนายก หรือประมุขของเขตปกครองทางศาสนาขึ้นในประเทศต่างๆ ซึ่งมุขนายกเหล่านี้ขึ้นต่อกระทรวงเผยแพร่ความเชื่อโดยตรง

ภายหลังจากการจัดตั้งกระทรวงเผยแพร่ความเชื่อขึ้น ได้ทำให้มีการตั้งโรงเรียนฝึกหัดการเผยแพร่ธรรมในต่างแดนขึ้นโดยเฉพาะ (Collegium Urbanum de Propaganda Fide) โดย

¹ อานเดรียส โกลเนย์. (2542). *สยามและคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส*. แปลโดย ปทุมรัตน์ วงศ์คนตรี . หน้า 152.

² เสรี พงศ์พิศ .(2531). *ศาสนาคริสต์*. หน้า 80 .

ได้คัดเลือกนักศึกษายาวชนประเทศละ 2 คนเพื่อฝึกหัดการเผยแผ่ธรรม¹ การจัดตั้งกระทรวงเผยแผ่ความเชื่อนี้ได้กลายเป็นจุดเปลี่ยนของนโยบายการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ซึ่งเดิมเป็นเครื่องมือของนโยบายจักรวรรดินิยมในการล่าเมืองขึ้นมาสู่อุดมธรรมของความเชื่อทางศาสนาคริสต์มากขึ้น และเกิดความเป็นเอกภาพในการทำงานอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้แรงศรัทธาในการเผยแผ่ศาสนาดังกล่าวมาจากการถือปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระเยซูที่มีต่อบรรดาสาวกของพระองค์ว่า

“ท่านจงไปสั่งสอนนานาชาติทั่วโลก และทำให้เป็นศิษย์ของเรา จงโปรดศีลล้างบาปแก่เขาในนามพระบิดา พระบุตร และพระจิต จงสั่งสอนให้เขาปฏิบัติต่อเราทุกอย่างที่เราได้สั่งสอนท่านเอาไว้ เราจะอยู่กับท่านตลอดไป จนสิ้นโลก”²

ผลกระทบสำคัญจากนโยบายของศาสนาจักรแห่งกรุงโรมที่ต้องการส่งนักบวชออกไปเผยแผ่ศาสนาในต่างแดนด้วยการจัดตั้งกระทรวงเผยแผ่ความเชื่อนี้อาจกล่าวได้ว่ามีผลต่อการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทยโดยเฉพาะนิกายโรมันคาทอลิก นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการเผยแผ่ศาสนาคริสต์จากบาทหลวงชาวโปรตุเกสมาเป็นคณะบาทหลวงชาวฝรั่งเศส อันสืบเนื่องมาจากการก่อตั้งคณะมิชชันต่างประเทศแห่งกรุงปารีส (Mission Etrangere de Paris) ในปี พ.ศ. 2203 ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของบาทหลวงฝรั่งเศส เพื่ออบรมและส่งมิชชันนารีใหม่ไปยังดินแดนตะวันออกไกล โดยคณะมิชชันนารีชาวฝรั่งเศสชุดแรกจำนวน 11 คน ที่มีผู้นำคือ พระสังฆราช ลังแบร์ต เดอ ลาม็อต (Lambert De la motte) บาทหลวงเดดีเออร์ (Dédier) และบาทหลวงเดอบูร์ช (De Bourges) ได้เดินทางมาถึงกรุงศรีอยุธยาเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2205 ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ความตั้งใจเดิมของคณะมิชชันนารีฝรั่งเศสคือการแวะประเทศไทยก่อนจะไปเมืองจีนและเมืองญวนเท่านั้น แต่เนื่องจากได้ข่าวว่ามีการกีดกันทางศาสนาจึงได้พักอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา อย่างไรก็ตามการเดินทางเข้ามาของคณะมิชชันนารีเหล่านี้ปรากฏว่าได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีอย่างผิดความคาดหมาย น้ำใจดีของชาวไทยนี้ทำให้มิชชันนารีฝรั่งเศสเปลี่ยนใจ และคิดว่าไทยเหมาะที่จะเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่ศาสนาในภูมิภาคแถบนี้มากกว่าในเวียดนาม³ ซึ่งในปี พ.ศ. 2212 กรุงโรมจึงได้ประกาศจัดตั้งมิชชันสยามขึ้น (A Postolic Vicarioty of Siam) โดยประเทศไทยได้กลายเป็นมิชชันแห่งแรกของคณะมิชชันนารีฝรั่งเศสด้วย

¹ เสรี พงศ์พิศ .(2527).คาทอลิกกับสังคมไทย. หน้า 14 .

² มธ. (พระวรสาร โดยนักบุญมัทธิว) 28/19-20

³ ปรีชา จินตเสวีวงศ์ . (2531). แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย. หน้า 34.

ทั้งนี้ความเหมาะสมของประเทศไทยหากพิจารณาถึงเสรีภาพในการนับถือศาสนาในมุมมองของคณะมิชชันนารีนั้นได้ปรากฏเป็นหลักฐานมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชซึ่งได้มีบันทึกของบาทหลวงลึงแบร์ต เดอ ลาม็อตกล่าวไว้ว่า

“ข้าพเจ้าเชื่อว่าในโลกนี้จะหาเมืองไหนที่จะมีศาสนามากอย่างและที่อนุญาตให้ปฏิบัติตามศาสนานั้นๆ ได้เท่ากับเมืองไทย เห็นจะหาไม่ได้แล้ว พวกที่ไม่นับถือศาสนาคริสต์นิกายก็ดี พวกเข้ารีตก็ดี พวกมะหะหมัดก็ดี ซึ่งแยกกันออกเป็นคณะ เป็นหมู่ ก็ปฏิบัติศาสนาตามลัทธิของตัวเองได้ทุกอย่างโดยไม่มีข้อห้ามปรามกีดขวางอย่างใดเลย พวกชาวโปรตุเกส อังกฤษ ฮอลันดา จีน ญี่ปุ่น มอญ เขมร เขก มะละกา จาม และชาติอื่นๆอีกหลายชาติก็มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในไทย พวกเข้ารีตลัทธิคาทอลิกมีอยู่ประมาณ 2,000 คน คนเหล่านี้โดยมากเป็นชาวโปรตุเกส ซึ่งได้ถูกไล่อมาจากอินเดียจึงได้หลบเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองไทย และได้ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นหมู่บ้านหนึ่งต่างหาก พวกโปรตุเกสเข้ารีตเหล่านี้มีวัดเข้ารีตอยู่ 2 วัดๆหนึ่งนั้นอยู่ในความดูแลของบาทหลวงคณะเยซุอิต อีกวัดหนึ่งนั้นอยู่ในความดูแลของบาทหลวงคณะเซนต์โดมินิก บาทหลวงทั้ง 2 คณะนี้และพวกเข้ารีตทั้งหลาย ก็ปฏิบัติศาสนาได้ทุกอย่าง ดูอยู่ในเมืองโกอาเหมือนกัน”¹

แม้ต่อมาคณะมิชชันนารีฝรั่งเศสต้องออกนอกประเทศไปเพราะปัญหาความขัดแย้งต่อผู้แย่งชิงทางการเมืองในตอนสิ้นสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและกลับมาอีกครั้งในตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อบ้านเมืองเริ่มเป็นปึกแผ่นใหม่ บรรยาการของเสรีภาพในการนับถือศาสนาที่เอื้ออำนวยและชักจูงให้คณะมิชชันนารีต่างประเทศเดินทางเข้ามาเผยแผ่ศาสนาก็ยังคงมีอยู่แม้เวลาล่วงเลยไปเป็นร้อยปี ซึ่งในปีพ.ศ. 2346 ได้มีบันทึกของ บาทหลวงการ์โนลด์ ยืนยันถึงเสรีภาพในการนับถือศาสนาในประเทศไทยไว้ว่า

“ขณะนี้การถือศาสนาคริสต์มีอิสระเต็มที่ที่กรุงเทพฯ เพราะข้อห้ามคนไทยถือศาสนาคริสต์ตั้งแต่ก่อนนั้นยังมีอยู่แต่รัฐบาลมิได้แสดงความเป็นศัตรู ตรงกันข้ามกลับแสดงความอารีอารอบด้วยซ้ำ คริสต์ของเราที่มีชื่อว่ามีความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินมาก เขาได้เป็นทหารรักษาพระองค์”²

ด้วยสภาพบรรยาการของสังคมไทยที่เอื้ออำนวยเช่นนี้อีก เจตจำนงอย่างแรงกล้าในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีในประเทศไทยในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์จึงมีปรากฏหลักฐานในเอกสารหลายฉบับที่สืบทอดมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 4 ที่มีความมุ่งมั่นจะเปลี่ยนแปลงสังคมไทยให้เป็นสังคมคริสต์และถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของตนตามพระคัมภีร์โดยคิดว่าคนไทยเป็นคนนอกศาสนาคริสต์ และถึงกับมีจดหมายของหมอบรัดเลย์ในปีพ.ศ.2426ตอนหนึ่งกล่าวว่า

¹ หอสมุดแห่งชาติ.(2507) .ประชุมพงศาวดาร เล่ม 7 ภาคที่ 27 หน้า 11.

² เสรี พงศ์พิศ .(2527).คาทอลิกกับสังคมไทย.หน้า 129 .

“คนไทยโง่เขลา และมีดมน”¹ ที่จำเป็นต้องเข้ามาช่วย ดังตัวอย่างเช่น จดหมาย ในหนังสือเรื่อง กิจการแห่งพระเยซูลงวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2385 ที่มีถึงองค์การมิชชันนารีที่นิวยอร์กมีใจความว่า

“ชาวสยามจะต้องตระหนักถึงเจตนารมณ์ของพวกเราแล้วว่า เราจะสถาปนาระบบศาสนาในแผ่นดินของเขา ซึ่งเป็นระบบที่แตกต่างจากของเขาอยู่มาก และถ้าเรามีชัยชนะจริง วัดวาอารามอันวิจิตรพิสดารของเขาจะต้องถูกทำลายหรือไม่ก็เปลี่ยนแปลงเป็นสถานนมัสการพระเจ้าองค์เที่ยงแท้ จะต้องเลิกล้มสถาบันสงฆ์ที่ทรงอิทธิพล เปลี่ยนแปลงรัฐบาล เปลี่ยนแปลงชีวิตของประชาชน และสังคมทั้งหมดอย่างสิ้นเชิง”²

นอกจากนั้นหนังสือ The Foreign Missionary ประจำเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2428 ที่ตีพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็รายงานถึงสภาพความเหมาะสมในการประกาศศาสนาคริสต์ยังดินแดนประเทศไทยอีกครั้งว่า หากสยามเป็นแผ่นดินคริสต์แล้ว จะต้องเป็นอุทยานของพระเจ้าอย่างแน่นอน.... สยามไม่มีวรรณะ พวกพระไม่มีการสืบสกุลที่จะทำให้เกิดการอิจฉาริษยาในอันที่จะก่อให้เกิดความเสื่อมศรัทธาในหมู่ประชาชนและจะไม่มีใครใส่บาตร ชาวสยามแม้จะนอกศาสนา(คริสต์) แต่มีใช้คนป่าหรือกึ่งอนารยะ.... หากเป็นคนที่ใครได้คบแล้วต้องชอบ แต่งกายน่าดูเป็นคนรักสงบ มีความสามารถแม้จะไม่ขยันทำงานหามรุ่งหามค่ำ.... แน่แน่นอนพวกนี้รักดนตรีชอบดอกไม้ ในหมู่คนชั้นสูงนั้นมีผู้นำหลายคนที่มีความสามารถและระเบียบวินัยสูง³

ความคลี่คลายของปัญหาการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ดังที่กล่าวมาตอนต้นว่าแม้บรรยากาศในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนมาถึงรัชกาลที่ 3 จะมีบรรยากาศของเสรีภาพอยู่บ้างนั้น แต่ก็อาจกล่าวได้ว่ายังไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เพราะคณะมิชชันนารีเองก็มีปัญหาหลายประการที่สำคัญ คือความขัดแย้งกับชนชั้นนำโดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีท่าทีไม่ต้อนรับคณะมิชชันนารีมากนัก นอกจากเหตุการณ์ที่ทรงมีพระบรมราชโองการให้ขับไล่คณะมิชชันนารีออกนอกประเทศ 8 คนแล้ว ก่อนหน้านั้นพระองค์ก็ไม่ทรงโปรดที่พระอนุชาเจ้าฟ้ามงกุฎขณะทรงผนวชอยู่ไปสนิทสนมใกล้ชิดกับพระสังฆราชปัลลเอแก้วมากนักและ“รับสั่งให้แยกตัวออกจากพระสังฆราชปัลลเอแก้ว”⁴

¹ เดือน คำดี. (2529).การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย. หน้า 9.

² แม้น พงศ์อุดม.(2524).แม่น้แดง. หน้า 11-12.

³ แหล่งเดิม. หน้า 23.

⁴ อาเดรียง โลเนย์.(2542).สยามและคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส .แปลโดย ปทุมรัตน์ วงศ์คนตรี. หน้า 148.

ปัญหาที่เกิดขึ้นได้กลายเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการทำงานของคณะมิชชันนารี อีกทั้งยังมีกรณีที่ทางการได้สั่งห้ามการแจกจ่ายและคาถาโทษการเผยแพร่หนังสือ”ปลุณาวิชันนา” ซึ่งเป็นหนังสือคู่มือเผยแผ่ศาสนาคริสต์ที่ใช้เฉพาะบาทหลวงผู้สอนศาสนาเท่านั้น หนังสือเล่มนี้แต่งโดยพระสังฆราชปัลเลอกัว โดยมีเนื้อหาโจมตีศาสนาพุทธสรุปได้ 8 ประการด้วยกันคือ

1. เรื่องพระพุทธรูปศาสนาไม่ใช่เป็นศาสนาที่เที่ยงแท้
2. พระพุทธเจ้ามิได้มีความสำคัญควรที่จะถือเป็นที่พึ่ง
3. คำสอนของพระพุทธรูปศาสนาเกี่ยวกับเทวดา บุญบาป สวรรค์ อบายภูมิ ไม่จริง
4. กุศลกรรม-อกุศลกรรม ไม่ให้ผลจริงตามที่พระพุทธเจ้าสอน
5. คัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นหลักฐานที่ไม่พอเชื่อถือได้สนิท
6. ศีลของพระพุทธรูปศาสนาไม่มีใครรักษาได้ ผู้บัญญัติจึงเปรียบเหมือนคนเสียจริต
7. เรื่องสมณะ ซี สงฆ์ ซึ่งไม่ได้เป็นผู้ช่วยให้พ้นทุกข์
8. พิธีสวดมนต์ นามนต์ สายสิญจน์ ไม่มีประโยชน์¹

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสภาพเหตุการณ์ในช่วงก่อนแผ่นดินรัชกาลที่ 4 ดังกล่าวย่อมเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาโดยคณะมิชชันนารี ซึ่งปัญหาเหล่านั้นได้คลี่คลายลงเมื่อมีการเปลี่ยนรัชกาลใหม่ ซึ่งถ้าหากวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนการฟื้นฟูการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีให้ก้าวหน้ามากขึ้นอาจจำแนกได้ 3 ประการคือ

- 1) ความเปลี่ยนแปลงท่าทีของชนชั้นนำไทย
- 2) การทำสนธิสัญญากับต่างประเทศ
- 3) การเปลี่ยนแปลงวิธีการเผยแผ่ศาสนาของคณะมิชชันนารี

ในประการแรกอาจถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญสุดเพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความสนิสนมคุ้นเคยเป็นอย่างดีกับคณะมิชชันนารีโดยเฉพาะในระดับพระผู้นำอันได้แก่พระสังฆราชปัลเลอกัวของนิกายโรมันคาทอลิกที่ทรงรู้จักกันมาตั้งแต่ครั้งทรงผนวชเป็นพระภิกษุ และหมอบรัดเลย์บาทหลวงของนิกายโปรเตสแตนต์ ผู้ที่มีบทบาทในการนำวิทยาการตะวันตกมาสู่สังคมไทยอย่างกว้างขวาง ท่าทีที่เป็นมิตรและต้อนรับของเจ้าแผ่นดินเช่นนี้ย่อมส่งผลต่อเนื่องไปยังขุนนางข้าราชการของไทย ทำให้มีท่าทีเป็นมิตรมากขึ้นซึ่งผิดไปจากรัชกาลก่อน

ปัจจัยประการที่สอง ในเรื่องการทำสนธิสัญญากับต่างประเทศที่มีสนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นต้นแบบ ซึ่งได้ลงนามระหว่างประเทศไทยกับอังกฤษเมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2398 เป็นการเปิดประเทศให้รับอิทธิพลจากชาติตะวันตกมากยิ่งขึ้น ส่งผลโดยตรงให้ประเทศต้องเปิดกว้างใน

¹ เดือน คำดี. (2529). *การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย*. หน้า 70.

หลายเรื่องไม่เพียงแต่ด้านการค้าเพียงอย่างเดียวแต่ยังรวมถึงเรื่องศาสนาด้วยเช่นกัน กรณีที่น่าพิจารณาคือในระยะเวลาหนึ่งปีต่อมาฝรั่งเศสก็ได้ขอทำสนธิสัญญาเช่นเดียวกับอังกฤษ แต่มีจุดที่แตกต่างคือได้มีการเพิ่มเติมข้อความซึ่งเป็นการต้องการของบาทหลวงชาวฝรั่งเศสในเรื่องการคุ้มครองการสอนศาสนาให้สามารถอบรมสั่งสอนโดยไม่ถูกขัดขวางให้ตั้งโบสถ์ โรงเรียนและโรงพยาบาลได้ ทั้ๆที่ในเวลานั้นประเทศไทยก็มีเสรีภาพในการเผยแพร่ศาสนาอยู่มากแล้วก็ตาม แต่ในความคิดของบาทหลวงเห็นว่าถ้าได้มีการเขียนไว้ในสนธิสัญญาก็น่าจะเป็นหลักประกันที่มั่นคงมากกว่าหากมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำประเทศในอนาคต

เนื้อความในข้อ 3 ของสนธิสัญญามงเดนียีที่ไทยทำกับฝรั่งเศสเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2399 นั้นก็มีข้อความปรากฏที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ซึ่งเป็นการคุ้มครองการทำงานของคณะมิชชันนารีว่า

“คนฝรั่งเศสสามารถปฏิบัติภารกิจทางศาสนาอย่างเปิดเผย และมีเสรีภาพเต็มที่ในดินแดนทั้งหมดของราชอาณาจักรสยาม และมีสิทธิสร้างโบสถ์ในถิ่นที่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นระบุไว้ว่าเป็นบริเวณที่สร้างได้ภายหลังที่มีการปรึกษาหารือกับกงสุลฝรั่งเศสแล้ว

คณะมิชชันนารีฝรั่งเศสสามารถเผยแพร่ศาสนาและสั่งสอนได้ สร้างโบสถ์ บ้านเณรหรือโรงเรียน โรงพยาบาล และอาคารอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับศาสนาที่ได้ก่ได้ในดินแดนของ ราชอาณาจักรสยาม โดยปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศ

คณะมิชชันนารีสามารถเดินทางได้อย่างมีอิสระเต็มที่ในดินแดนทั้งหมดของราชอาณาจักรสยาม นอกเหนือไปจากผู้ถือหนังสือรับรองจากกงสุลฝรั่งเศส หรือถ้าในระหว่างที่ท่านไม่อยู่ มีพระสังฆราชรับรอง และมีการประทับตราของผู้ปกครองแคว้นนั้นๆ”¹

ประการสุดท้าย การเปลี่ยนแปลงวิธีการเผยแพร่ของคณะมิชชันนารี นั้นก็น่าจะเป็นประเด็นที่ช่วยให้การเผยแพร่ประสบความสำเร็จมากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในวิธีการนี้เริ่มตั้งแต่การลดทอนที่ที่แข็งแกร่งลง นอกเหนือจากการเข้าหาพระมหากษัตริย์เพื่อโน้มน้าวให้เปลี่ยนศาสนาอย่างเดียว คณะมิชชันนารีได้เริ่มต้นงานด้านอื่นๆควบคู่กันไปกับการเผยแพร่ศาสนา เช่นงานด้านโรงเรียน การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การพิมพ์หนังสือ เป็นต้น ซึ่งงานเหล่านั้นได้สร้างความประทับใจอันดีในหมู่ประชาชนและมีส่วนสนับสนุนชักจูงให้เข้ามาเรียนรู้ทำความเข้าใจคำสอนทางศาสนาของคณะมิชชันนารีอีกทางหนึ่ง

¹ ปรีชา จินตเสรีวงศ์ . (2531). *แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนาจักรคาทอลิกในประเทศไทย*.
หน้า 117.

การดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิก

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงครองราชย์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2394-2411 ในช่วงระยะเวลา 17 ปี แห่งรัชกาลของพระองค์เป็นจุดเริ่มต้นในการลงรากฐานและฟื้นฟูการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทยใหม่อีกครั้ง ถ้าเปรียบเทียบกับสมัยกรุงศรีอยุธยาในแผ่นดินของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ทรงเปิดประตูต้อนรับคณะมิชชันนารีชาวฝรั่งเศส รัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีลักษณะเดียวกันคือกษัตริย์ทรงมีท่าทีที่เป็นมิตรกับคณะมิชชันนารีทั้งสองนิกายรวมอยู่แล้ว เหตุการณ์ในสองรัชสมัยนี้ก็มีความคล้ายคลึงกันในปัจจัยที่สนับสนุนการทำงานของคณะมิชชันนารีให้ง่ายขึ้น

ความคล้ายคลึงประการหลักนั้นคือทั้งสองพระองค์ทรงมีอัธยาศัยไมตรีต้อนรับคณะมิชชันนารี และเปิดกว้างในการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารี ยกตัวอย่างเช่น ในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ภายหลังจากพระสังฆราชปาลลูและลึงแบร์ตได้เข้าเฝ้าถวายพระราชสาสน์ของพระสันตะปาปาเคลม็องที่ 9 (Clement IX) และพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2206 คณะมิชชันนารีชาวฝรั่งเศสก็ถูกเรียกตัวเข้าเฝ้าอีกสองครั้งที่พระตำหนักเมืองละโว้ (ลพบุรี) ซึ่งทั้งสองครั้งใช้เวลาหลายชั่วโมง โดยสมเด็จพระนารายณ์ตรัสถามพระสังฆราชเกี่ยวกับพระราชวงศ์ของฝรั่งเศส จำนวนทหารและอาวุธของกองทัพ และเกี่ยวกับการทำสงครามของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ในประเทศฮอลันดาและอินเดีย นอกจากพระองค์จะทรงสนพระทัยในเรื่องนี้แล้วยังทรงมีพระราชประสงค์ที่จะทราบถึงสัญชาติของสมเด็จพระสันตะปาปา ความกว้างขวางของอาณาจักรของพระองค์และจำนวนหัวเมือง พระราชอำนาจของกษัตริย์ต่างๆ และอาณาจักรที่นับถือศาสนาคาทอลิก ความแตกต่างและความคล้ายคลึงเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาในแต่ละอาณาจักร¹

ในส่วนรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความใกล้ชิดและการได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้กับคณะมิชชันนารีมีมาตั้งแต่สมัยที่พระองค์ทรงผนวชอยู่ที่วัดราชาธิวาส ซึ่งขณะนั้นพระสังฆราชปัลเลอกัวยังไม่ได้เป็นพระสังฆราชและอาศัยอยู่อีกฟากหนึ่งของฝั่งคลองในค่ายวัดคอนเซปชัน ส่วนเจ้าฟ้ามงกุฎกำลังทรงศึกษาภาษาบาลี ประวัติศาสตร์ ศาสนาและภาษาอังกฤษ เมื่อได้ยินกิตติศัพท์ความรอบรู้ของบาทหลวงปัลเลอกัว พระองค์จึงทรงขอให้ท่านมาช่วยสอนวิชาภูมิศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี ดาราศาสตร์ และแม้กระทั่งภาษาฝรั่งเศสและลาติน² จากการพบปะกันครั้งนั้นทำให้เกิดเป็นมิตรภาพที่สืบเนื่องต่อกันมาจนพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์และดำรงอยู่นพระสังฆราชถึงแก่มรณภาพ

¹ อาเดรียง โลเนย์.(2542). *สยามและคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส* .แปลโดย ปทุมรัตน์ วงศ์ดนตรี. หน้า 59.

² วิกเตอร์ ลาร์เก. (2539). *ประวัติพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย*. หน้า 173.

เมื่อพิจารณาและวิเคราะห์ถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของบุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และถือเป็นกำลังสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานด้านศาสนาก้าวหน้ามาก บุคคลท่านนั้นคือ “พระสังฆราชปัลเลอกัว” ท่านได้พยายามชักชวนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่วัยทรงผนวชอยู่ให้หันมานับถือศาสนาคริสต์แต่ก็ไม่บรรลุผลและเมื่อต่อมาเมื่อเจ้าฟ้ามงกุฎได้เสด็จขึ้นครองราชย์แล้วความพยายามของสังฆราชปัลเลอกัวในการโน้มน้าวให้พระองค์เปลี่ยนศาสนา ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จจนกระทั่งท่านถึงแก่กรรมภาพในปลายรัชกาลที่ 4

การทำความเข้าใจถึงความเป็นมาของการเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกโดยคณะมิชชันนารีในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า จำเป็นที่ต้องศึกษาถึงชีวประวัติของพระสังฆราชปัลเลอกัว เพราะท่านอยู่ในช่วงระยะที่เชื่อมต่อระหว่างยุคที่ไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานของคณะมิชชันนารีตลอดรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กับยุคสมัยที่สถานการณ์ต่างๆ ได้คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น หลังจากมีการเปลี่ยนรัชกาลใหม่ อันเป็นผลจากการที่สังฆราชปัลเลอกัวอยู่ในฐานะพระสหายที่ใกล้ชิดของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่เมื่อครั้งเป็นพระภิกษุ จากการที่พระองค์มีพระชนมชีพที่ยาวนานจึงทำให้บทบาทของพระสังฆราชดำรงอยู่ไปตลอดจนถึงปลายรัชกาลที่ 4 และแม้สังฆราชปัลเลอกัวจะมรณภาพไปแล้ว แต่ผลงานต่างๆ ที่ท่านได้สร้างไว้ก็ยังคงอยู่ต่อมา จึงสามารถกล่าวได้ว่าสังฆราชปัลเลอกัวคือบุคคลที่สมควรได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้วางรากฐานงานของคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิกให้มั่นคงในแผ่นดินสยาม

พระสังฆราชปัลเลอกัว มีพระนามเต็มว่า พระสังฆราช ยอห์น ปัลเลอกัว (PALLEGOIX Mgr . พ.ศ. 2348 – 2405) ท่านเป็นชาวฝรั่งเศสเกิดที่จังหวัดคอมแบร์ เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2348 เข้าบ้านเณรใหญ่ที่เมืองคียงเมื่ออายุ 17 ปี หลังจากนั้นไม่นานได้เป็นอาจารย์สอนที่บ้านเณรเล็กที่เมืองแซรวีแอร์ แล้วกลับมาเป็นอาจารย์ที่บ้านเณรซมเบรีเมื่อปี พ.ศ. 2367 สามปีต่อมาท่านได้เข้าสู่สามเณรลัยคณะมิสซังต่างประเทศเมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2370 และได้รับศีลบรรพชาเป็นพระสงฆ์เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2371 และออกเดินทางไปประเทศไทยปีเดียวกันเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม และมาถึงกรุงเทพฯ ตอนกลางปี พ.ศ. 2373 ภายหลังจากเรียนรู้ภาษาไทยดีพอสมควร ท่านถูกส่งตัวไปดูแลพวกคริสตังที่เมืองอยุธยา ก่อนที่จะกลับมากรุงเทพฯ อีกครั้ง ในวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2379 ท่านได้ขึ้นเป็นพระสังฆราชผู้ช่วยซึ่งได้รับการอภิเษกจากพระสังฆราชกูร์วอซี และต่อมาอีกสองปีเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2381 ก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระสังฆราชแห่งเมือง มาลอส ปกครองดูแลเขตมิสซังสยามประจำอยู่ที่กรุงเทพฯ และในปีนั้นก็ได้เริ่มต้นสร้างวัดกัลหวัร์ (วัดแม่พระลูกประคำ) ที่ตลาดน้อยพร้อมกับได้สร้างโรงพิมพ์เผยแพร่งานศาสนา

ในทางศาสนาและ สถานอบรมซึ่งเป็นทั้งวิทยาลัยและบ้านเณรเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีประกาศห้ามมิให้ส่งนักเรียนไปเรียนที่ป็นัง

ตลอดระยะเวลาของการดำรงตำแหน่งของท่านตั้งแต่พ.ศ. 2384 จนถึงพ.ศ. 2405 ซึ่งอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 3-4 ได้มีเหตุการณ์ต่างๆที่สำคัญในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ปรากฏอาทิ เช่น

พ.ศ. 2386 ได้มีการส่งบาทหลวง 2 ท่าน คือ คุณพ่อกรังย้ง(Grand-jean) และคุณพ่อวาชัล(Vachal) ไปประกาศศาสนาที่เชียงใหม่แต่ก็ล้มเหลว

พ.ศ. 2389 ท่านได้แต่งตั้งคุณพ่อดือปองด์(Dupond) เป็นผู้ดูแลคริสตังจีนที่ค่ายวัดกัลหาวารี่สืบแทนคุณพ่ออัลบรันด์ (Albrand) ที่เดินทางไปเป็นประมุขมิสซังกูเตอฮู (Kou-Teheou) ที่ประเทศจีน ทั้งนี้คุณพ่อดือปองด์ซึ่งต่อมาได้รับตำแหน่งพระสังฆราชในปี พ.ศ. 2407

พ.ศ.2387ท่านได้เริ่มสร้างวัดนักบุญยอเซฟที่ตำบลห้วยรอ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ.2388 พระองค์ได้สร้างสำนักพระสังฆราชขึ้นใหม่แทนอาคารเดิมที่มุงแฝก ต่อมาในปี พ.ศ. 2341ได้มีการสร้างอารามสำหรับภิกษุชาวญวน และสถานอบรมสามเณรขึ้นใหม่

พ.ศ.2396-2398 ท่านได้เดินทางกลับประเทศฝรั่งเศสและกลับได้นำของขวัญที่ระลึกจากสมเด็จพระสันตะปาปาและจักรพรรดิฝรั่งเศสมาทูลเกล้าถวายรัชกาลที่ 4 อันเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ

ในวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ.2405 ท่านก็ได้มรณภาพลงโดยสิริอายุได้ 58 ปีซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงจัดงานศพพระสังฆราชปัลเลอกัวอย่างยิ่งใหญ่ การจากไปของพระสังฆราชนี้ได้ปรากฏเอกสารที่สะท้อนถึงความผูกพันและใกล้ชิดระหว่างบุคคลทั้งสองซึ่งเป็นสิ่งยืนยันถึงมิตรภาพอันยิ่งใหญ่ของผู้นำศาสนาคริสต์ในประเทศไทยกับพระเจ้าแผ่นดินไทยที่ไม่มีใครสามารถเข้ามาแทนที่ได้ดังนี้¹

ท่านที่เคารพ

เรารู้สึกเป็นเกียรติที่ได้รับจดหมายที่ท่านส่งถึงเราเมื่อวานนี้ เพื่อขอใบใจในการที่เราไปร่วมพิธีปลงศพพระสังฆราชแห่งมาลโลสที่น่านับถือยิ่งซึ่งเป็นมิตรที่แสนดี สนิทสนมและจริงใจต่อเราเป็นเวลาถึง 28 ปี ข้อความในหนังสือของท่านทำให้เรายินดีอย่างที่สุด เช่นเดียวกับของกำนัลที่ท่านได้ส่งมาพร้อมกันนี้ อันแหวนเสกอวยพรของพระสังฆราชนั้น เราจำได้ในทันทีว่าเป็นเสมือนสิ่งที่พระสังฆราช มิตรที่รักที่สุดของเราเคยสวมใส่เมื่อท่านมาพบเราและเคยให้เราพิจารณา ดู มีผู้บอกเราว่าพระสังฆราชจะใช้แหวนนี้เฉพาะวันงานพิธีเท่านั้น เพื่ออวยพรเหล่าคาทอลิกในพิธีมิสซา เรารู้สึกดีใจเป็นอย่างยิ่งที่พวกท่านได้มอบของที่ระลึกแห่งมิตรอันสนิทของ

¹ อาเดรียง โลเนย์.(2542).สยามและคณะมิสชันนารีฝรั่งเศส .แปลโดย ปทุมรัตน์ วงศ์ดนตรี. หน้า 169.

เราที่ล่องลပ်ไปแล้วมาให้เช่นนี้ และสิ่งนี้จะนำพามาสู่เราด้วย ขอท่านได้โปรดรับความชอบใจอย่าง
จริงใจจากเราสำหรับของกำนัลนี้

เรารู้สึกเป็นเกียรติที่ได้เป็นมิตรของท่าน

พระเจ้าแผ่นดินสยาม

พระบรมมหาราชวัง วันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2405

โครงสร้างการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาของมิชชันนารีโรมันคาทอลิก

สมัยรัชกาลที่ 4 การจัดโครงสร้างการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนายังคงเป็นไปตามที่กรุงโรมได้ประกาศแบ่งมิสซังสยามออกเป็น 2 เขตในรัชกาลก่อนเมื่อปี พ.ศ. 2384 คือ มิสซังสยามตะวันออก ซึ่งรวมราชอาณาจักรไทยกับลาว และมิสซังสยามตะวันตก ซึ่งรวมมิสซังไทยเก่าที่เหลือทั้งหมด กล่าวคือประเทศมาลายู เกาะสุมาตรา และภาคใต้ของพม่า โดยท่านปลัดเลอกัวเป็นผู้รับผิดชอบในเขตตะวันออก ท่านกูร์วอซีดูแลเขตตะวันตก¹

ระยะเวลา 17 ปีแห่งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผู้ดำรงตำแหน่งผู้นำของมิสซังโรมันคาทอลิกสามท่านกล่าวคือในช่วงแรกเป็นการดำเนินงานภายใต้การดูแลปกครองของพระสังฆราชปลัดเลอกัว โดยดำรงตำแหน่งต่อเนื่องมาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 3 ในปีพ.ศ. 2384 จนถึง พ.ศ. 2405 และในช่วงปลายรัชกาลที่สี่ เมื่อพระสังฆราชปลัดเลอกัวมรณภาพในวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2405 คุณพ่อเกลมังโซได้ขึ้นรับตำแหน่งแทนแต่ก็ปกครองอยู่ได้ไม่นานก็ถึงแก่มรณภาพลงอีกท่านเมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2407 ต่อมาพวกมิชชันนารีก็ได้เลือกคุณพ่อดือปองด์ซึ่งเป็นหัวหน้าปกครองคริสตังจีนขึ้นมาเป็นประมุขคริสตังชั่วคราว โดยทางศาสนาจักรแห่งกรุงโรมได้อนุมัติเห็นชอบและแต่งตั้งให้เป็นประมุขมิสซังไทยอย่างสมบูรณ์เมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2407

การดำเนินงานของคณะมิชชันนารีคาทอลิกในสมัยรัชกาลที่ 4 นี้ปรากฏว่าสามารถขยายตัวออกไปได้อย่างกว้างขวางหลังจากพระสงฆ์ที่ถูกเนรเทศไปเมื่อรัชกาลก่อนได้กลับเข้ามาในประเทศอีกครั้งทำให้กำลังของคณะมิชชันนารีเข้มแข็งมากขึ้นจากตัวเลขเดิมของบุคคลในปกครองในช่วงปลายรัชกาลที่ 3 เมื่อท่านขึ้นเป็นพระสังฆราชมีประมาณ² 4,000 คน ชาวคริสต์ในเขตปกครองของพระสังฆราชปลัดเลอกัวในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้เพิ่มจำนวนขึ้นเป็น ประมาณ 7,000 คน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ที่กรุงเทพฯ มีประมาณ 5,000 คนที่วัดเซนต์ฟรังซิสเซเวียร์สามเสน (วัดญวน) วัดคอนเซ็ปชัน (วัดเขมร) วัดกัลยาณี (วัดจีน) วัดช่างตาครุสและวัดอัสสัมชัญ นอกนั้นอยู่ที่สระบุรี

¹วิกเตอร์ ลาร์เก. (2539). *ประวัติพระศาสนาจักรคาทอลิกในประเทศไทย*. หน้า 154.

² วิทยาลัยแสงธรรม.(2533). *ประวัติพระศาสนาจักรคาทอลิกไทย สมัยกรุงศรีอยุธยา-สังคายนาวาติกันที่ 2 (พ.ศ.2098-พ.ศ.2508)*. หน้า 208

อยุธยา แปรตัว บางปลาสร้อย นครชัยศรี บางช้าง จันทบุรี ภูเก็ต รวมทั้งชาวคริสต์ซึ่งเป็นทาสรับใช้อยู่ตามบ้านของชาวพุทธอีกจำนวนหนึ่ง¹

เมื่อสังฆราชปัลเลอกัวเดินทางกลับจากการเข้าเฝ้าพระสันตะปาปาที่กรุงโรมในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2398 ท่านมีความพยายามที่จะเผยแพร่ศาสนาคริสต์ให้กว้างขวางออกไปยิ่งขึ้นในต่างจังหวัดโดยได้ส่งบาทหลวง 2 ท่านคือคุณพ่อเลอเกอกับคุณพ่อดือกาด์เดินทางไปภาคใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ภูเก็ต เพราะเคยมีคริสตังกว่าพันคนก่อนที่พม่าจะบุกเมื่อสงครามเก้าทัพ ในการไปครั้งนี้ก็มีหนังสือลงวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2398 ของอัครเสนาบดีติดตัวไปด้วยซึ่งในหนังสือฉบับนั้นมีข้อความอนุญาตให้บาทหลวงทั้งสองมีเสรีภาพประกาศศาสนาแก่ชาวคริสต์และผู้ที่มีสามัคคีเป็นคริสตังได้

ตามรายงานที่ส่งมาถึงพระสังฆราชปัลเลอกัวเกี่ยวกับการเผยแพร่ศาสนาในเมืองภูเก็ตเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2399 นั้นก็ปรากฏว่าการเผยแพร่ศาสนาไม่ได้ผลมากนักกล่าวคือหลังจากประกาศศาสนามาสองปี บาทหลวงทั้งสองทำให้คนกลับใจมานับถือศาสนาใหม่ได้เพียงประมาณยี่สิบคน ดังนั้นพระสังฆราชปัลเลอกัวจึงสั่งให้บาทหลวงทั้งสองกลับกรุงเทพฯ เพราะพระสงฆ์ในเมืองหลวงได้มรณภาพไปหลายท่านแล้ว การอยู่ที่กรุงเทพฯ ย่อมจะทำประโยชน์ในการเผยแพร่ศาสนาได้มากกว่า² การส่งบาทหลวงไปทางใต้นี้ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกับที่ได้เคยส่งคุณพ่อกรังแยง (Grandjean) และคุณพ่อวาซัล (Vachal) ไปยังเมืองเชียงใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2386 แต่สาเหตุที่ล้มเหลวอาจจะแตกต่างกันเพราะการเผยแพร่ศาสนาในเมืองเชียงใหม่นั้นถูกขัดขวางจากการประกาศห้ามของเจ้าเมืองเชียงใหม่

การที่พระสังฆราชปัลเลอกัวส่งบาทหลวงไปประกาศศาสนาทั้งทางเหนือและทางใต้นั้น เนื่องจากในเขตปกครองมิสซังสยามตะวันออกที่ครอบคลุมอาณาจักรไทยและลาวนั้นเขตพื้นที่ตั้งแต่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาขึ้นไปและทางใต้ตั้งแต่จังหวัดราชบุรีลงมายังไม่มีผู้ที่เข้ารับเป็นคริสตังเลย

ในด้านชีวิตความเป็นอยู่ของคณะมิชชันนารีที่ทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนาเมื่อร้อยกว่าปีก่อนนั้นได้มีหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่าเรื่องกรุงสยามและบันทึกของท่านปัลเลอกัวซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้³

บาทหลวงที่ประจำวัดต่างกายด้วยเสื้อยาวประจำของบาทหลวงตลอดเวลา อยู่ในบ้านไม่เก่าๆ ใช้ชีวิตเช่นเดียวกับคนพื้นเมือง ดังที่ปรากฏในบันทึกตอนหนึ่งว่า “ชีวิตที่บางกอกสบายดีและค่าครองชีพก็ถูก เพราะทุกสิ่งทุกอย่างมีอยู่แล้วอย่างอุดมสมบูรณ์” แต่ปัญหาที่มีอยู่ในสมัยนั้น

¹ เสรี พงศ์พิศ .(2527). *คาทอลิกกับสังคมไทย*. หน้า 145 .

² วิกเตอร์ ลาร์เก. (2539). *ประวัติพระศาสนาจักรคาทอลิกในประเทศไทย*. หน้า 182

³ เสรี พงศ์พิศ .(2527). *คาทอลิกกับสังคมไทย*. หน้า 146-147 .

คือการเดินทางไปเผยแพร่ศาสนาในต่างจังหวัดเพราะการคมนาคมยังไม่สะดวก โดยส่วนใหญ่การเดินทางที่สะดวกที่สุดคือการไปทางเรือ ถนนหนทางในเวลานั้นก็ไม่ได้มีมากจะต้องบุกป่าฝ่าดงมากกว่า ต้องเตรียมอาหารแห้งสำหรับเดินทาง ในบันทึกนั้นได้แสดงให้เห็นการต้อนรับของคนไทยที่มีต่อคณะบาทหลวงซึ่งเป็นประทับใจของคณะมิชชันนารีว่า “ได้รับการต้อนรับดุจเทพบุตรจากสวรรค์ ตลอดทั้งหมู่บ้านเริ่มเคลื่อนไหว เขามาพบกับท่าน ผู้คนต่างหมอบกราบลงจูบเท้าจูบมือท่าน เขาร่ำไห้ด้วยความยินดี นำท่านไปอย่างผู้มีชัยไปสู่ห้องโถงของโบสถ์น้อยอันสงบเสงี่ยม ทุกคนเข้ามาขอพรจากท่าน” ซึ่งชาวบ้านก็นำอาหารการกินต่างๆมาให้ ฝ่ายบาทหลวงก็เอาของฝากไปด้วยเสมอ คือลูกประคำ รูปภาพทางศาสนา และเหรียญมาแจก

นอกจากคณะมิชชันนารีที่เป็นบาทหลวงแล้ว บุคลากรอีกส่วนหนึ่งจะเป็น“แม่ชี” ที่เป็นคนพื้นเมือง ซึ่งมีสมณนามในหมู่มิชชันนารีว่าเป็นบาทบริจาริกาแห่งแม่พระ พวกแม่ชีจะแต่งกายคล้ายสตรีญวน มีผมสั้น สวมกางเกงสีดำ เสื้อคลุมสีดำยาวครึ่งขา ผ้าพันคอสีซีเฝ้าและรองเท้าแตะ โดยจะอาศัยอยู่ในเขตรวม ในบันทึกของพระสังฆราชปัลเลอกัวในปี พ.ศ.2396 กล่าวว่า มีจำนวนแม่ชี 25คน แบ่งกลุ่มกันอยู่เป็น 4 คอนแวนต์ ซึ่งภาระหน้าที่หลักจะดูแลด้านการศึกษาของเด็กผู้หญิง และคอยสั่งสอนผู้หญิงที่จะเข้าสู่ศาสนา การดูแลการรักษาพยาบาลแก่คนจนและผู้ป่วย การจัดบุคคลให้เข้าพิธีรับศีลล้างบาป ในเวลารว่างก็จะสานเสื่อ ทอผ้าลินินหรือผ้าแพรเพื่อหาเงินมาใช้จ่าย ซึ่งเงินส่วนหนึ่งได้รับอุดหนุนจากคณะธรรมทูต

บุคลากรของศาสนาจักรในประเทศไทยอีกกลุ่มหนึ่งคือ ผู้อธิบายคำสอนทางศาสนา ในสมัยพระสังฆราชปัลเลอกัว จากข้อมูลที่บันทึกไว้ในหนังสือบันทึกเรื่องมิสซังแห่งกรุงสยามในปีพ.ศ. 2396มีจำนวน 15 คน โดยได้รับเงินค่าใช้จ่ายคนละ 15 ฟรังค์ต่อเดือน ซึ่งรวมตกปีละประมาณสามพัน ฟรังค์ หน้าที่ของผู้อธิบายคำสอนทางศาสนานี้จะช่วยสนับสนุนการเข้าไปประกาศคำสอนโดยมิชชันนารี กล่าวคือจะเป็นผู้อธิบายคำสอนแก่ประชาชนเบื้องต้นเพื่อปูทางไว้ก่อนซึ่งจะช่วยลดความระแวงสงสัย และหลังจากนั้นถ้าพบว่าใครมีท่าทีสนใจก็จะพาตัวไปพบมิชชันนารีเพื่อเกลี้ยกล่อมอีกครั้งและรับตัวไว้ในฐานะคริสตังสำรอง (Catechumene) ซึ่งเป็นผู้ที่เข้าเรียนคำสอนและเตรียมตัวเข้ารับศีลล้างบาปที่เป็นพิธีกรรมในทางศาสนาเพื่อแสดงตนเข้าสู่การรับพระเยซูเจ้าและแสดงถึงการรับเป็นส่วนหนึ่งของชาวคริสต์โดยสมบูรณ์ สำหรับหน้าที่อื่นๆของผู้อธิบายคำสอนนี้ก็จะเป็นผู้นำการสวดประกอบพิธีทางศาสนากรณีที่หาพระไม่ได้ในพิธีศพ รวมถึงมีหน้าที่ดูแลให้คำปรึกษาแก่ผู้ที่เพิ่งเข้าถือศาสนาใหม่ให้มีความรู้ความเข้าใจในศาสนาคริสต์มากขึ้น

ส่วนสภาพชีวิตในค่ายคริสตังทั่วไปในกรุงเทพ ซึ่งเป็นการรวมตัวอยู่กันเป็นกลุ่มของคณะมิชชันนารีในสมัยนั้นก็ปรากฏว่าสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างเสรี มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอย่างเปิดเผย มีการแห่แหนตามประเพณี สำหรับเด็กเล็กก็มีโรงเรียน ซึ่งเป็นห้องแถวเล็กๆ ตั้งอยู่บนเสากลางหลายต้นเปิดโล่งรับลมทุกทิศทาง ในตอนเช้าและตอนเย็นจะมีการนวดหมายเด็กๆ

ให้มาชุมนุมกันที่นี้ด้วยเสียงกลอง มีการสอนเด็กให้อ่านเขียน ขับร้อง สอนเรขาคณิตขั้นพื้นฐาน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสอนหลักธรรมทางศาสนาคริสต์ให้แก่พวกเขา นอกเหนือจากหน้าที่ในทางศาสนานั้นบาทหลวงก็ยังเป็นผู้ตัดสินกรณีขัดแย้งต่างๆระหว่างชาวคริสต์ด้วยกันบางครั้งเรื่องต้องไปถึงสังฆราชและเจ้าหน้าที่บ้านเมือง เพราะไม่ยอมความ นอกนั้นบาทหลวงก็จะทำหน้าที่ติดต่อกับคนที่อยู่รอบค้ายที่สนใจจะเข้ารีต สอนคำสอนให้แก่คนเหล่านั้น

สำหรับข้อมูลบุคลากรของมิสซังสยามในช่วงสมัยของพระสังฆราชปัลเลอกัวได้มีการกล่าวไว้ในบันทึกเรื่องมิสซังแห่งกรุงสยามดังนี้¹

ประมุขมิสซัง	พระคุณเจ้า ปาลเลอกัวซ์ สังฆราชแห่งมัลโดล์
ท่านเคลมองโซ	รองประมุขมิสซัง
ท่านโคลเดท์	มิชชันนารี
ท่าน ดูปงท์	มิชชันนารี
ท่านรองแฟง	มิชชันนารี
ท่านดาเนียล	มิชชันนารี
ท่านลารองโนดียี	มิชชันนารี
ท่านจิบาร์ตา	มิชชันนารี
ท่านมาแรง	มิชชันนารี
คุณพ่ออิลแมร์ โครีเย	พระสงฆ์(บาทหลวง)พื้นเมือง
คุณพ่อ ปอล ฮัว	พระสงฆ์พื้นเมือง
คุณพ่อมิเชล เซ	พระสงฆ์พื้นเมือง
คุณพ่อเอเตียน ทินฮ์	พระสงฆ์พื้นเมือง
วิทยาลัยสงฆ์ 1 แห่ง	นักเรียน 30 คน
คอนแวนต์ 4 แห่ง	ดำเนินการโดยแม่ชี 25 คน
ครูสอนโรงเรียนชาย	5 คน
ผู้อธิบายนคำสอน	15 คน ส่วนใหญ่เป็นชาวจีน

การเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในสมัยของพระสังฆราชปัลเลอกัวและที่ดำเนินงานต่อมานั้นได้มีหนังสือเล่มเล็ก 2 เล่มที่จัดพิมพ์โดยพระสังฆราชปัลเลอกัวที่ใช้เป็นคู่มือการทำงานของคณะมิชชันนารีมานานหลายปี กล่าวคือ เล่มหนึ่งสำหรับพระสงฆ์แต่งเป็นภาษาลาติน ชื่อ “Statuta Missionis” ซึ่งแปลว่ากฎข้อบังคับของมิสซังไทย กับอีกเล่มหนึ่งสำหรับสัตบุรุษคริสตัง ชื่อ “กำหนดของพระสังฆราช จงถือตาม ณ ตึกบ้านคริสตังมิสซังไทย”²

¹ ปาลเลอกัวซ์.บันทึกเรื่องมิสซังแห่งกรุงสยาม .(2547) แปลโดยเพียงฤทัย วาสนบุญมา .หน้า 40-41.

² วิกเตอร์ ลาร์เก. (2539).เล่มเดิม. หน้า 186 .

หนังสือเล่มแรกที่แต่งสำหรับพระสงฆ์นั้น ระบุอำนาจและอำนาจพิเศษที่พระสังฆราชโปรดให้แก่พระสงฆ์ สำหรับยกบาปบางประการ ซึ่งโดยปกติสงฆ์ไว้สำหรับพระสังฆราชหรือทำการยกเว้น เกี่ยวกับการแต่งงาน ฯลฯ หนังสือเล่มนี้ยังบรรจุกฎบางข้อซึ่งมิชชันนารีต้องปฏิบัติ ในการเยี่ยมเยียนสัตบุรุษ ปกครองทรัพย์สินของวัด ฟังแก้บาป และรักษาระเบียบวินัยในโรงเรียนและค่ายคริสตัง เช่น “ห้ามนักเรียนสูบบุหรี่ หรือกินหมากที่โรงเรียนและที่วัด” “เด็กชายและเด็กหญิงที่แก้ผ้าอาบน้ำจะต้องถูกหว่ายเสื้อกันน้ำ” เป็นต้น

หนังสือเล่มที่สองซึ่งแต่งสำหรับคริสตังนั้น มีกฎที่คริสตังต้องปฏิบัติหลายข้อ เช่นกฎในการฟ้อนร้องคริสตังคนใดคนหนึ่งต่อพระสงฆ์ กฎความเป็นอยู่ในค่ายคริสตังอาทิ “ทุกวันพอตีกลองหนึ่ง ห้ามผู้ใดผู้หนึ่งร้อง และเล่นอีกที่กุ่มว้ายกลางบ้านก็ดี ในเรือนก็ดี เป็นที่กวนใจชาวบ้านทั้งหลาย ควรหนักหนาที่นายบ้านจะเอาโทษกับผู้นั้น ตามผิดหนักและเบา” กฎการวางตัวในวัด เช่น “ถ้ากาเตกิสตา (ผู้สอนศาสนา) เห็นผู้ใดหัวเราะพูดเล่นในพระวิหาร จงบอกสักที่หนึ่งให้รู้ตัว ถ้ามิฟังก็ต้องขับผู้นั้นจากพระวิหารเสียต่อหน้าทั้งปวง” นอกนั้นในหนังสือเล่มนี้มีกฎเกี่ยวกับการรับศีลศักดิ์สิทธิ์ กิจกรรมสำคัญในชีวิตคริสตัง และระบอบาปที่หนักเป็นพิเศษบางประการ ซึ่งพระสังฆราชใคร่จะถอนออกจากจิตใจคริสตัง บาปอุลามก ซึ่งในเรื่องนี้พระสังฆราชสั่งให้ทำโทษต่อหน้าธารกำนัลมิใช่แต่ผู้ที่ทำผิดเท่านั้น แต่พ่อแม่ของผู้ทำผิดด้วยเพราะเหตุที่เลินเล่อมิได้ดูแลบุตรของตน โดยตอนท้ายหนังสือเล่มนี้มีปฏิทินบอกวันฉลองสำคัญๆ ในศาสนาคริสต์ด้วย

สำหรับค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิกที่ปฏิบัติงานในประเทศไทยช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 นั้น ปรากฏหลักฐานที่พระสังฆราชปัลเลอกัวได้บันทึกไว้ในปีพ.ศ. 2396 ถึงแหล่งสำคัญของค่าใช้จ่ายมาจากสภาเผยแผ่ความเชื่อ (La Propagation de la Foi) ในรูปเงิน ฟรังก์ซึ่งเงินจำนวนนี้จะได้รับการแลกเปลี่ยนเป็นเงินปอนด์สเตอร์ลิงที่ลอนดอน สหราชอาณาจักร และเปลี่ยนเป็นเงินเปียสที่สิงคโปร์ก่อนที่จะแลกมาเป็นเงินบาทในขั้นตอนสุดท้ายที่กรุงเทพฯ กระบวนการแลกเปลี่ยนถึงสามขั้นตอนนี้จะมีผลทำให้มูลค่าของเงินลดลงไปประมาณ 1 ใน 5 ซึ่งในบันทึกเรื่องมิสซังแห่งกรุงสยามได้ระบุถึงตัวเลขจำนวนเงินตามรายการค่าใช้จ่ายที่จำเป็นสำหรับค่าใช้จ่ายประจำปีของคณะมิชชันนารีในประเทศไทยในช่วงสมัยพระสังฆราช ดังนี้¹

¹ ปัลเลอกัวซ์.บันทึกเรื่องมิสซังแห่งกรุงสยาม .(2547).เล่มเดิม. หน้า 63-64.

ตาราง 1 แสดงค่าใช้จ่ายประจำปีของคณะมิชชันนารีที่ได้รับการอุดหนุนจากสภาเผยแผ่
ความเชื่อในสมัยพระสังฆราชปัลเลอกัว พ.ศ. 2396

รายการค่าใช้จ่าย	จำนวนเงิน (หน่วย : ฟังก์)
1.เงินค่าเดินทางของประมุขมิสซัง	1,300
2.เงินค่าเดินทางของมิชชันนารี 8 คน	5,200
3.เงินช่วยเหลือแก่พระสงฆ์พื้นเมือง 4 คน	1,000
4.โรงเรียนสามเณรซึ่งมีนักเรียน 40 คน	4,000
5.ผู้อธิบายคำสอน 15 คน	3,000
6.เงินช่วยเหลือให้แก่แม่ชี	1,000
7.ค่าใช้จ่ายในการพิมพ์	900
8.ค่าใช้จ่ายทั่วไป ค่าจ้างฝีพาย ค่าเรือมิสซัง	600
9.เงินค่าเดินทางของมิสชันนารีใหม่ 2 คนซึ่งเพิ่งเดินทางมาจากองแวร์,เบลเยียม	1,300
10.หนี้สินตามสัญญาก่อสร้างสามเณราลัย	
11.เงินสำหรับก่อตั้งหรือช่วยเหลือโรงเรียนในจังหวัดต่างๆ	2,200
	1,000
รวมทั้งสิ้น	21,500

โดยสภาพของการดำเนินงานของคณะมิชชันนารีในสมัยพระสังฆราชปัลเลอกัวนั้นได้มีข้อสรุปที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์นิกายในพระคัมภีร์ว่า จำนวนคริสตังยังมีได้ทวีขึ้นมากมายแต่วัดที่มีคนจีนอยู่ได้พัฒนาเจริญทั่วไป และไม่มีใครเห็นเป็นของแปลกอีกถ้ามีการสร้างวัดคริสตังขึ้นในต่างจังหวัด ซึ่งอันที่จริงคริสตังทั้งหมดยังอยู่รวมกันในภาคกลางของประเทศ ยังไม่มีคริสตังทางภาคเหนือ ภาคตะวันออก และภาคใต้ แต่การดำเนินงานเผยแผ่ศาสนา ก็ปรากฏความมั่นคง¹

¹ แหล่งเดิม. หน้า 190-191 .

ตาราง 2 แสดงจำนวนผู้นำถือศาสนาคริสต์ในสมัยรัชกาลที่ 4 จำแนกตามพื้นที่
สมัยพระสังฆราชปัลเลอกัว พ.ศ. 2396 ¹

เขตพื้นที่	จำนวนคริสตศาสนิกชน (คน)
1.วัดเซนต์ ฟรอนซัวร์-ซาเวียร์ (กรุงเทพ)	2,000
2.วัดคอนเซ็ปชัน (กรุงเทพ)	900
3.วัดสันตาครูซ	700
4.วัดกาลหว่า	350
5.วิทยาลัยสงฆ์	100
6.จังหวัดอยุธยาและสระบุรี	200
7.จังหวัดแปดริ้ว และบางปลาสร้อย	300
8.จังหวัดนครราชสีมาและบางช้าง	300
9.จังหวัดจันทบุรี	1,100
10.จังหวัดกลาง	500
11.คริสตศาสนิกชน ที่อยู่กระจัดกระจาย ทั่วไปหรือที่เป็นทาสอยู่ในบ้านคนนอกศาสนา	600
จำนวนรวมทั้งสิ้น	7,050

อย่างไรก็ตาม หากวิเคราะห์ถึงการที่พระสังฆราชปัลเลอกัวได้พยายามที่จะขยายการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ทั้งทางภาคเหนือและภาคใต้ ซึ่งความพยายามของท่านที่ไม่บรรลุผลสำเร็จนั้น น่าจะมีปัจจัยเป็นเพราะสภาพแวดล้อมและจิตใจของคนไทยในสมัยนั้นที่มีขนานรียังไม่สามารถเข้าถึงได้ ประกอบกับจำนวนพระสงฆ์ที่มีอยู่ไม่เพียงพอในการเผยแผ่ด้วย แต่กระนั้นจากการเริ่มต้นของพระสังฆราชปัลเลอกัวนี้ถือว่าการสร้างรากฐานที่สำคัญทำให้คณะมิชชันนารีและพระสังฆราชองค์ต่อมาได้สานต่อโดยเฉพาะสมัยพระสังฆราชด็อปองด์ที่เป็นพระสังฆราชองค์สุดท้ายในรัชกาลที่ 4 และดำรงพระชนม์ชีพมาจนถึงต้นรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2406-พ.ศ.2415)

พระสังฆราชด็อปองด์ ขณะที่เข้ารับตำแหน่งมีอายุได้ 55 ปี โดยเคยใช้ชีวิตอยู่เมืองไทยมาแล้วถึง 25 ปี จากเอกสารบันทึกประวัติพระศาสนาจักรคาทอลิกในประเทศไทยได้กล่าวถึงลักษณะของพระสังฆราชนี้ว่า ²ท่านเป็นคนร่างกายแข็งแรงล่ำสันมากแต่ตรากตรำในการเดินทาง

¹ ข้อมูลในตารางนี้มาจากบันทึกเรื่องมิสซังแห่งกรุงสยามโดยสังฆราช ฌอง แบปติสต์ ปาลเลอกัวซ์ แปลโดยเพียงฤทัย วาสนุมา พิมพ์ครั้งที่ 2 , กรมศิลปากร. หน้า 39.

² แหล่งเดิม. หน้า 193.

ตลอดเวลา เพื่อเสาะหาและสอนคนจีนให้กลับใจ ท่านไม่ใช่ผู้ชำนาญทางภาษาเหมือน พระสังฆราชปัลเลอกัว หรือคุณพ่อเกลมังโซซึ่งได้แปลศาสนของพระสันตะปาปา ประกาศการ ปฏิสนธินิรมลของแม่พระเป็นภาษาบาลีและสันสกฤต แต่ท่านก็พูดภาษาไทยได้ถูกต้องและพูด ภาษาจีนได้เกือบดีเลิศ และแม้ท่านไม่ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านเทวศาสตร์ แต่เนื่องจากท่านไป เยี่ยมเยียนคริสตังทั้งในกรุงและบ้านนอกอยู่เสมอๆ ท่านจึงรู้จักประชาชนทั้งไทยและจีนอย่างสนิม สนม เพราะฉะนั้นท่านจึงรู้จักให้คำแนะนำพวกมิชชันนารีได้อย่างแยบคาย และภายใต้การนำของ ท่าน มิสซังไทยได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาก

ความรุ่งเรืองของการทำงานของคุณมิชชันนารีโรมันคาทอลิกที่เป็นผลงานอย่างเด่นชัด ของพระสังฆราชคือปองต์ก็คือ การขยายตัวของมิสซังออกไปยังพื้นที่นอกกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นการ สานต่องานของพระสังฆราชปัลเลอกัวที่บุกเบิกไว้ โดยทิศทางการดำเนินงานของคุณมิชชันนารีมี พื้นที่ที่ขยายออกไปได้แก่ ปากลัด-ปากน้ำ ทางภาคตะวันตกได้แก่สมุทรสงคราม บางช้าง ท่าหว้า (หวายเหนียง) ทางภาคตะวันออกได้แก่ แปดริ้ว (ฉะเชิงเทรา) บางปลาสร้อย เมืองพนัส (ชลบุรี) ทั้งนี้ในช่วงสมัยของพระสังฆราชคือปองต์ได้มีมิชชันนารีใหม่เข้ามาในประเทศไทยอีก 21 คน แต่ ขอบเขตของการเผยแผ่นี้ก็ยังจำกัดอยู่เฉพาะในพื้นที่ภาคกลาง แต่ถึงกระนั้นจำนวนคริสตังก็ได้ เพิ่มขึ้นจำนวนมากขึ้นซึ่งมีการจดบันทึกข้อมูลในปี พ.ศ. 2410 หนึ่งปีก่อนสิ้นรัชกาลที่ 4 คริสตัง ทั้งหมดมีจำนวน 8,000 คน¹ ซึ่งเพิ่มขึ้นจากยุคสังฆราชปัลเลอกัวถึง 1,000 คน

วิธีการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคุณมิชชันนารีโรมันคาทอลิก

เมื่อพิจารณาจากบันทึกที่เป็นหลักฐานของการเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก โดยคุณมิชชันนารีในช่วงรัชกาลที่ 4 นั้น เราอาจจำแนกวิธีการที่ใช้อยู่ 4 ลักษณะ คือ

- 1) การชักจูงให้ผู้นำประเทศเปลี่ยนศาสนา
 - 2) การอยู่รวมกันเป็นค่าย
 - 3) การดำเนินงานสาธารณะแก่สังคม
 - 4) การออกเดินทางประกาศคำสอนและเผยแพร่สัญญา
- ทั้งนี้รายละเอียดของแต่ละวิธีการข้างต้นเป็นดังนี้

1) การชักจูงให้ผู้นำประเทศเปลี่ยนศาสนา

ความตั้งใจดังกล่าวของคุณมิชชันนารีฝรั่งเศสมีมาตั้งแต่เข้ามายังประเทศไทยครั้งแรก ในสมัยพระนารายณ์มหาราช ซึ่งและต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้มี ความพยายามชักจูงเจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งขณะนั้นยังทรงผนวชอยู่ให้เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ โดย มีความเชื่อว่าหากสามารถโน้มน้าวบุคคลชั้นนำของประเทศสยามได้สำเร็จก็จะมีประชาชนเปลี่ยน

¹ สุรัช ชุ่มศรีพันธ์.(2537).ประวัติศาสตร์พระศาสนาจักรในประเทศไทย. หน้า 128.

ศาสนาตามไปด้วยเป็นจำนวนมาก จากความใกล้ชิดสนิทสนม ระหว่างเจ้าฟ้ามงกุฎกับคณะมิชชันนารีทำให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเกิดความห่วงใยถึงกับมีรับสั่งห้ามมิให้พระอนุชาติดต่อกับพระสงฆ์คาทอลิกอีก

ความสัมพันธ์ของเจ้าฟ้ามงกุฎกับคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิกโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสังฆราชปัลเลอกัวในการแลกเปลี่ยนความรู้ในศาสตร์สาขาวิชาต่างๆที่พระสังฆราชทรงมีความรู้ไม่ว่าจะเป็นภาษาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์นั้น จึงมีพระราชดำรัสหลายครั้งที่ทรงยกย่องศาสนาคริสต์ ซึ่งอาจทำให้คณะมิชชันนารีเข้าใจผิดว่าพระองค์ทรงมีพระทัยสนใจในศาสนาจึงเกิดความคาดหวังในพระองค์ ประกอบกับการศึกษาภาษาละติน การไต่ถามถึงเรื่องราวทางศาสนาคริสต์ของพระองค์ก็น่าจะมีส่วนทำให้เกิดการตีความที่ทำให้เข้าใจผิดมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้มีหลักฐานตามที่คุณฟลอเรนซ์ได้บันทึกจากคำบอกเล่าของบาทหลวงเอเตียน อาลบราร์ด ผู้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์ครั้งนั้นได้เขียนถึงพระราชดำรัสของเจ้าฟ้ามงกุฎเกี่ยวกับศาสนาคริสต์ไว้ดังนี้¹

“และพระองค์ก็ทรงสนทนากับพวกเขาต่อไปเกี่ยวกับเรื่องราวทางศาสนา ท่านสารภาพหลายครั้งว่าศาสนาคาทอลิกที่ท่านรู้จักค่อนข้างดี และที่ท่านนับถือคือศาสนาที่แท้จริง และเราก็มักได้ยินท่านร้องขึ้นว่า

“ ทำได้อย่างไรที่ศาสนาที่ศักดิ์สิทธิ์เช่นนี้ทำให้ทุกคนที่ยอมรับเป็นนักบุญได้”

“วันหนึ่งขณะที่พระองค์ทรงสนทนากับท่านปัลเลอกัว พระองค์ทรงถามขึ้นว่า ถ้าข้าพเจ้าเข้าถือศาสนาคาทอลิก ข้าพเจ้าจะสามารถเป็นบาทหลวงหรือพระสังฆราชได้ไหม”

“เมื่อได้รับคำตอบว่าได้ พระองค์ก็ทรงหันไปทางพระภิกษุที่นั่งอยู่ที่นั่นและทรงกล่าวว่า “ ท่านเห็นไหมว่าศาสนานี้ใจกว้างมากแค่ไหน เพราะไม่มองที่ตัวบุคคลหรือยศถาบรรดาศักดิ์ แต่อาศัยความสามารถและความดีเท่านั้น”

“อีกครั้งหนึ่งในขณะที่ทรงสนทนากับขุนนางคาทอลิกชั้นผู้น้อยคนหนึ่ง พระองค์ทรงตั้งคำถามขึ้นว่า”

“ถ้าข้าพเจ้าใกล้ตาย บาทหลวงจะสามารถมาทำพิธีศีลล้างบาปให้แก่ข้าพเจ้าได้ไหม”

“ขุนนางผู้นั้นตอบว่า ไม่มีอะไรน่าสงสัยเลยแม้แต่น้อย เว้นเสียแต่ว่าจะมีคนขัดขวางมิให้เขาเข้าใกล้พระองค์”

“ในกรณีนี้ ข้าพเจ้าก็หวังที่จะตายโดยเป็นคริสต์”

ความมุ่งมั่นของบรรดามิชชันนารีที่เลือกใช้ชีวิตเข้าหาพระมหากษัตริย์เพื่อให้เปลี่ยนศาสนา ซึ่งจะทำให้คนไทยต้องเปลี่ยนศาสนาตามไปด้วยนั้นก็ได้ออกอย่างชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษรว่า²

¹ อาเดรียง โลเนย์.(2542).สยามและคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส .แปลโดย ปทุมรัตน์ วงศ์ดนตรี. หน้า 146.

² แหล่งเดิม.หน้า 147.

“ ถ้าการเปลี่ยนแปลงรัชสมัยทำให้เจ้าชายองค์ใดองค์หนึ่งในสององค์นี้ขึ้นเสวยราชสมบัติ เราก็มีเหตุผลพอที่จะคิดว่า ศาสนาอันศักดิ์สิทธิ์ของเราสามารถที่จะกลับมารุ่งเรืองได้อีกครั้ง เพราะตั้งแต่บัดนี้ไปชาวสยามจำนวนมากจะพอใจเข้าถือศาสนาคริสต์ ถ้าสิ่งแวดล้อมทางสังคมไม่ขัดขวางพวกเขา”

วิธีการเข้าหาองค์พระมหากษัตริย์เพื่อชักจูงให้เปลี่ยนศาสนานี้ นับเป็นความล้มเหลวที่ไม่ได้ผลตลอดระยะเวลาของประวัติศาสตร์การเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีในประเทศไทย ทั้งนี้คงจะสร้างความผิดหวังแก่คณะมิชชันนารีมิใช่น้อยในการไม่สามารถชักจูงให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนศาสนาได้ ดังที่มีคำกล่าวของภรรยาของหมอบรัดเลย์กราบทูลสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพว่า “หม่อมฉันแก่แล้ว จะสิ้นชีวิตเมื่อใดก็ไม่รู้ กระไรนัก สิ่งเดียวที่ทำให้หม่อมฉันหนักใจอยู่จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ ก็คือ ในหลวงแห่งสยามยังไม่เป็นคริสต์ ถ้าพระองค์กลับพระทัยเป็นคริสต์เมื่อใด หม่อมฉันจะตายอย่างมีความสุขเมื่อนั้น” ¹

2) การอยู่รวมกันเป็นค่าย

ในกรณีนี้เป็นการรวบรวมผู้ที่เพิ่งเข้ารับนับถือคริสต์ศาสนามาอยู่ในที่แห่งเดียวกัน เช่นเดียวกับมิชชันนารีชาวสเปนที่ดำเนินการอยู่ในประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งการกระทำเช่นนี้นับเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการปลูกฝังความเชื่อและกล่อมเกลาให้ผู้เข้ารับได้เรียนรู้ศาสนาคริสต์ และปกป้องพวกเขาจากการขัดขวางของญาติพี่น้องที่เป็นพุทธ และสังคมชาวบ้านทั่วไปที่อาจต่อต้านดูหมิ่นเกลียดชังจนทำให้สูญเสียความศรัทธาและความมั่นใจในการนับถือศาสนาคริสต์ เพราะหากยังอยู่กับครอบครัว พี่น้องพวกเขาก็จะเป็นคนนอกคอกในสายตาของสังคม ซึ่งสภาพปัญหาเช่นนี้พระสังฆราชปัลเลอกัวก็ได้กล่าวไว้ในบันทึกของท่านว่า

“แม้ว่าคริสต์ศาสนาจะเป็นที่เชื่อถือ และได้รับการยกย่องในสยาม แต่ก็ไม่ใช่เครื่องหักห้ามมิให้มีการเบียดเบียนพวกที่เข้ารับได้ พวกคนนอกศาสนาคนหนึ่งเข้ารับเป็นคริสต์ตั้งญาติสนิทมิตรสหายก็จะโจมตีเขาอย่างดุเดือดไปทีเดียว ทำให้หือ แດต้องการละศาสนาอันเที่ยงแท้และแสงสว่าง เพื่อทิ้งตัวเข้าไปอยู่ในความมืดกระนั้นหรือ แດต้องการคบหาสมาคมกับพวกเดียรฉัตรกระนั้นหรือ ไ้คนโหด แกจะสูญเสียกุศลผลบุญที่แกได้ทำไว้แต่ปางก่อนนี้จนหมดสิ้นแล้ว แกจะต้องตกนรก(Narok Lokan) นรกขุมใหญ่ไม่ได้ผิดไม่ได้เกิดอีก

ครั้นเห็นผู้เข้ารับใหม่ไม่หวั่นไหวในการตกลงใจของตน เขาก็พากันด่าทอบริภาษ และตัดญาติขาดมิตรกันไปทีเดียว นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา พวกญาติกับสหายก็จะพากันหาเหตุต่างๆเพื่อให้เขาได้รับความเจ็บช้ำน้ำใจมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ พยายามให้จิตใจของเขาไม่สงบสุข แม้กระทั่งพรากรมเมียและลูกไปเสียจากอก บางทีก็กล่าวหาเรื่องขึ้นไปถึงผู้บังคับบัญชาเรียกตัวผู้เข้ารับไปพบกล่าวคำสาปแช่ง ชูเชิญ จนกระทั่งให้เขียนเพื่อที่เขาละทิ้งพระคริสต์ศาสนา ถ้าเขา

¹ เดือน คำติ. (2529). *การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย*. หน้า 9.

ยังยืนกรานอยู่ก็เอาตัวไปจำใช้ตรวน แล้วกักตัวไว้ใช้ทำงานในบ้าน ฉะนั้นนอกจากพวกจีนที่เราไม่ต้องเป็นห่วงแล้ว ทุกคนที่เข้ารีตไม่มีทางอื่นที่จะทำ ดีกว่าอพยพย้ายเข้าไปอยู่ในแวดวงของพวกคริสตังด้วยกันเสีย ที่นั่นเขาจะได้รับความคุ้มครองจากขุนนางที่เป็นคริสตัง และไม่มีญาติพี่น้องคนใดกล้าเข้าไปรบกวนได้”¹

นอกจากนั้นยังมีคำอธิบายอีกประการหนึ่งที่พวกมิชชันนารีเห็นประโยชน์ของการอยู่รวมกันเป็นค่ายกล่าวคือ² ในทางปฏิบัติเขาไม่สามารถลงเป็นคริสตังโดยอยู่ในท่ามกลางคนต่างศาสนาได้ เพราะพลเมืองไทยทุกคนมีระบบเวรรับใช้พระเจ้าแผ่นดิน ครึ่งละหนึ่งสัปดาห์ต่อสัปดาห์ หรือปีละสามเดือน ดังนั้นข้าราชการย่อมมีโอกาสชมเฝ้าพวกคริสตังได้ตามใจชอบ ถึงกับเอาไปจำคุกก็ได้ ส่วนพวกคริสตังที่อยู่รวมกันในค่าย เขาก็ต้องอยู่เวรรับใช้พระเจ้าแผ่นดินเหมือนกันแต่หัวหน้าเป็นคริสตัง ด้วยเหตุนี้เมื่อคนใดกลับใจเปลี่ยนศาสนาก็ต้องมาอยู่ในค่ายคริสตัง

ในสมัยรัชกาลที่ 4 มีค่ายมิชชันที่สำคัญซึ่งตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ 5 แห่ง ได้แก่ วัดอัสสัมชัญ วัดคอนเซ็ปชัน วัดกัลยาณมิตร วัดนักบุญฟรังซิส ซาเวียร์ และวัดซางตาครูส ในทุกค่ายจะมีโรงเรียนเปิดรับเด็กต่างศาสนา มาเรียนหนังสือ สมัยนั้นมีตัวเลขซึ่งได้บันทึกไว้ในปีพ.ศ.2396 ซึ่งอยู่ช่วงต้นรัชกาลที่ 4 ว่ามีเด็กชายหญิงที่มาเรียนในโรงเรียนคริสตังต่างๆ ที่กรุงเทพฯ น้อยมาก “เพียง 450 คน เท่านั้น”³ ทุกๆ ค่ายคริสตังมีหัวหน้าหลายคนซึ่งทำหน้าที่จัดระเบียบเรียบร้อยและอำนวยความสะดวก โดยมิอำนาจปกครองคนต่างศาสนาที่เข้ามาอยู่ในค่ายด้วย แต่เมื่อการชำระความไม่สามารถตกลงกันได้พระสงฆ์ก็จะเข้ามาเป็นผู้ตัดสินหรือไม่ก็พระสังฆราช ซึ่งพระสงฆ์ที่อยู่ประจำค่ายเหล่านี้มีหน้าที่สำคัญในการโปรยตีสักดิ์สิทธิ์และสอนคำสอนแก่พวกคริสตัง

3) การดำเนินงานสาธารณะแก่สังคม

วิธีนี้เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่คณะมิชชันนารีจะสามารถสร้างความน่าเชื่อถือในหมู่คนไทย ประกอบกับการสอดแทรกหลักคำสอนต่างๆ ควบคู่ไปด้วย ก็จะทำให้ผู้คนที่เข้ามารับบริการงานสาธารณะเช่นการศึกษา การรักษาพยาบาล เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ได้ ซึ่งจากการศึกษาถึงหลักฐานของการดำเนินงานในเรื่องงานสาธารณะของคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิกนั้นมีข้อที่น่าพิจารณา คือบทบาทด้านการศึกษาคงจะโดดเด่นมากกว่างานด้านการรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วย ในขณะที่คณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์จะเป็นที่รู้จักในหมู่คนไทยด้านการรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยมากกว่าโดยมีบุคคลสำคัญคือหมอบรัดเลย์

¹ เสรี พงศ์พิศ. (2527). *คาทอลิกกับสังคมไทย*. หน้า 152-153.

² วิกเตอร์ ลาร์เก. (2539). *ประวัติพระศาสนาจักรคาทอลิกในประเทศไทย*. หน้า 156.

³ วิกเตอร์ ลาร์เก. (2539). *หน้าเดิม*.

งานด้านสาธารณะประโยชน์ของคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิกยังมีเครื่องมือในการเผยแผ่ศาสนาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งนั่นคือ การจัดตั้งโรงเรียน ซึ่งอันที่จริงจะไม่มีแบ่งแยกระหว่างโรงเรียนกับสามเณรเลย เนื่องจากสถานที่ตั้งแห่งเดียวกันจะเป็นทั้งโรงเรียนและสามเณรเลย โดยข้อแตกต่างจะอยู่ที่ว่าหากสถานที่นั้นมีผู้ต้องการบวชเรียนเป็นบาทหลวง สถานที่แห่งนั้นก็จะเป็นสามเณรเลย แต่ถ้าไม่มีก็จะเป็นโรงเรียนธรรมดา ทั้งนี้การดำเนินการในลักษณะดังกล่าวมีรูปแบบที่สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ความสำคัญของสามเณรเวลานี้พระสังฆราชปลื้มเลอแก้วได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“ สมเด็จพระสันตะปาปาทุกพระองค์ได้ทรงกำชับอย่างแข็งแรง ให้เจ้าคณะผู้ปกครองเขตเผยแผ่พระคริสต์ศาสนาทุกแห่ง สร้างวิทยาลัยสำนักเสมินารีขึ้นในเขตมิสซังของตนเพื่อฝึกอบรมครูโรงเรียน นักสอนคริสตธรรมกับนักบวชชาวพื้นเมือง ฉะนั้นแม้จะยากจนสักปานใด คณะมิชชันนารีแห่งประเทศไทยก็ยังมีวิทยาลัยเสมินารีของตนอยู่เสมอ มากบ้างน้อยบ้างสุดแต่แต่กำลังทรัพย์”

จากข้อมูลที่ปรากฏภายหลังไม่มีตัวเลขที่ชัดเจนที่สามารถยืนยันได้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนหรือสามเณรเลยในประเทศไทยรวมทั้งสิ้นกี่แห่ง แต่พอจะสันนิษฐานได้ว่าถ้าได้มีการจัดตั้งโบสถ์คริสต์ขึ้น ณ ที่ใด ก็น่าจะมีการจัดตั้งสามเณรเลยหรือโรงเรียนอยู่ควบคู่กันไปด้วย ซึ่งจากบันทึกของพระสังฆราชปลื้มเลอแก้วระบุแต่เพียงเขตพื้นที่ของจังหวัดที่สามารถจัดตั้งโรงเรียนได้คือ ในเขตกรุงเทพมหานครที่เป็นเมืองหลวง และที่เมืองจันทบูรเพียงสองแห่ง

4)การออกเดินทางประกาศคำสอนและเผยแผ่สัญญา

วิธีการดังกล่าวเป็นวิธีการดั้งเดิมที่คณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิกได้ใช้มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ในช่วงรัชกาลที่ 4 นั้นมีข้อแตกต่างอยู่ที่มีความอิสระมากขึ้นจากบรรยากาศที่เปลี่ยนแปลงไปเพราะไม่ได้รับการขัดขวางจากฝ่ายบ้านเมืองมากนัก แต่ความยากลำบากในการเดินทางโดยเฉพาะต่างจังหวัดในสมัยร้อยห้าสิบปีก่อน ก็คงจะสะดวกสบายกว่าสมัยอยุธยาไม่มากนัก ซึ่งในเรื่องนี้ได้มีบันทึกบรรยายไว้ดังนี้¹ การเดินทางสมัยนั้นไม่ใช่ของง่าย ๆ ก่อนออกเดินทางต้องเตรียมไข่เค็ม ปลาแห้ง พริก และกะปิเป็นต้น ถ้าของที่เตรียมไปนั้นไม่พอก็ต้องซื้อของที่พบตามทาง เช่น หอย ผลไม้ป่า เนื้อควาย เนื้อแมว เนื้อจระเข้ เนื้องูหลามหรือหนังแรด เว้นแต่ในหมู่คนที่ไปกับคุณพ่อนั้นจะมีพรานฝีมือดี ออกไปล่าสัตว์หนึ่งก็ล่าเอานกยูง นกกระทุง ห่าน และนกเป็ดน้ำมาได้ การเดินทางสมัยนั้นโดยปกติใช้เรือแจว ถ้าไม่มีคลองก็ต้องเดิน หรือมิฉะนั้นก็ขี่ช้างหรือเกวียนเทียมควาย ศัตรูร้ายกาจของมิชชันนารีในการเดินทางก็คือยุง และมดแดงไฟ

¹ แหล่งเดิม . หน้า 161.

เมื่อประชาชนเอาอาหารมาถวาย ก็จะได้รับแจกสายประคำ รูปกระดาดและเหรียญห้อยคอกลับไป คณะมิชชันนารีที่เดินทางมาเผยแผ่ศาสนาต่างจังหวัดนี้มักใช้เวลาอยู่กับที่ 15 วัน บางทีก็ 2 เดือนแล้วแต่เสียงเรียกร้อง โดยจะมีการประชุมวันละสองครั้งประกอบพิธีสวดมิสซาและสวดภาวนา มีการเทศน์สอน เมื่อมิชชันนารีไปแล้วก็จะมีครูสอนทำหน้าที่แปลคำสอนให้แก่เด็กและคนกลับใจและหาคนเรียนคำสอนต่อไปซึ่งตามถิ่นของชุมชนคริสตังนี้ก็จะมีย่านหลังหนึ่งสำหรับคนชราต่างศาสนาให้อยู่และรักษาโรคฟรี

กระบวนการเผยแผ่ศาสนาด้วยการออกเดินทางไปยังภูมิภาคต่างๆของประเทศไทยของคณะมิชชันนารีนี้มีรูปแบบเช่นเดียวกับในกรุงเทพมหานคร แต่อาจมีความแตกต่างกันบ้างตามพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมเฉพาะซึ่งมิชชันนารีจะต้องเรียนรู้ปรับตัวในการทำงานตามแต่ละภูมิภาค ทั้งนี้ในสมัยรัชกาลที่ 4 คณะมิชชันนารีได้มีการเดินทางเผยแผ่ศาสนาทั้งทางเหนือและทางใต้ของกรุงเทพมหานคร อันเป็นไปตามนโยบายของพระสังฆราชปัลเลอกัวที่ต้องการขยายงานเพื่อให้คนกลับใจหันมานับถือศาสนาคริสต์มากขึ้น การเผยแผ่ทางภาคเหนือได้ดำเนินการอยู่ในระหว่างปี พ.ศ.2386-2388 ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนรัชกาลที่ 4 โดยมีมิชชันนารี 2 ท่าน คือคุณพ่อกรังยังและคุณพ่อวาซัลได้เดินทางไปถึงเมืองเชียงใหม่เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ.2387 แต่การเผยแผ่ศาสนาในเมืองเชียงใหม่ไม่สามารถกระทำได้เพราะกรมการเมืองไม่เห็นด้วย และเจ้าผู้ครองนครได้คาดโทษผู้เข้านับถือศาสนาถึงขั้นตัดศีรษะ ดังนั้นจึงต้องเดินทางกลับกรุงเทพฯ ส่วนด้านการสัญจรเพื่อเผยแผ่ศาสนาทางภาคใต้ก็ได้ดำเนินการในปี พ.ศ.2398 โดยมีมิชชันนารี 2 ท่าน คือ คุณพ่อเลอเกอกับคุณพ่อดีโอกาต์ ที่ถูกส่งตัวไปยังเกาะภูเก็ต พื้นที่ซึ่งเคยมีคริสตังอยู่ก่อนแล้วประมาณพันกว่าคน ก่อนที่พม่าจะบุกเมื่อสงครามเก้าทัพ ซึ่งถึงแม้จะมีหนังสืออนุญาตให้เผยแผ่ศาสนาจากอัครเสนาบดีติดตัวไปด้วยเพื่อแสดงแก่เจ้าเมืองภูเก็ต ตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่งและพังงา แต่ก็ยังเผชิญแรงต่อต้านจากขุนนางประจำเมือง ภายหลังการทำงานได้เกือบสองปี ก็สามารถสอนให้คนกลับใจได้เพียงประมาณ 20 คน เมื่อรายงานกลับไปยังกรุงเทพ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2399พระสังฆราชปัลเลอกัวเห็นว่าถ้าบาทหลวงสองท่านกลับมายังกรุงเทพน่าจะเป็นประโยชน์มากกว่าเพราะมีพระสงฆ์หลายรูปได้ถึงแก่กรรมลง ดังนั้นภารกิจที่ภูเก็ตจึงต้องยุติลง

สำหรับความสำเร็จในการเดินทางไปยังหัวเมืองเพื่อเผยแผ่ศาสนานั้นโดยสรุปไม่ได้ผลมากนัก และอาจกล่าวได้ว่าถึงขั้นล้มเหลว สำหรับการมุ่งหน้าไปทางเหนือและทางใต้นั้นมีผลแตกต่างจากการเผยแผ่ศาสนาในเขตภาคกลางและจังหวัดใกล้เคียงกับกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีเส้นทางการเผยแผ่อยู่สองสายที่สำคัญคือ¹ ทางทิศตะวันออกของกรุงเทพฯคือที่ ปากน้ำ

¹ ปรีชา จินตเสวีวงศ์.(2531).แนวทางงานพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย.หน้า131.

เจ้าพระยา ปากเพรียว บางปลาสร้อยและแปดริ้ว และอีกสายหนึ่งทางทิศตะวันตกของกรุงเทพฯ คือนครชัยศรี ท่าจีน บางช้าง และที่ดอนกระเบื้อง

การเผยแพร่ศาสนาด้วยการออกประกาศคำสอนสัญญาครั้งนี้หากศึกษาถึงกระบวนการขั้นตอนที่คณะมิชชันนารีได้ใช้ดำเนินการในแต่ละแห่งจะเป็นไปลักษณะแบบเดียวกันซึ่งอาจแบ่งได้ 3 ขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่¹

1) มิชชันนารีจะมุ่งการเผยแพร่ศาสนาในกลุ่มที่ใกล้ชิดที่สุดก่อน ในภาคกลางจะเริ่มที่คนจีนที่นับถือศาสนาคริสต์อยู่ก่อนแล้ว เมื่อมีการขยายไปภาคอีสานก็จะเริ่มที่กลุ่มทาส ส่วนภาคเหนือจะเริ่มที่ชาวกะเหรี่ยง ซึ่งมีข้อสังเกตที่ว่ากลุ่มเป้าหมายที่เข้าไปชักชวนนี้เป็นกลุ่มคนที่ไม่ใช่คนไทยแท้ และมีความด้อยโอกาสอยู่ในตัวเอง เป็นกลุ่มคนในระดับล่างของสังคมที่ต้องการความช่วยเหลือ และอีกพวกหนึ่งได้แก่คนที่ต้องการเข้ามาอยู่เป็นคนบังคับของฝรั่งเศสเพื่อให้ได้สิทธิพิเศษบางอย่างเช่นการลดภาษีและเรื่องทางการศาล การเข้ามาของมิชชันนารีก็จะอาศัยช่องว่างในเรื่องเหล่านี้เข้ามาชักจูงสร้างความศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดขึ้น เพื่อจะได้โน้มน้าวใจได้สำเร็จ

2) เมื่อมีคนเข้ารับเป็นจำนวนมากแล้ว คณะมิชชันนารีก็จะจัดให้รวมตัวกันเป็นชุมชน บางทีก็เรียกกันว่าค่าย สร้างวัด สร้างโรงเรียน หรือสถานสงเคราะห์ขึ้น เมื่อมีการย้ายถิ่นฐานการเผยแพร่ก็จะย้ายตามไปและจะขยายงานไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงซึ่งก็คือการเผยแพร่ศาสนาด้วยวิธีสัญญา

3) ในชุมชนของชาวคริสต์ซึ่งมีการจัดตั้งโรงเรียนและสามเณราลัยขึ้น มิชชันนารีก็จะดำเนินการหาบุคคลเข้ามาเรียนคำสอน และสร้างนักบวชชาวพื้นเมืองเพื่อเป็นการขยายข่ายงานให้มากขึ้นโดยอาศัยนักบวชพื้นเมืองไปถ่ายทอดการประกาศศาสนาต่อไปซึ่งจะช่วยให้สร้างความเข้าใจง่ายขึ้นในการชักจูงคนมาเข้ารับ

ภายใต้การดำเนินงานเผยแพร่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีด้วยวิธีการต่างๆ ข้างต้น หากพิจารณาในแง่ของความสำเร็จก็จะพบว่าคนไทยแท้ๆ ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของคณะมิชชันนารีนั้น มักไม่ค่อยได้ผลมากนัก ในหนังสือของเซอร์จอห์น เบาวริงซึ่งได้เขียนถึงสภาพบรรยากาศการทำงานของคณะมิชชันนารีในสมัยรัชกาลที่ 4 มีข้อความตอนหนึ่งได้กล่าวอ้างถึงคำพูดของบาทหลวงที่ระบุว่าชาวจีนเป็นกลุ่มผู้กลับใจมาเข้ารับกลุ่มที่ดีที่สุดของพวกเขา และยกย่องถึงคุณสมบัติข้อดีต่างๆ ของชาวจีนและการเข้าร่วมศาสนกิจของผู้เข้ารับว่า พวกเขาเป็นผู้ที่ขยันขันแข็งและว่องไวมากที่สุด พวกเขาประสบความสำเร็จในการค้าทุกชนิด โดยทำงานในโรงงานน้ำตาล เพาะปลูกยาสูบ พริกไทยและอาศัยในพื้นที่ขนาดใหญ่ บางคนเป็นชาวสวนผู้มี

¹ แหล่งเดิม. หน้า 144-145.

ความสามารถเป็นเลิศ และปุ๋ยคอกน้ำตามธรรมชาติของพวกเขาทำให้มีผักจำนวนมากมาเป็นอาหาร หลายคนมีฐานะมั่งคั่งขึ้นและเดินทางไปยังประเทศบ้านเกิด แต่ว่าในหมู่ชาวคริสต์นั้นมีเพียงส่วนน้อยที่มีฐานะมั่งคั่งและร่ำรวย แทบจะไม่สังเกตเห็นลักษณะเด่นของพวกเขาเมื่ออยู่ในกลุ่มคน ไม่ว่าจะเป็นท่งหรือกิริยา พวกเขา มีความสนุกสนานอย่างมากในพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา ทั้งเสียงเพลง เครื่องหอม แขนงบูชา รูปบูชา ภาพวาด การทำมิสซาและกระบวนแห่ ความสนุกสนานนี้มีได้เกิดขึ้นเฉพาะพวกเขาเท่านั้น แต่เกิดกับคนพื้นเมืองโดยทั่วไปที่ชื่นชอบการมหรสพและการแสดงทุกอย่างด้วย¹

การดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์

ในขณะที่การเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกโดยคณะมิชชันนารีได้เริ่มดำเนินงานมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2205) แต่นิกายโปรเตสแตนต์เพิ่งจะเข้ามาประเทศไทยในตอนต้นของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อปีพ.ศ. 2371 ภายหลังกินายโรมันคาทอลิกถึง 166 ปี ซึ่งมีมิชชันนารีสองคนแรกที่เข้ามาในประเทศไทย คือ² ศาสนาจารย์ คาร์ล กูตสลาฟ เอ็ม.ดี. และศาสนาจารย์ยาขอบ ทอมลิน โดยคนไทยเรียกท่านทั้งสองว่า “หมอกิสลับ” และหมอ “ตอมลิน” ซึ่งท่านแรกเป็นชาวเยอรมนีเกิดที่แคว้นบาวาเรีย สำเร็จวิชาแพทยศาสตรจากมหาวิทยาลัยแล้วสมัครเข้าทำงานกับสมาคมมิชชันนารีเนเธอร์แลนด์ ส่วนท่านหลังเป็นชาวอังกฤษสังกัดอยู่คณะมิชชันนารีลอนดอน เมื่อท่านทั้งสองทราบว่ามีคนไทยมีเงินอาศัยอยู่มาก จึงเดินทางจากประเทศจีนเข้ามาเผยแผ่ศาสนา เมื่อมาถึงกรุงเทพฯ ทั้งสองได้รับอนุมัติให้ทำงานได้ในหมู่ชนชาติจีน ซึ่งก็รับทำด้วยความขยันขันแข็งภายในเวลา 2 เดือนได้แจกจ่ายหนังสือพระคัมภีร์ภาษาจีนจนหมดสิ้น แต่ถึงกระนั้นการบุกเบิกเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ในช่วงแรกก็ยังไม่ได้ผลมากนักเมื่อเทียบกับคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิกที่เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทยมานานกว่า นอกจากนั้นก็ยังประสบกับปัญหาสุขภาพและขาดการสนับสนุนในการทำงานจากหน่วยงานต้นสังกัด แต่ท่านก็ยังเห็นว่าประเทศไทยยังมีความเหมาะสมในการปฏิบัติงานเผยแผ่ศาสนา โดยเป็นผู้ชักชวนให้คณะมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาดำเนินงานต่อ ซึ่งก่อนที่ท่านทั้งสองจะถอนตัวออกจากประเทศไทยก็ได้ฝากผลงานชิ้นสำคัญไว้คือเป็นผู้เริ่มต้นการแปลพระคัมภีร์กิตติคุณทั้งสี่เล่มคือ 1.มัทธิว 2.มาระโก 3.ลูกา และ 4.ยอห์น จากภาษาจีนมาเป็นภาษาไทย

¹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และกัณฐิศา ศรีอุดม. (2547). *ราชอาณาจักรและราชวรณาม เซอร์จอห์น*

เบาว์ริง เล่ม 1. หน้า 337-338.

² ถนอม ปินตา และพิชญ์ อรรถกัญญ์. (2525). *พระคุณพระเจ้าในรัตนโกสินทร์สมัย*. หน้า 9.

จากเอกสารประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย พ.ศ.2371-2501 ของดร.เคนเนท อี. แวลส์ ซึ่งเป็นเอกสารที่บันทึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย และเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้องในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในช่วงพ.ศ. 2394-2411 เราสามารถสรุปได้ว่ามีคณะมิชชันนารีที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยที่สืบเนื่องมาตั้งแต่รัชกาลที่3 รวม 3 คณะ ได้แก่

1)คณะอเมริกันแบپติสต์มิชชัน ในระหว่างปีพ.ศ.2376-2436

2)คณะเพรสไบทีเรียนอเมริกันมิชชัน ที่เริ่มเข้ามาในปี พ.ศ.2383

3)สมาคมมิชชันนารีอเมริกัน ในระหว่างปี พ.ศ.2393-2416

สิ่งที่น่าสังเกตคือคณะมิชชันนารีทั้ง 3 คณะนี้ล้วนมาจากประเทศสหรัฐอเมริกาทั้งสิ้น นอกจากนั้นก่อนหน้าการเดินทางเข้ามาของคณะอเมริกันแบปติสต์มิชชัน ก็มีคณะมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์จากอเมริกาคณะแรกคือ คณะอเมริกันบอร์โด ได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยโดยปฏิบัติงานอยู่ระหว่าง ปีพ.ศ. 2374-2392

มิชชันนารีอเมริกันคนแรกในคณะนี้ที่เดินทางเข้ามายังประเทศไทยเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ.2374 คือ ศาสนทูต เดวิด อาปิล เอ็ม ดี งานของคณะมิชชันนารีชุดนี้สิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2392 ตอนปลายแผ่นดินรัชกาลที่ 3 เมื่อศาสนาจารย์เฮเมนเวย์พร้อมครอบครัวได้ออกเดินทางกลับไปด้วยสาเหตุสำคัญสามประการคือ¹ ประเทศจีนเปิดรับมิชชันนารี การสูญเสียมิชชันนารีในคณะทำงานด้วยอาการเจ็บไข้ และการไม่ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่ศาสนา

ตั้งแต่ปีพ.ศ.2374-พ.ศ.2392 ที่คณะมิชชันนารีชุดนี้ได้ดำเนินงานในประเทศไทยนั้น มีมิชชันนารีที่เข้ามาปฏิบัติงานจำนวนรวม 22 คน เป็นชายและหญิงอย่างละเท่ากัน ได้แก่² พ.ศ. 2374 จำนวน 1 คน พ.ศ.2377 จำนวน 4 คน พ.ศ.2378 จำนวน 2 คน พ.ศ.2381 จำนวน 4 คน และ พ.ศ. 2383 จำนวน 11 คน โดยมีมิชชันนารีคนสำคัญที่มีบทบาทในคณะนี้สืบเนื่องไปจนถึงรัชกาลที่ 4 คือ ศาสนาจารย์แดนปีช บรัดเลย์ เอ็ม. ดี ซึ่งต่อมาหมอบรัดเลย์ได้แยกออกไปเป็นงานอิสระของตนเอง การเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ในประเทศไทยโดยคณะมิชชันนารีอเมริกันในช่วงตั้งแต่ปีพ.ศ. 2374-2453 มีจำนวนมิชชันนารีที่เข้ามาปฏิบัติงานรวมทั้งสิ้นประมาณ 286 คน³

¹ เคนเนท อี. แวลส์.(2501).ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย 1828-1958. หน้า 16.

² ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2533). การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย: ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ระหว่างพ.ศ.2371-2411. หน้า 187.

³ สุพรรณิ กาญจนยัญญิตติ.(2507).บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์. หน้า 231.

คณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ที่ได้ดำเนินงานอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 4 จำนวน 3 คณะนั้น คงมีแต่คณะเพรสไบทีเรียนมิชชันที่ดำเนินการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทยต่อมาจนถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้การดำเนินงานในระยะแรกของคณะมิชชันนารีอเมริกันเหล่านี้ประสบกับปัญหาหลายเรื่องเช่นเดียวกับคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิก อาทิเช่น สุขภาพมิชชันนารีที่ไม่อาจทนกับโรคในเขตร้อนขึ้นได้ ตลอดจนการไม่ประสบความสำเร็จในการทำคนไทยกลับใจได้ ปัญหาในความแตกต่างด้านวัฒนธรรม สิ่งต่างๆ เหล่านี้ย่อมบั่นทอนกำลังใจของคณะมิชชันนารีเป็นอย่างมาก ดังมีตัวอย่างให้เห็นจาก¹การที่คณะธรรมการอเมริกันแบپติสต์ถอนตัวจากการดำเนินการในประเทศไทย โดยเปลี่ยนเป้าหมายไปยังประเทศจีนแทน ซึ่งมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียก็เกือบถอนตัวออกไปเช่นกัน แต่จากการเปลี่ยนแผ่นดินจากรัชกาลที่ 3 เป็นรัชกาลที่ 4 ด้วยความสนิทสนมระหว่างสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับมิชชันนารีทั้งฝ่ายโรมันคาทอลิกและฝ่ายโปรเตสแตนต์ที่มีอยู่ก่อนขึ้นครองราชย์ ก็น่าจะเป็นเหตุให้คณะมิชชันนารีทั้งหลายที่เข้ามาตัดสินใจดำเนินการเผยแผ่ศาสนาคริสต์อย่างมุ่งมั่นต่อไปด้วยแรงศรัทธาต่อพระเจ้า

เราจะเห็นได้ว่าการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์นั้นได้มีการดำเนินงานในลักษณะที่แยกเป็นคณะๆ ออกจากกัน โดยไม่ได้รวมตัวกันเป็นเอกภาพดังเช่นคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิกที่มีประมุขมิสซังแห่งกรุงสยามเป็นผู้นำ ซึ่งแต่ละคณะก็จะดำเนินการไปอย่างเอกเทศไม่ขึ้นต่อกันและกัน ฉะนั้นรายละเอียดการดำเนินงานของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ผู้ศึกษาจึงขอเสนอแยกตามแต่ละคณะมิชชันนารีที่เข้ามา ดังต่อไปนี้

คณะอเมริกันแบปติสต์มิชชัน

การดำเนินงานเผยแผ่ของคณะอเมริกันแบปติสต์มิชชันหรือคณะอเมริกันแบปติสต์บอร์ด (American Baptist Board) เกิดขึ้นจากความร่วมมือของบุคคลสำคัญ 2 ท่าน คือ ศาสนาจารย์จอห์น เทเลอร์ โจนส์ ดี.ดี มิชชันนารีที่ทำงานในหมู่คนไทย และศาสนาจารย์วิลเลียม ดีน ดี.ดี มิชชันนารีที่ทำงานในหมู่คนจีน โดยคณะมิชชันนารีชุดนี้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2376 ซึ่งมีมิสซิสโจนส์ภรรยาของศาสนาจารย์จอห์นนับเป็นมิชชันนารีชาวอเมริกันที่เป็นผู้หญิงคนแรกที่เข้ามาในประเทศไทย โดยทั้งสองได้เดินทางมาถึงประเทศไทยเมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2376 ในช่วงเวลาที่รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ลงนามในสนธิสัญญากับประเทศไทยตลอดระยะเวลาที่คณะมิชชันนารีชุดนี้ดำเนินงานอยู่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2376-2411 มีคณะมิชชันนารีเข้ามาปฏิบัติงาน

¹ สิริพันธ์ นันสุนานนท์.(2547).ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของมิชชันนารีอเมริกันช่วงค.ศ.1820-1914:การสำรวจเอกสารเกี่ยวกับมิชชันนารีเพรสไบทีเรียนที่ปฏิบัติงานในภาคเหนือของประเทศไทย. หน้า138.

จำนวน 30 คน เป็นชาย 14 คน และหญิง 16 คน¹ แต่ส่วนใหญ่ปฏิบัติงานเพียงระยะสั้นเนื่องจากเสียชีวิตเมื่อมาถึงเมืองไทยได้ไม่กี่ปีและส่วนหนึ่งเดินทางไปเผยแผ่ศาสนาในประเทศจีน ซึ่งมิชชันนารีในคณะนี้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดี เช่น จอห์น เทเลอร์ โจนส์ และชามูเอล สมิท หรือที่เรียกสั้นๆว่าหมอสมิท คริสตจักรแบปติสต์ไทยได้ตั้งขึ้นในเดือน เมษายน พ.ศ. 2404 และดำเนินงานเรื่อยมาแต่ต้องหยุดชะงักลงชั่วคราวในปี พ.ศ.2412 เนื่องจากมีคำสั่งห้ามเผยแพร่พระวรสารของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์รัชกาลที่ 5 คือสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

คณะเพรสไบทีเรียนอเมริกันมิชชัน

คณะเพรสไบทีเรียนอเมริกันมิชชัน หรือที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า คณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน (American Presbyterian Mission) ได้เดินทางเข้ามาประเทศไทยครั้งแรกในปี พ.ศ. 2383 ได้แก่ ศาสนาจารย์วิลเลียม และนางเซ็ญอร่า บูล (William & Señora Bull) แต่ก็ดำเนินงานได้เพียง 4 ปี ก่อนถอนตัวออกไปเมื่อปี พ.ศ.2387 ซึ่งต่อมามีชชันนารีคณะนี้ได้เดินทางกลับมาเข้ามาประเทศสยามอีกครั้งเมื่อปี พ.ศ. 2390 และสามารถดำเนินงานก่อตั้งได้อย่างมั่นคง ซึ่งมิชชันนารีที่เดินทางเข้ามาครั้งนี้ได้แก่ นายแพทย์แมตตูน (Dr.Mattoon) และภรรยา พร้อมกับนายแพทย์ชามูเอล เฮาส์ (Samuel House) ซึ่งได้จัดตั้งคณะคริสตจักรสยามขึ้นเมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ.2392ในช่วงปลายรัชกาลที่ 3 โดยได้ดำเนินงานอยู่ในประเทศไทยอย่างต่อเนื่องยาวนานจนถึงปีพ.ศ.2500 จึงได้มีการยุบเลิกสำนักงานอย่างเป็นทางการ

ในช่วงปีพ.ศ.2390-2411 มีมิชชันนารีของคณะนี้ได้เดินทางเข้ามาปฏิบัติงานรวม 22 คน เป็นชายจำนวน 11 คนและหญิงจำนวน 11คน โดยมีชชันนารีที่มีชื่อเสียงและมีบทบาทสำคัญที่เป็นที่รู้จักหลายท่านได้แก่ ศาสนาจารย์สตีเฟน แมตตูน ศาสนาจารย์ชามูเอล จี. แมคฟาร์แลนด์ ศาสนาจารย์ดาเนียล แมคกิลวารี ศาสนาจารย์โจนาธาน วิลสัน ศาสนาจารย์โนอาห์ แมคโดนัลด์ เป็นต้น ผลงานสำคัญของมิชชันนารีคณะนี้มีบทบาทในการนำวิทยาการตะวันตกมาสู่สังคมไทยอย่างกว้างขวางทั้งในด้านการศึกษา การแพทย์ การพิมพ์และถ่ายทอดแนวคิดวัฒนธรรมการเมืองสู่สังคมไทย โดยในส่วนงานการเผยแผ่ศาสนาคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน นับเป็นคณะมิชชันนารีที่ประสบความสำเร็จในการขยายงานไปสู่ดินแดนทางภาคเหนือของประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 และเมื่อเปรียบเทียบกับคณะมิชชันนารีชุดอื่นๆ นับว่ามีการดำเนินงานที่ต่อเนื่องยาวนานมากที่สุด ความพยายามมุ่งมั่นในการทำงานเผยแผ่อย่างต่อเนื่องนี้เริ่มตั้งแต่เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2392 ที่ได้มีการจัดตั้งคริสตจักรเพรสไบทีเรียนแห่งที่ 1 ขึ้นที่สำเหร่ในกรุงเทพฯ ถือว่าเป็นคริสตจักรแห่งแรกของมิชชันนารีคณะนี้ และมีการสร้างโบสถ์ของตนขึ้นแม้จะไม่มีผู้กลับใจเปลี่ยน

¹ แหล่งเดิม. หน้า 186.

ศาสนาก็ตาม โดยใช้เวลารอคอยอย่างอดทนถึง 10 ปี ในวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2402 จึงได้มีการให้ ศิลปประดิษฐ์แกะคนไทยคนแรกที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ คือ นายชิน ซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็น ครูใหญ่ของโรงเรียนที่ลำห้วย

เมื่อเปรียบเทียบความเจริญก้าวหน้าระหว่างคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์คณะต่างๆ ที่ ดำเนินงานอยู่ในประเทศไทยมาจนถึงรัชกาลที่ 4 นั้น คณะมิชชันนารีชุดนี้นับว่ามีความ เจริญก้าวหน้ามากที่สุด ซึ่งคริสตจักรลำห้วยของมิชชันนารีคณะนี้มีจำนวนคนที่เปลี่ยนศาสนาและ มีศูนยในภูมิภาคเพิ่มขึ้นตามลำดับนับจากมีคนไทยคนแรกที่เปลี่ยนศาสนาในปี พ.ศ. 2402 ปี ต่อมาในวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2403 ก็มีแม่เต๋อ หรือชื่อเรียกภาษาอังกฤษว่านางเอสเทอร์ (Esther) เป็นหญิงคนแรกที่เปลี่ยนศาสนา และในปี พ.ศ. 2401 ก็ได้มีการตั้งเพรสไบเทอรีแห่งสยาม (Presbytery of the Siam Mission) ขึ้น และได้มีการขยายงานไปยังต่างจังหวัดโดยตั้งศูนยที่ เพชรบุรีเป็นแห่งแรกในปี พ.ศ. 2403 ที่เชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2410

สมาคมมิชชันนารีอเมริกัน

คณะมิชชันนารีชุดนี้ได้เข้ามาปฏิบัติงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในช่วงปลายของรัชกาลที่ 3 โดยจัดตั้งศูนยมิชชันขึ้นในปี พ.ศ. 2389 ซึ่งเกิดขึ้นจากการรณรงค์หาทุนและให้การสนับสนุนโดย หมอบรัดเลย์เมื่อคราวลาพักกลับไปยังประเทศสหรัฐอเมริกาครั้งแรกระหว่างปี พ.ศ. 2391-2392 มี แนวคิดของการเผยแผ่ศาสนาที่ค่อนข้างมุ่งเน้นปัญหาสังคมตามที่ หมอบรัดเลย์ได้กล่าวไว้ว่า

... ถึงเวลาที่ผู้ให้การสนับสนุนมิชชันสำหรับการประกาศคริสต์ศาสนาที่เป็นอิสระและ บริสุทธิ์ ควรจะเตรียมการสถาปนาเพื่อรวบรวมและให้การสนับสนุนคริสตจักรในดินแดนนอกกรีต ขจัดซึ่งความบาปของการแบ่งชั้นวรรณะ การมากผิดหลายเมีย การถือครองทาส และความบาปที่ คล้ายคลึงกันออกไป การแบกรับภาระความชั่วร้ายโดยการนั่งเฉยไม่ได้กล่าวถึงการปฏิบัติ โดยตรง หรือเข้าร่วมในกิจกรรมนี้ ก็คงพอเพียงที่จะทำให้ศรัทธาและความหวังของคริสตจักรนั้น ตายด้าน...²

ซึ่งการกลับเข้ามาปฏิบัติงานภายใต้สังกัดใหม่ของหมอบรัดเลย์นั้น การดำเนินงานเป็นไป อย่างไม่ราบรื่นนัก สืบเนื่องจากต้นสังกัดสมาคมมิชชันนารีอเมริกันได้ให้ความสนใจการเผยแผ่ต่อ ชนผิวดำภายในประเทศสหรัฐอเมริกา มากกว่าการดำเนินงานโพ้นทะเล และความแตกแยกทาง ความคิดกันเองระหว่างผู้ร่วมงาน ซึ่งแม้จะได้จัดตั้งศูนยมิชชันของสมาคมมิชชันนารีอเมริกันขึ้นมา อำนาจการตัดสินใจก็ยังขึ้นอยู่กับหมอบรัดเลย์เพียงคนเดียว ซึ่งในที่สุดกิจกรรมการดำเนินงานของ คณะมิชชันนารีชุดนี้ก็คงมีแต่ครอบครัวของหมอบรัดเลย์เป็นผู้ดูแลจัดการ เพราะมิชชันนารีที่เดิน

¹ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม.(2527). *ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย*. หน้า 6.

² ประสิทธิ์ พงศ์อุดม.(2533). *การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย: ศึกษาบทบาทของมิชชันนารี โปรเตสแตนต์ระหว่างพ.ศ. 2371-2411*. หน้า 194.

ทางเข้ามาพร้อมกันตอนแรกก็ได้กลับประเทศไป ภายหลังจากมรณภาพของหมอบรัดเลย์ในปีพ.ศ. 2416 งานของคณะมิชชันนารีชุดนี้ก็ต้องยุติลงโดยปริยาย ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่าบทบาทการทำหน้าที่ในการเผยแผ่ศาสนาโดยตรงตามวิถีตั้งเช่นคณะมิชชันนารีชุดอื่นๆจะน้อยมาก แต่กิจกรรมหลักจะเป็นการดำเนินงานผ่านโรงพิมพ์ของท่านเองจากหนังสือบางกอกรีคอด

วิธีการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์

เมื่อพิจารณาถึงบันทึกที่เป็นหลักฐานของการเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์โดยคณะมิชชันนารีสมัยรัชกาลที่ 4 นั้นมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับมิชชันนารีโรมันคาทอลิกแต่ก็มีเอกลักษณ์เฉพาะบางอย่างที่แตกต่างกัน กล่าวคืองานของโปรเตสแตนต์มักจะมุ่งการเผยแผ่ผ่านงานบริการสังคม ได้แก่การจัดตั้งโรงเรียน โรงพยาบาล และการประกาศศาสนาคริสต์ โดยเวลาที่ใช้จริงๆจะหมดไปกับงานสาธารณะเพื่อสังคมเสียส่วนใหญ่ ซึ่งแตกต่างจากการดำเนินงานเผยแผ่ของมิชชันนารีโรมันคาทอลิกที่มีลักษณะของการส่งสอนหลักธรรมทางศาสนาคริสต์โดยตรง การจัดกิจกรรมเผยแผ่ศาสนาของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์มี 3 ลักษณะ ดังนี้

- 1)การเผยแผ่ผ่านงานการแพทย์สมัยใหม่
- 2)การเผยแผ่ผ่านงานด้านการศึกษา
- 3)การออกเดินทางเพื่อประกาศศาสนาคริสต์

1)การเผยแผ่ผ่านงานการแพทย์สมัยใหม่

ลักษณะของวิธีการนี้คือความโดดเด่นของคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ที่เหนือกว่าฝ่ายโรมันคาทอลิก ซึ่งมาจากความรู้ความสามารถส่วนตัวของคณะมิชชันนารีที่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในประเทศไทย มิชชันนารีอเมริกันหลายคนมีความรู้ทางการแพทย์จากการเล่าเรียนมาก่อนที่จะมาเป็นมิชชันนารี ขณะที่มิชชันนารีโรมันคาทอลิกซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวฝรั่งเศสนั้นหากศึกษาประวัติชีวิตส่วนใหญ่จะเป็นผู้มุ่งมาเป็นนักบวช บาทหลวง โดยตรงและไม่ได้ศึกษาทางการแพทย์มาก่อน การจัดตั้งโรงพยาบาล การรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยด้วยการแพทย์ตะวันตก คือความทันสมัยอย่างมากในยุคสมัยนั้น ด้วยประสิทธิภาพจากวิทยาการของการรักษา เวชภัณฑ์ ยา และเทคนิค คือสิ่งที่คณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์นำมาใช้เป็นเครื่องมือโน้มน้าวใจให้ผู้คนที่พบเห็นเกิดความเชื่อถือศรัทธาในคนแปลกหน้าเป็นเบื้องต้นก่อนที่จะเชื่อมโยงไปถึงเรื่องของศาสนา ดังมีตัวอย่าง ซึ่งได้รับการบันทึกไว้ในการรักษาของหมอบรัดเลย์ มิชชันนารีคนสำคัญที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้บุกเบิกในการนำการแพทย์ตะวันตกเข้ามาในสังคมไทยในช่วงปลายรัชกาลที่ 3-5 และได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากในความรู้ความสามารถทางการแพทย์นั้น ในตอนก่อนจ่ายยา “เขาจะให้เราใช้สวดมนต์และอ่านพระคัมภีร์เสมอ เพื่อจงใจให้เห็นว่าพระเจ้าศักดิ์สิทธิ์” ซึ่งในประเด็นเดียวกันนี้ก็มีความเห็นของ สะอาด ไชยวัฒน์ ที่ชี้ให้เห็นถึงการเผยแผ่ศาสนาที่แอบแฝงมากับการรักษาพยาบาลผู้ป่วยไว้ว่า

“วัตถุประสงค์แรกของการตั้งมิชชันนารีของอเมริกันในประเทศนี้ ก็คือการเผยแผ่ศาสนา แม้ว่าเป้าหมายของมิชชันนารีจะเหมือนกันหมด แต่วิธีการดำเนินงานนั้นต่างกัน นอกเหนือจากการเผยแผ่ความรู้เรื่องพระคริสต์และการสอนศาสนาแล้ว พวกธรรมทูตอเมริกันยังได้ให้ความช่วยเหลือฝ่ายร่างกายอีกตั้งแต่แรกเริ่มงานทีเดียว คือการให้บริการทางด้านบำบัดโรคแก่ชุมชนที่เขาทำงานอยู่ และยังส่งสอนหรือให้การศึกษาสามัญตามแบบตะวันตกอีกด้วย การให้บริการทางด้านบำบัดโรคและการศึกษานี้แท้จริงเป็นสื่อที่จะทำให้เป้าหมายได้บรรลุผลสำเร็จ แต่ประชาชนมักพึงพอใจเฉพาะสื่อยิ่งกว่าเป้าหมายเอง”¹

ภายใต้วิธีการเผยแผ่ศาสนาคริสต์เช่นนี้ หมอบรัดเลย์คือมิชชันนารีอเมริกันคนสำคัญโดยได้เป็นผู้เปิดสุซศาลาอันเป็นสถานพยาบาลแห่งแรกในประเทศไทยเวลานั้นที่รักษาคนไข้ทั่วไปเมื่อปีพ.ศ. 2378 โดยสุซศาลาของท่านที่ตั้งขึ้นมีความแตกต่างจากมิชชันนารีที่เป็นหมอก่อนๆ เนื่องจากท่านมียาครบทุกอย่าง มีเครื่องมือทางการแพทย์แปลกๆ ซึ่งในช่วงแรกคนทั่วไปก็ยังกลัวอยู่ แต่ต่อมาก็มีคนไข้บริการเพิ่มขึ้นจำนวนมากที่เป็นผลจากความสามารภในการรักษาโรคของหมอโดยท่านเป็นผู้ริเริ่มวิธีการทางการแพทย์สมัยใหม่ของชาวตะวันตกโดยใช้วิธีการปลูกฝีดาษ การแต่งตำราตรวจรักษา และการผ่าตัดช่วยเหลือนชีวิตคน รักษาโรคภัยไข้เจ็บในประเทศไทย

หลักการทำงานของมิชชันนารีโปรเตสแตนท์ในการรักษาพยาบาลผู้ป่วยนี้หากวิเคราะห์ให้ดูจะเป็นเครื่องมือที่ใช้ต่อต้านความเชื่อในทางศาสนาของสังคมไทยเวลานั้นด้วยซึ่งประสิทธิ์ พงศ์อุดม ได้นำเสนอในวิทยานิพนธ์ของเขาไว้ 4 ข้อ ดังนี้²

1. หลักการเรื่องความรัก โดยมิชชันนารีเผยแผร์หลักการเรื่องความรักของพระเจ้าโดยผ่านความรักและการดูแลรักษาผู้ป่วยอย่างเสียสละ ซึ่งหลักการนี้เป็นแก่นยึดถือสำคัญในหลักคำสอนของคริสต์ศาสนา และมิชชันนารีมีทัศนคติต่อคำสอนของพุทธศาสนาในเรื่องนี้ว่าเป็นคำสอนที่ตรงกันข้ามกับคริสต์ศาสนา

2. หลักการเรื่องโลกย์วัตถุ นายแพทย์มิชชันนารีมักถือโอกาสยืนยันถึงคำสอนของคริสต์ศาสนาเกี่ยวกับการทรงสร้างของพระเจ้า โลกย์วัตถุจึงเป็นส่วนหนึ่งของพระราชกิจนี้รวมทั้งร่างกายของมนุษย์ด้วย ร่างกายจึงมีคุณค่าและต้องการการดูแลปกป้องและการให้การรักษา

3. หลักการเรื่องกฎธรรมชาติของโรคและกฎแห่งกรรม ตามความเชื่อในพุทธศาสนาเชื่อว่า มนุษย์เกิดความเจ็บป่วยเนื่องจากกรรมของคนนั้น และการตายด้วยความแก่ชราหรือด้วยโรคต่างๆ ก็มักกล่าวขานกันว่า”หมดบุญแล้ว” ขณะที่มิชชันนารีจะอธิบายในเชิงวิทยาศาสตร์ถึงสาเหตุ

¹ สะอาด ไชยวัฒน์.(2519).การศึกษาประวัติศาสตร์เปรียบเทียบงานธรรมทูตของโรมันคาทอลิกกับโปรเตสแตนท์ในประเทศไทย. หน้า 223.

² ประสิทธิ์ พงศ์อุดม.(2533).เล่มเดิม. หน้า 238-239.

ของโรคและการรักษามีใช้ปล่อยตามบุญตามกรรม ซึ่งเมื่อรักษาโรคหายก็จะสร้างความยอมรับในหมู่คนไทย และเป็นการตอกย้ำถึงหลักการที่ผิดของศาสนาพุทธ

4. อำนาจสูงสุดของพระเจ้าเหนือสิ่งปฏิกิริยาทั้งปวง ในการรักษาทางการแพทย์ของมิชชันนารีจะแสดงถึงอำนาจของพระเจ้าที่อยู่เหนืออำนาจของผีหรือการใช้ไสยศาสตร์ ซึ่งการรักษาโรคของไทยยังมีความเชื่อเรื่องผีและการใช้อำนาจเวทย์มนต์อยู่มาก แต่มิชชันนารีได้เสนอให้รู้ถึงสาเหตุของโรคต่างๆ มาจากเชื้อโรคแต่ละชนิดและในเวลาเดียวกันมิชชันนารียังสามารถเทศนาสั่งสอนด้วยว่า พระเยซูคริสต์เป็นแพทย์ผู้ยิ่งใหญ่และอยู่เหนืออำนาจภูติผีทั้งปวง ซึ่งตรงข้ามกับความเชื่อของสังคมไทยเวลานั้น

2) การเผยแพร่ผ่านงานด้านการศึกษา

สมัยต้นรัตนโกสินทร์ระบบการศึกษาไทยยังคงเป็นการศึกษาตามแบบแผนดั้งเดิมที่เป็นการเรียนการสอนที่วัดโดยพระภิกษุเป็นผู้สอนในเรื่องการอ่านการเขียน ยังไม่มีการจัดตั้งโรงเรียนที่มีครูประจำสอนตามอย่างที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน การจัดตั้งโรงเรียนตามระบบการศึกษาแผนใหม่ซึ่งเป็นการเอาอย่างตะวันตกนั้น ผู้ที่แนะนำให้สังคมไทยได้รู้จักคือเหล่ามิชชันนารีทั้งหลายที่สร้างระบบโรงเรียนขึ้นมา เพื่อรองรับการเผยแผ่ศาสนาทั้งนี้ในช่วงแรกๆ บทบาทของโรงเรียนจะสะท้อนภาพของการเป็นเครื่องมือเผยแผ่ศาสนาอย่างมาก โดยมีจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนเพื่อรับใช้ศาสนาเป็นหลักสำคัญเพื่อให้บุคคลที่จะเปลี่ยนศาสนามาเข้าเรียนหลักธรรม คำสอน ในโรงเรียนหรือสามเณรวัลย์ซึ่งกรณีเช่นนี้จะพบอยู่ในฝ่ายมิชชันนารีโรมันคาทอลิกในตอนเริ่มต้น ก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงไปในภายหลัง ขณะที่ในฝ่ายโปรเตสแตนท์การจัดตั้งโรงเรียนขึ้นนั้นมิได้มีแต่ความรู้ในทางศาสนาคริสต์เพียงอย่างเดียว เนื่องจากมิชชันนารีอเมริกันนอกจากมีผู้ที่เป็นแพทย์แล้ว ก็ยังมีนักการศึกษา รวมอยู่ในกลุ่มนั้นด้วย

ความรู้ที่เหล่ามิชชันนารีเริ่มสอนไม่ได้จำกัดอยู่แต่ความรู้ทางภาษาเท่านั้น แต่ขยายไปถึงความรู้ในศาสตร์สาขาอื่นๆ ทั้งในด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การแพทย์ ที่มิชชันนารีอเมริกันมีอยู่ และยิ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้การศึกษาได้ขยายไปสู่ประชาชนทั่วไปโดยไม่จำกัดเฉพาะแต่พวกขุนนางข้าราชการที่จะได้รับโอกาสเท่านั้น ทั้งนี้การสร้างโรงเรียนของคณะมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนท์อเมริกันยังมีนัยของอุดมการณ์บางอย่างกล่าวคือ¹ พวกมิชชันนารีโดยเฉพาะของคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนให้ความสำคัญกับการศึกษาในการ "เตรียมแผ่นดินพระเจ้า" ให้บรรลุผล ได้คิดหาแนวทางในการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อฝึกคนให้สนใจเรียนหนังสือแบบตะวันตกอย่างจริงจัง โดยเชื่อว่าการศึกษาคือเป็นอาวุธสำคัญในการจัดการทำบาปและสิ่งชั่วร้าย เมื่อประชาชนได้รับการศึกษาก็จะสามารถเข้าใจและยอมรับความจริงของศาสนาคริสต์ได้ดียิ่งขึ้นดี และการศึกษา ยังเป็นการกำหนดความเชื่อและค่านิยมของผู้คน

¹ แหล่งเดิม. หน้า 241.

การรู้หนังสือจะนำประชาชนไปยังพระคัมภีร์ไบเบิลโดยตรง แต่ที่เป็นความห่วงกังวลคือการใช้การศึกษาเพื่อเป็นสะพานเชื่อมไปยังศาสนาคริสต์นั้นได้ถูกห้ามปรามตั้งแต่ตอนแรกที่มีการสอนหนังสือโดยคนต่างชาติ ซึ่งปรากฏในพระราชหัตถ์เลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีไปถึงมิสซิสแอนนา แฮเรียต์ เลียวโนเวนส์ เพื่อให้มาสอนหนังสือในพระราชวังตอนหนึ่งว่า

“... เรามีความภูมิใจและพึงพอใจมากที่ท่านมีความปรารถนาที่จะรับผิดชอบในการสอนลูกๆของเรา และเราหวังว่าในการให้การศึกษาแก่พวกลูกๆของเรานี้ ท่านจะพยายามอย่างดีที่สุดที่จะสอนภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์และวรรณคดี แต่ไม่ใช่ที่จะสอนเขาให้กลับใจเป็นคริสต์เถียน ชาวพุทธส่วนมากย่อมตระหนักว่าศาสนาของเขาก็มีสัจธรรมและคุณธรรมเท่ากับคริสต์ศาสนาเหมือนกัน และเรามีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะให้พวกเจ้านายในราชตระกูลรู้ภาษาอังกฤษและวรรณคดียิ่งกว่าศาสนาใหม่ๆ...”

ทั้งนี้แม้ผู้เรียนกลุ่มแรกๆในสมัยรัชกาลที่ 4 จะเป็นพระราชโอรสพระราชธิดา ลูกหลานของขุนนางชั้นสูงในกรณีของโรงเรียนในวัง หรือการศึกษาความรู้ส่วนตัวของขุนนาง เช่น พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าทรงสนพระราชหฤทัยด้านการทหารการต่อเรือ กรมหลวงวงษาธิราชทรงได้ศึกษาการแพทย์ พระยาศรีสุริยวงศ์ได้ศึกษาการต่อเรือกำปั่น นายโหมด อมาตยกุลศึกษาวิชาช่างกล แต่ต่อมาก็ได้มีขยายการสอนโดยจัดตั้งเป็นโรงเรียนสำหรับสามัญชนได้เริ่มที่โรงเรียนกินนอนของหมอมหาสและภรรยาคือมิสซิส แมตตูน มีการตั้งโรงเรียนหญิงและสอนในบ้านของตนเองในปี พ.ศ. 2389 ก่อนขยายออกไปตั้งโรงเรียนชายในบริเวณวัดอรุณในปีพ.ศ.2395 และย้ายไปตั้งที่ตำบลลำเหรในปี พ.ศ. 2400

ในช่วงรัชกาลที่ 4 นับเป็นช่วงเวลาที่เพิ่งเริ่มต้นของการจัดตั้งโรงเรียนของคณะมิชชันนารีซึ่งต้องต่อสู้กับความคิดเดิมของสังคมไทยที่มักจะส่งบุตรหลานไปเรียนที่วัดกับพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งในตอนแรกก็มีผู้สนใจน้อย แต่เมื่อลูกหลานของชนชั้นสูงมาเรียนเพิ่มขึ้นก็สร้างความเชื่อถือให้เกิดขึ้นหมู่ราษฎรทั่วไป และได้ขยายงานออกไปมากขึ้นโดยมีการจัดตั้งโรงเรียนของมิชชันนารีในต่างจังหวัดที่เพชรบุรีโดยครอบครัวแมคฟาร์แลนด์ ในปี พ.ศ. 2408 มีชื่อเรียกว่า Industrial School for Girl ซึ่งเป็นโรงเรียนอาชีวศึกษาแห่งแรกในเมืองไทย มีชื่อภาษาไทยว่า “โรงเรียนสตรีโฮเวิร์ดอนุสรณ์” (โรงเรียนอรุณสตรี) ก่อนจะร่วมกับโรงเรียนชายนุสรณ์แรงกัน (โรงเรียนประดิษฐวิทยา) ที่สร้างขึ้นโดยศาสนาจารย์ พอล เอकिन และเปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนอรุณประดิษฐซึ่งได้ดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันนี้¹

¹ ถนอม ปินตา.(2527).*แค่สยามด้วยรักและศรัทธา* งานบุกเบิกของมิชชันนารียุคต้นรัตน โกสินทร์.

เมื่อมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว งานจัดตั้งโรงเรียนของคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์คณะต่างๆ ได้พัฒนาเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น และสามารถไปตั้งมั่นอยู่ในส่วนภูมิภาคโดยเฉพาะภาคเหนือโดยแนวคิดของศาสตราจารย์แมคกิลวารี ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกงานเผยแผ่ศาสนาในภาคเหนือได้สำเร็จ อนึ่งอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดของการประสานการจัดตั้งโรงเรียนกับการเผยแผ่ศาสนาในประเทศไทยที่ได้รับมาจากแนวคิดของท่านนั้นมีอิทธิพลต่อการจัดตั้งโรงเรียนที่เพชรบุรี และการจัดตั้งโรงเรียนที่เชียงใหม่โดยเชื่อว่า “ คริสตจักรที่เข้มแข็งจำเป็นต้องมีระบบโรงเรียน(การศึกษา) ที่มั่นคง ”¹ ซึ่งกลายเป็นแม่แบบของความสำเร็จที่ทำให้คณะมิชชันนารีคณะอื่นๆ เจริญรอมตาม

3) การออกเดินทางเพื่อประกาศศาสนาคริสต์

วิธีการเผยแผ่ศาสนาดังกล่าวเป็นรูปแบบที่ได้ดำเนินการอยู่เช่นเดียวกับคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิก ซึ่งเป็นการประกาศศาสนาโดยตรงกับประชาชนทั่วไปด้วยการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ แต่การเยี่ยมชมตามบ้านของมิชชันนารีอเมริกันนั้น จะใช้วิธีการรักษาพยาบาลเป็นการนำร่องก่อนที่จะพูดคุยเรื่องศาสนา จนทำให้ชาวบ้านมักเรียกมิชชันนารีว่าหมอทุกคน ทั้งที่เป็นหมอจริงๆ และไม่เป็น นอกจากนั้นก็ยังเรียกว่าครู ในฐานะที่เป็นผู้สอนหนังสือ มากกว่าจะเรียกว่าพระหรือบาทหลวง ดังเช่นมิชชันนารีของโรมันคาทอลิก เมื่อพิจารณาถึงความได้เปรียบของการเดินทางเผยแผ่ศาสนา มิชชันนารีโปรเตสแตนต์ย่อมจะได้เปรียบกว่าฝ่ายโรมันคาทอลิก เนื่องจากมีความรู้ด้านการรักษาพยาบาลติดตัวไปด้วย อีกทั้งในกลุ่มของมิชชันนารีเองก็มีผู้ที่ดำเนินการโรงพิมพ์เป็นของตัวเองหลายท่าน เช่นหมอบรัดเลย์ หมอสมิท ก็ย่อมจะได้ประโยชน์จากการพิมพ์คำสอนที่สามารถนำไปแจกจ่ายได้ง่ายและมีความคล่องตัวกว่า ทั้งนี้ยังมีข้อที่น่าสังเกตว่าแม้การเข้าไปประกาศสั่งสอนเพื่อให้ได้ผู้นำและจัดตั้งคริสตจักรขึ้นเป็นกลุ่มก้อนนั้น มิชชันนารีอเมริกันก็ไม่ได้ใช้วิธีดังเช่นฝ่ายโรมันคาทอลิกที่ให้มีการอาศัยอยู่รวมกันเป็นค่าย ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์จากการชักชวนของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ก็ยังคงดำเนินชีวิตตามปกติตามที่ตนอาศัยอยู่ไม่จำเป็นต้องแยกตัวออกมาอยู่ในค่าย เนื่องจากรูปแบบพิธีกรรม ขั้นตอนในการเผยแผ่ศาสนาที่แตกต่างกันระหว่างนิกายย่อมทำให้ คำสอนที่ประชาชนได้รับแตกต่างไปจากคำสอนของคณะมิชชันนารีคาทอลิก นอกจากนั้นกลวิธีในการเข้าหาประชาชนของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ที่มีลักษณะของการช่วยเหลือ สงเคราะห์ ทั้งด้านการศึกษา การแพทย์ ย่อมก่อให้เกิดความสนิทสนมและน่าไว้วางใจที่จะพูดคุยมากกว่ามิชชันนารีโรมันคาทอลิก

¹ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม.(2533).เล่มเดิม. หน้า 245.

การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีในสมัยรัชกาลที่ 4 ทั้งจากฝ่ายโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ที่ได้นำเสนอมาในบทนี้ ทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างมากจากสภาพที่สิ้นหวังและไม่ประสบความสำเร็จในการทำงานของคณะมิชชันนารีในรัชกาลที่แล้วมา เป็นการพัฒนาวางรากฐาน และขยายงานไปยังส่วนต่างๆ ของประเทศ บรรยากาศเช่นนี้ย่อมเป็นนิมิตรหมายอันดีและก่อให้เกิดความหวังให้กับคณะมิชชันนารีที่เข้ามาทุกคนที่จะปฏิบัติพันธกิจตามความเชื่อในศาสนาเพื่อช่วยเหลือผู้คนที่อยู่ในดินแดนที่ห่างไกลได้ไปสวรรค์ ด้วยการเข้าถึงพระเจ้า ซึ่งความพยายามดังกล่าวได้ส่งผลสำเร็จอย่างต่อเนื่องมายังการดำเนินงานของคณะมิชชันนารีในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทที่ 3

การเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีในสมัยรัชกาลที่ 5

พ.ศ.2411 ถึง พ.ศ.2453

ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประชวรหนักด้วยโรคไข้ป่า หลังจากเสด็จพระราชดำเนินกลับจากการเสด็จไปทอดพระเนตรสุริยุปราคาที่หัวากอ ก็ได้เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2411 พระราชโอรสของพระองค์ คือสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงขึ้นครองราชย์สมบัติเป็นยุวกษัตริย์รัชกาลที่ 5 แห่งพระราชจักรีวงศ์ โดยความเห็นชอบร่วมกันของพระบรมวงศานุวงศ์ พระราชาคณะ และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ แต่เนื่องจากพระองค์มีพระชนมายุเพียง 15 พรรษา สมเด็จพระเจ้าบรมมหาราชวัง (ช่วง บุนนาค) จึงขึ้นเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในระหว่างปีพ.ศ. 2411-2416 จนกว่ารัชกาลที่ 5 จะเจริญพระชนมายุมากขึ้นพอที่จะผนวชได้

ตลอดรัชสมัยของพระองค์ที่ทรงครองราชย์ยืนยาวกว่าบูรพมหากษัตริย์ไทยในอดีต ประเทศไทยได้รับการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าในทุกๆ ด้าน มีความเปลี่ยนแปลงมาก ทั้งการเมือง เศรษฐกิจและสังคม จากการดำเนินงานตามแนวพระราชดำริในการปฏิรูปประเทศเพื่อความผาสุกของประชาชนในประเทศ มีสิ่งใหม่ๆ หลายประการที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยในช่วงระยะเวลา 42 ปี ในรัชกาลที่ 5 ไม่ว่าจะเป็นการปฏิรูประบบการบริหารราชการแผ่นดินทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น ปรับปรุงระบบกำลังคนที่รับราชการทหาร ปรับปรุงระบบกฎหมาย การศาลและการยุติธรรม ปรับปรุงระบบการเงินการคลัง การพาณิชย์ การพัฒนาด้านการคมนาคมขนส่ง ระบบสาธารณสุข การติดต่อสื่อสาร การชลประทาน ประกาศเลิกทาส และการจัดระบบการศึกษาสมัยใหม่ ฯลฯ ในการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยนั้น เป็นการดำเนินการเพื่อใช้ต่อต้านภัยคุกคามจากชาติตะวันตกที่ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นจากการล่าอาณานิคมทั้งของอังกฤษและฝรั่งเศส และประเทศไทยยังต้องเผชิญกับการสูญเสียดินแดนหลายครั้ง ซึ่งงานปฏิรูปทั้งหมดนี้ก็เพื่อให้ต่างชาติยอมรับว่าชนชาติไทยมีความเป็นอารยะประเทศ

จากความเจริญก้าวหน้าของประเทศไทยทุกๆ ด้านในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ ได้ส่งผลกระทบต่อยังการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งมีแนวโน้มที่ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นและที่สำคัญได้มีการประกาศพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องเสรีภาพของการนับถือศาสนาในประเทศไทย ขณะเดียวกันคณะมิชชันนารีได้มีการขยายงานออกไปในทุกด้านด้วยความมุ่งหวังที่จะให้คนไทยเปลี่ยนมาเข้ารับมากขึ้น ซึ่งผลลัพธ์ที่ออกมานั้นนับเป็นที่น่าพอใจอย่างยิ่งเพราะการดำเนินงานที่ไม่ประสบความสำเร็จของพระสังฆราชปลัดเลอกวในการประกาศศาสนาขึ้นไปทางเหนือและทางใต้ของกรุงเทพฯ นั้นได้รับ

การสานต่อเป็นอย่างดีและจากความวิริยะอุตสาหะที่คณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิกวางรากฐานไว้ในรัชกาลที่ 4 ก็ผลิตดอกออกผลปรากฏให้เห็น ส่วนงานของคณะมิชชันนารีโปรเตสแต้นั้นก็เริ่มเข้มแข็งมากขึ้นและขยายออกไปสู่ต่างจังหวัด

การดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิก

รัชสมัยของพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีก็ยังคงสืบทอดเจตนารมณ์ที่ได้รับการวางรากฐานเอาไว้โดยพระสังฆราช บัลเลอว์ซึ่งเป็นผู้นำบุกเบิกไว้ในรัชกาลที่แล้ว ระยะเวลา 42 ปีในรัชกาลที่ 5 งานของพระศาสนาจักรอยู่ภายใต้การปกครองของพระสังฆราช 3 องค์ โดยในช่วงแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2411 ถึง พ.ศ. 2415 รวมระยะเวลา 5 ปี นั้นอยู่ภายใต้การดูแลของพระสังฆราชดีอปองด์ ซึ่งดำรงตำแหน่งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2407 อยู่ในช่วงปลายรัชกาลที่ 4 สำหรับช่วงที่สองตั้งแต่ปีพ.ศ. 2418-2452 ระยะเวลา 34 ปี อยู่ภายใต้พระสังฆราช หลุยส์ เวย์ ซึ่งปกครองดูแลคริสตจักรในประเทศไทยจนถึงช่วงระยะเวลาหนึ่งปีก่อนการเสด็จสวรรคตของรัชกาลที่ 5 และช่วงสุดท้ายตั้งแต่ปี พ.ศ. 2452 ถึง พ.ศ. 2453 เป็นยุคสมัยของพระสังฆราช เรอเน แปร์รอส พระสังฆราชพระองค์นี้ได้ปกครองดูแลคริสตจักรมาจนถึงปีพ.ศ.2490 ในการนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของคณะมิชชันนารีในรัชกาลที่ 5 นี้ จะมีเฉพาะในสองช่วงแรกที่เป็นช่วงที่มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นมาก ขณะที่ในช่วงสองปีสุดท้ายนั้นเป็นระยะเวลาที่สั้นและไม่มีเหตุการณ์สำคัญใดๆ

สมัยพระสังฆราชดีอปองด์ (พ.ศ.2411-2415)

พระนามเต็มของพระสังฆราชดีอปองด์ (Dupond) คือพระสังฆราช แฟร์ดินัง-เอมเม-อออกุสแตง-ยอแซฟ ดีอปองด์ เกิดเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2352 ที่แฟลร์ส แขวง ปาส์-เดอ-กาแลส์ ประเทศฝรั่งเศสเริ่มเข้าโรงเรียนที่อาแม็ตส์ และเข้าบ้านเณรใหญ่ที่อาราส และรับศีลบวชเป็นพระสงฆ์เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2376 โดยทำหน้าที่อภิบาลในฐานะปลัดอยู่ที่ โบแรง ซึ่งมีวัดสาขาอยู่ที่ ตีลัว-แลส์-มอฟแฟลนส์ ต่อมาได้เข้ามิดซังต่างประเทศเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2381 และออกเดินทางมาถึงประเทศไทยวันที่ 28 เมษายน พ.ศ.2382 ท่านได้ขึ้นรับตำแหน่งเป็นอธิการชั่วคราวปกครองดูแลต่อจากพระสังฆราชเกลมังโซที่ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ.2407 ต่อมาท่านได้รับแต่งตั้งจากกรุงโรมให้เป็นพระสังฆราชโดยเดินทางไปรับการอภิเษกที่เมืองไซ่ง่อน เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2408 ในช่วงการดำรงตำแหน่งของพระสังฆราชพระองค์นี้เป็นช่วงเวลาที่มีความเกี่ยวระหว่างตอนปลายของรัชกาลที่ 4 และต้นรัชกาลที่ 5 อันเป็นช่วงระยะเวลาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงพระเยาว์อยู่มากและยังไม่มีพระราชอำนาจในราชบัลลังก์อย่างสมบูรณ์

ด้วยสภาพการณ์ดังกล่าว บทบาทของการเผยแผ่ศาสนาในความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับองค์พระมหากษัตริย์ดังเช่นรัชกาลที่ 4 จึงไม่เกิดขึ้น ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ก็มีท่าทีที่ไม่เป็นมิตรกับคณะมิชชันนารี และได้มีการสั่งห้ามไม่ให้มีการเผยแพร่พระวรสารอีกด้วย ดังนั้นสภาพการดำเนินงานจึงเกิดภาวะชะงักงันตามไปด้วย

ในสมัยของพระสังฆราชดีอโปงด์ การขยายตัวของมิชชันนารีคาทอลิกที่เป็นกลุ่มคนจีนมีจำนวนมากขึ้น มีธรรมทูตใหม่เดินทางเข้ามาสยามถึง 21 คน โดยท่านได้สร้างวัดใหม่ขึ้น อีก 8 แห่ง มีทั้งสร้างแทนวัดเดิมที่เลิกกันไป โดยวัดทั้งหมดสร้างขึ้นด้วยไม้ตามแบบวัดไทย ยกเว้นแต่วัดญวนที่สามเสน (วัดนักบุญฟรังซิส) ซึ่งคุณพ่ออีบาร์ตาได้สร้างขึ้นด้วยอิฐ ทั้งนี้การดำเนินงานต่างๆก็ยังคงยึดตามแนวทางที่พระสังฆราชปลัดเลอก้าวได้วางไว้ สำหรับเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นที่น่าจะส่งผลต่อไปในการขยายงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิก คือการที่ท่านได้เดินทางไปกรุงโรมเพื่อเข้าร่วมพิธีเปิดพระสังคายนาวาติกันเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2412 กับพระสังฆราชอื่นๆอีกประมาณ 650 องค์ ตามพระประสงค์ของพระสันตะปาปาปิโอที่ 9 จากการประชุมเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2411 การเปิดสภาสังคายนาสากลคือการประชุมพระสังฆราชในประเทศคริสตังทั้งหลาย เพื่อปรึกษาหารือในเรื่องเกี่ยวความเชื่อ หรือพระวินัยของพระศาสนาจักร ด้วยวัตถุประสงค์ของการประชุมครั้งนี้เพื่อฟื้นฟูสังคมคริสตังทั่วโลก

ที่กรุงโรมท่านได้รับการขอร้องจากพระคาร์ดินัลผู้ว่าการสมณะกระทรวงเผยแผ่ความเชื่อให้ทำรายงานเกี่ยวกับสภาพของการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาในประเทศไทย ซึ่งภายหลังจากรับทราบรายงานว่าการทำงานสามารถทำได้อยู่เพียงบางภาค ท่านได้แจ้งให้ดำเนินการประกาศพระศาสนาในภาคอื่นๆของมิชชันนารีที่ยังไม่มีคริสตังด้วยโดยเร็วที่สุด ระหว่างนั้นได้มีจดหมายของคุณพ่อชมิตมายังท่าน ซึ่งท่านได้ตอบจดหมายกลับไปโดยให้คุณพ่อชมิตสำรวจเส้นทางไปเชียงใหม่เพื่อเผยแผ่ศาสนาและให้เดินทางไปอย่างกุ่ม แต่เป็นเรื่องน่าเสียดายเพราะภายหลังกลับจากกรุงโรมไม่นานท่านถึงแก่กรรมภาพเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2415 สิริอายุได้ 63 ปี ดำรงตำแหน่งเป็นพระสังฆราช 8 ปี โดยในช่วงปีพ.ศ.2415 ซึ่งเป็นปีที่พระสังฆราชดีอโปงด์มรณภาพ มีข้อมูลทีกล่าวถึงจำนวนคริสต์ศาสนิกชนในประเทศสยามประมาณ 10,000 คน พระสงฆ์ชาวยุโรป 20 องค์ พระสงฆ์ไทย 8 องค์¹

¹ วิทยาลัยแสงธรรม.(2533).ประวัติพระศาสนจักรคาทอลิกไทย สมัยกรุงศรีอยุธยา-สังคายนาวาติกันที่ 2 (พ.ศ.2098-พ.ศ.2508). หน้า 275.

สมัยพระสังฆราช หลุยส์ เวย์ (พ.ศ.2418-2452)

เมื่อพระสังฆราชคือปอดมรณภาพลงท่านได้สั่งเสียให้ผู้ที่จะขึ้นรับตำแหน่งสืบแทนท่าน คือคุณพ่อเวย์ (VeY) แต่การไม่ได้เป็นไปตามที่พระสังฆราชได้สั่งเสียไว้ คณะสงฆ์ที่ได้มาประชุมรวมกันภายหลังจากปลงศพแล้วไม่มีใครเลือกคุณพ่อองค์นี้เลย ถ้าพิจารณาถึงความเหมาะสมของบาทหลวงท่านอื่นๆก็ไม่มีใครมีคุณสมบัติเท่าคุณพ่อเวย์ คณะเนนเสียงจึงจัดกระจายและไม่มีใครได้เสียงข้างมาก

เหตุการณ์ความวุ่นวายนี้ได้ถูกแจ้งไปยังกรุงโรมจึงทำให้ทางกระทรวงเผยแผ่ความเชื่อสั่งให้ระงับการเลือกประชุมมิสซังสยามไว้ก่อนจนกว่าเหตุการณ์ความวุ่นวายจะสงบลง จึงทำให้กว่าที่พระสังฆราชเวย์จะได้รับตำแหน่งก็เป็นเวลาล่วงเลยไปถึงสามปี ซึ่งสาเหตุที่พระสงฆ์อื่นๆไม่ยอมเลือกคุณพ่อเวย์นั้น อาจเนื่องมาจากลักษณะนิสัยส่วนตัวซึ่งถือว่าเป็นข้อเสียอย่างมากและมีมากขึ้นตามอายุกล่าวคือมีนิสัยชอบบังคับและใช้อำนาจมากเกินไป แต่ในที่สุดเมื่อทางกรุงโรมได้สั่งการให้มีการเลือกประชุมมิสซังสยามใหม่ เพราะการขาดผู้นำในการเผยแผ่ศาสนาในประเทศไทยเช่นนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อการทำงานมาก ผลการเลือกตั้งปรากฏว่าคุณพ่อเวย์ได้รับเสียงเป็นเอกฉันท์จึงได้ขึ้นเป็นพระสังฆราช ซึ่งน่าจะมีสาเหตุที่ว่าเวลานั้นไม่มีพระสงฆ์รูปใดที่มีความเหมาะสมเท่าแล้ว ท่านยังมีความรู้ทางเทวศาสตร์ที่ลึกซึ้ง มีความรู้ภาษาไทยอย่างแตกฉานเช่นเดียวกับพระสังฆราชปัลเลอกัว อีกทั้งท่านยังเป็นผู้หนึ่งที่มีความรู้และเข้าใจสภาพของมิสซังสยามเป็นอย่างดีจากการทำหน้าที่เป็นอุปสังฆราชแทนคุณพ่อมาร์แตงที่ชราภาพมาถึงสี่ปี โดยคุณพ่อเวย์ได้รับการอภิเษกเป็นสังฆราชที่วัดเซนต์ฟรังซิส ซาเวียร์ สามเสนเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2418

สำหรับประวัติส่วนตัวของพระสังฆราชเวย์นั้น (Mgr.VEY) มีนามเดิมว่ายังหลุยส์ เวย์ เกิดวันที่ 6 มกราคม พ.ศ.2383 ที่เมือง อาโรล์ แขวงไฮต์-ลัวร์ เรียนจบมัธยมศึกษาในบ้านเกิดที่มอนัสโทรล-ซีออร์-ลัวร์ และเข้าบ้านเณรคณะมิสซังต่างประเทศเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ.2405 รับศีลบวชเป็นพระสงฆ์วันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ.2408 และออกเดินทางมายังประเทศไทยวันที่ 14 กรกฎาคม ปีเดียวกัน โดยมาถึงเมืองไทยในเดือนกันยายน

เหตุการณ์สำคัญในการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในสมัยของท่านคือการขยายตัวของมิสซังสยามด้วยการออกเดินทางไปประกาศศาสนายังภาคเหนือและภาคอีสาน รวมถึงการเข้าไปยังประเทศลาว ตามเจตนารมณ์ของพระสังฆราชองค์ก่อนๆรวมถึงการสั่งการของกรุงโรมที่เห็นว่าในประเทศมีผู้ที่ศรัทธาเปลี่ยนศาสนายังน้อยอยู่และจำกัดอยู่เฉพาะในเขตกรุงเทพฯ ภาคกลาง และจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งความพยายามที่ยาวนานก็ได้สำเร็จลงในสมัยนี้ โดยความสำเร็จในภาคเหนือเป็นการทำหน้าที่ของคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ซึ่งมีผู้นำคือ ศาสนาจารย์เดเนียล แมคกิลวารี ดี.ดี. แต่ในภาคอีสานคือความสำเร็จของฝ่ายโรมันคาทอลิกอย่างแท้จริง

การเผยแพร่ศาสนาในภาคอีสานได้เริ่มต้นเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2424 โดยมีจุดหมายที่อุบลราชธานีด้วยกองคาราวานที่ประกอบด้วยมิชชันนารีสองคนคือ คุณพ่อโปรดอมเป็นหัวหน้าคณะและคุณพ่อซาเวียร์ เกโก พร้อมครูสอนคำสอนหนึ่งคน กับคนใช้อีกสองสามคน และเมื่อไปถึงก็ได้สร้างบ้านเพื่อทำการสอนที่บ้านบุงกะแหวเป็นแห่งแรกเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.2424 จากอุบลราชธานีงานของคณะมิชชันนารีก็ได้ขยายตัวออกไปยังจังหวัดต่างๆ ได้แก่ นครพนม ในปี พ.ศ.2426 สกลนครและมุกดาหารในปี พ.ศ.2427

จำนวนคริสตังในภาคอีสานได้เพิ่มขึ้นอย่างช้าๆแต่สม่ำเสมอ แม้จะพบอุปสรรคขัดขวางซึ่งมีตัวเลขที่บันทึกไว้ในปี พ.ศ. 2430 มีคริสตัง 1,395 คน และคริสตังสำรวจกว่า 3,300 คน ส่วนใหญ่ของผู้ที่เข้ารับเปลี่ยนศาสนานี้จะเคยเป็นพาสาก่อน แต่ได้รับการช่วยเหลือในการไถ่ถอนจากคณะมิชชันนารี การเข้าหากลุ่มคนที่เป็นพาสและชักจูงให้เปลี่ยนศาสนา คือลักษณะเฉพาะในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในเขตพื้นที่ภาคอีสานของไทย จากปัญหาของการใช้เงินจำนวนมากและความยากลำบากตรากตรำในภาคอีสานในช่วงแรกๆของการทำงานแม้จะได้ผลคืบหน้าแต่พระสังฆราชเวย์ก็มีแนวคิดที่จะยุติงานในภาคอีสานและเรียกคณะมิชชันนารีกลับมาแต่คุณพ่อโปรดอมไม่เห็นด้วยเป็นอย่างมาก โดยกล่าวว่า¹ “ถ้าพระสังฆราชปฏิบัติตามแผนการนี้ ใครๆก็จะพูดกันทั่วภาคอีสานว่า ที่มิชชันนารีมานั้นก็เพื่อเอาพวกพาสไปไว้ในที่ไกลๆและภายในระยะเวลาสามสิบปี จะไม่มีพระสงฆ์องค์ใดเหยียบย่างเข้ามาในภาคนี้เพื่อตั้งมิสซังได้เลย”

ในที่สุดพระสังฆราชเวย์ก็ล้มความตั้งใจและปล่อยให้มีการเผยแพร่ต่อไป ผลงานจากความตั้งใจอย่างแรงกล้าของคุณพ่อโปรดอมทำให้งานก้าวหน้าอย่างมาก ในปี พ.ศ.2440 วัดก่ออิฐถือปูนแห่งแรกก็ได้รับการสร้างขึ้นที่อุบลราชธานีและได้มีการทำพิธีเสกวัดเมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ.2441 จากความเจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องในการทำงานเผยแพร่ศาสนาในเขตภาคอีสานนี้ ประกอบกับความห่างไกลของระยะทางระหว่างกรุงเทพฯกับพื้นที่ที่คณะมิชชันนารีไปปฏิบัติหน้าที่ ดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่คุณพ่อโปรดอมเดินทางมาอุบลราชธานีครั้งแรกลำบากต้องใช้เวลาถึง 102 วัน พระสังฆราชเวย์จึงได้เสนอเรื่องไปยังกรุงโรมเพื่อยกการปกครองคริสตังภาคอีสานทั้งหมดและราชอาณาจักรลาวเทียบเท่าสังฆมณฑลอีกแห่งหนึ่ง ในปีพ.ศ.2442 ทางกรุงโรมก็ได้ประกาศมิสซังแห่งใหม่แยกจากมิสซังสยาม เป็น”มิสซังลาว”เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคมพ.ศ.2442อยู่ในความปกครองของสงฆ์คณะมิสซังต่างประเทศที่กรุงปารีส โดยมีพระสังฆราชองค์แรกคือ พระคุณเจ้ามารียอแซฟ กืออาซ ซึ่งในช่วงเวลาที่แบ่งแยกมิสซังลาวนี้มีจำนวนคริสตัง² 9,262 คน

¹ วิกเตอร์ ลาร์เก. (2539). *ประวัติพระศาสนาจักรคาทอลิกในประเทศไทย*. หน้า 245.

² วิทยาลัยแสงธรรม.(2533). *เล่มเดิม*. หน้า 284.

แม้คณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิกในสมัยพระสังฆราชเวย์จะมีความก้าวหน้าในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในภาคอีสานเป็นอย่างมาก แต่คริสตจักรในประเทศไทยก็ต้องเผชิญปัญหาที่ไม่คาดคิดครั้งใหญ่ถึงสองครั้ง ครั้งแรกเป็นเรื่องของขบวนการอั้งยี่ซึ่งเป็นสมาคมลับของชาวจีนที่จัดตั้งขึ้น จากการที่มีคริสตังชาวจีนเป็นจำนวนมากจึงทำให้ได้รับผลกระทบต่างๆตามไปด้วยซึ่งได้แก่การข่มขู่ ใช้กำลังเพื่อให้ชาวจีนกลับไปนับถือตามความเชื่อเดิมของชาวจีนทำให้มีหลายคนต้องเลิกนับถือศาสนาคริสต์ไป ทั้งนี้ได้มีบันทึกของพระสังฆราชเวย์ในปีพ.ศ.2420ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ครั้งนี้ไว้ว่า¹ "พวกหัวหน้าสมาคมลับได้แสดงความเกลียดชังต่อคนจีนที่เป็นคริสตังอย่างเต็มที่ การลงชื่อเข้าสมาคมลับได้เริ่มทำในที่หลายแห่งที่อยู่ใกล้กับสำนักของมิชชันนารีผู้ดูแลหมู่คริสตังจีน... คนจีนคนใดแสดงตัวว่าฝักใฝ่จะเข้ามาถือศาสนาคริสต์ เขาก็ใช้วิธีขัดขวางทุกอย่าง เช่น หลอกหลวง หลอกล่อ ขู่เข็ญให้กลัว และเตือนให้ถือขนบธรรมเนียมของบรรพบุรุษ ฉะนั้น ณ ที่สำคัญสามแห่งคือแปดริ้ว, บางช้างและวัดกัลหาวาร์ จำนวนผู้ใหญ่รับศีลล้างบาปได้ลดลงไปมาก" จนเมื่อพวกอั้งยี่ได้ก่อความวุ่นวายมากขึ้นในเมือง ทางราชการก็ได้เข้ามาดูแลอย่างจริงจังด้วยการปราบปรามในปีพ.ศ.2433 ภัยคุกคามจากอั้งยี่ที่มีต่อการเผยแพร่ศาสนาจึงสิ้นสุดลง

จากกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 ที่เกิดขึ้นในปีพ.ศ.2437 ได้ส่งผลกระทบเชิงลบในความรู้สึกของคนไทยต่อคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิกเป็นอย่างมาก เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นคนฝรั่งเศส ถึงแม้พระสังฆราชจะวางตัวเป็นกลางในเรื่องนี้ และเมื่อมีใครถามความเห็นส่วนตัวท่านก็จะเข้าข้างประเทศไทยก็ตาม โดยพระสังฆราชเวย์ได้บันทึกถึงสภาพการณ์ในเวลานั้นไว้อย่างน่าสนใจว่า²

"เนื่องจากพระสงฆ์มิชชันนารีส่วนใหญ่เป็นชาวฝรั่งเศส คนต่างศาสนามักไม่แยกว่าอย่างไรเป็นฝรั่งเศส อย่างไรเป็นคริสตัง ดังนั้นพวกคริสตังของเราก็ถูกเขาถือเป็นศัตรู ได้ยินเขาร้อง"ฆ่าให้ตาย" ทั่วทุกแห่งหน และน่ากลัวเปลวไฟเล็กจะก่อให้เกิดอัคคีภัยร้ายแรง แต่จะเป็นการผิดต่อหน้าที่ของข้าพเจ้า ถ้าข้าพเจ้าจะไม่กล่าวถึงความอารีอารอบที่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้แสดงต่อเราและพวกคริสตังของเราในเวลาคับขันขณะนั้น ฯพณฯ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วิธการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ได้ให้คำมั่นแก่ข้าพเจ้าตั้งแต่แรกว่า ท่านจะทำทุกอย่างเพื่อขัดขวางมิให้พวกคริสตังของเราถูกคนต่างศาสนารังแก และท่านก็ได้ถือตามคำพูดของท่าน อนึ่งคนสมาคมชั้นสูงในกรุงเทพฯ ก็เข้าใจดีแต่นานมาแล้วว่า พระสังฆราชและพระสงฆ์มิชชันนารีคาทอลิกไม่เล่นการเมือง และถ้าบุคคลบางคนยังเชื่อเช่นนั้นอยู่ จะถือว่าความคิดเห็นส่วนตัวของเขามีน้ำหนักน่าเชื่อถือกว่าหาได้ไม่"

¹ วิกเตอร์ ลาร์เก. (2539). *เล่มเดิม*. หน้า 220-221.

² *แหล่งเดิม*. หน้า 223.

แม้คณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิกจะมีปัญหาอุปสรรคดังที่กล่าวมาแล้วแต่ความเจริญก้าวหน้าในการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาในสมัยพระสังฆราชเวย์ก็ยังมีอยู่อีกหลายด้าน นอกเหนือจากงานในภาคอีสานไม่ว่าจะมีการสร้างวัดใหม่ๆเพิ่มมากขึ้น อาทิที่ปากน้ำจันทบูร วัดเพลง โคกวัด ท่าเกวียน ลำไทร เกาะใหญ่ ปากน้ำโพ เสาวภา เป็นต้น โดยผลงานด้านการศึกษาที่โดดเด่นของท่านคือการมอบหมายให้คุณพ่อ กอลมเบต์สร้างโรงเรียนในปีพ.ศ.2428 ซึ่งก็คือโรงเรียนอัสสัมชัญในปัจจุบัน โดยมีจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆจากครั้งแรกที่มีเพียง 33 คน กลายเป็นหลักร้อยในปีต่อมา จนต้องมีการสร้างตึกใหม่ด้วยการเรียเงินจากคนทั่วไป และได้รับพระราชทานเงินจากราชการที่ 5 ถึง 4,000 บาท อีกทั้งยังมีชนชั้นสูงเจ้านาย ชาวต่างชาติที่เข้ามาทำงานในเมืองไทยร่วมบริจาคจำนวนมาก ในที่สุดก็ได้เปิดทำการสอน ณ ตึกใหม่ในปีพ.ศ.2432 ต่อมาจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้นถึงพันคน จนเกินกำลังที่จะดูแลได้ทั่วถึง ท่านจึงได้เดินทางไปยุโรปในปีพ.ศ.2452 เพื่อหาคณะกรรมการรับสอน ในปีถัดมาคณะกรรมการคาเชนต์คาเบรียลได้เดินทางมาทำหน้าที่ ณ โรงเรียนอัสสัมชัญ จากการสร้างโรงเรียนนี้ซึ่งรับแต่เด็กผู้ชายจึงเกิดปัญหาที่ต้องสร้างโรงเรียนสำหรับเด็กหญิงตามมา ซึ่งพระสังฆราชเวย์ได้ขอให้ภคินีคณะพระกุมารเยซู (คณะซีแซงต์โมรี) มาเปิดโรงเรียนอีกแห่งก็คือโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์

นอกเหนือจากความก้าวหน้าในงานด้านการศึกษาแล้ว ท่านยังได้จัดสร้างโรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ขึ้นแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2441 โดยมีผู้ดูแลคือภคินีคณะเซนต์ปอล เดอ ชาร์ตร์ ต่อมาได้ขยายงานในด้านการศึกษาออกไปอีก มีการเปิดโรงเรียนอัสสัมชัญคอนเวนต์ในปี พ.ศ.2448 เปิดโรงเรียนช่างตาครูสคอนเวนต์ในปีพ.ศ. 2450 จากการขยายงานของคณะมิชชันนารีออกไปอย่างมากทั้งในภาคกลางและภาคอีสาน พระสังฆราชเวย์ได้มีความกังวลถึงปัญหาในเรื่องหลักฐานกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของมิสซังที่มีอยู่เนื่องจากมิชชันนารีเป็นคนต่างด้าวจึงไม่สามารถถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินได้ ท่านจึงได้กราบทูลขอผ่อนผันจากราชการที่ 5 โดยภายหลังจากการมรณภาพของพระสังฆราช ปัญหานี้ก็ได้รับการคลี่คลายลงเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงออกพระราชบัญญัติว่าด้วยลักษณะฐานะวัดบาทหลวงโรมันคาทอลิกในกรุงสยาม ลงวันที่ 27 สิงหาคม ร.ศ.128 (พ.ศ. 2453) ตามกฎหมายฉบับนี้¹ บรรดาพระสงฆ์ไม่สามารถจะเป็นเจ้าของหรือซื้อขายสิ่งของใดในนามของตน มิสซังคาทอลิกถือกรรมสิทธิ์ที่ดินเสมือนบริษัท มีพระสังฆราชที่พระสันตะปาปาทรงแต่งตั้งเป็นประมุข

พระสังฆราชเวย์ได้มรณภาพลงเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2452 ด้วยโรคไข้ป่า ความสำเร็จของคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิกในสมัยของท่านได้รับการจารึกว่าสามารถเทียบเท่ากับยุคสมัยของพระสังฆราชปัลเลอกัว ด้วยตัวเลขมิสซังในเขตกรุงเทพฯมีจำนวนวัดถึง 59 แห่ง

¹ แหล่งเดิม. หน้า 263.

โรงพยาบาล 1 แห่ง วิทยาลัย 4 แห่ง สัตบุรุษ 23,600 คน พระสงฆ์ไทยราว 10 รูป พระสงฆ์มิชชันนารี 40 รูป

พระสังฆราชองค์ต่อมาที่รับตำแหน่งสืบแทนพระสังฆราชเวย์คือ พระสังฆราช เรอเน แปร์รอส ซึ่งดำรงตำแหน่งยาวนานไปจนถึงปี พ.ศ.2490 ในสมัยที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งช่วงเวลาของการขึ้นสู่ตำแหน่งของพระสังฆราชแปร์รอสนี้อยู่ในช่วงปลายของรัชกาลที่ 5 ระยะเวลาเพียงสองปีในช่วงท้ายของแผ่นดินบาทบาทของท่านจากการศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์ที่รวบรวมได้ยังไม่พบว่ามียานที่กล่าวถึงและได้รับการบันทึกไว้ในเอกสารของคริสตจักรโรมันคาทอลิกในประเทศไทยแต่อย่างใด

การดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์

ในสมัยรัชกาลที่ 5 การเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ยังคงปฏิบัติตามแนวทางที่สืบทอดมาจากรัชกาลที่แล้ว แต่คณะมิชชันนารีที่ดำเนินมาตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ต่อเนื่องมายังรัชกาลที่ 4 นั้น คงเหลือที่ดำเนินงานอยู่ตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเพียงคณะเดียว คือ คณะเพรสไบทีเรียน (American Presbyterian) ซึ่งปรากฏว่ามีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นในพื้นที่กรุงเทพฯ เพชรบุรี และเชียงใหม่และได้ขยายงานออกไปที่อยุธยาในปีพ.ศ. 2415 ในเขตภาคกลางเริ่มปฏิบัติงานในจังหวัดราชบุรีในปีพ.ศ.2432 ขึ้นเหนือไปที่จังหวัดพิษณุโลกในปีพ.ศ.2442 ภาคใต้ที่นครศรีธรรมราชในปีพ.ศ.2443 และในปีสุดท้ายของรัชกาลที่ 5 พ.ศ.2453 ได้จัดตั้งสถานีธรรมการที่จังหวัดตรังขึ้น ส่วนงานที่ดำเนินการอยู่แล้วในศูนย์ต่างๆก็ก้าวหน้ามั่นคงขึ้นเป็นลำดับ ในช่วงปลายรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2410 ได้มีการแบ่งแยกพันธกิจในประเทศไทยออกเป็นสองส่วน คือ มิชชันสยาม (Siam Mission) กับมิชชันลาว (Laos Mission) มีเขตพื้นที่รับผิดชอบแยกออกจากกันสืบเนื่องจากปัญหาความห่างไกลระหว่างพื้นที่ปฏิบัติ โดยมิชชันสยามมีเขตรับผิดชอบในภาคกลางและภาคใต้มีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงเทพฯ ส่วนมิชชันลาวมีพื้นที่ทำงานดูแลในเขตภาคเหนือและมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่

ภายหลังการแบ่งแยกคณะมิชชันนารีที่ดูแลพื้นที่ประเทศไทยออกเป็นสองส่วนแล้ว มิชชันสยามหรือคณะธรรมการสยามก็ได้ขยายกิจกรรมมากขึ้นในงานด้านการศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญ กล่าวคือมีการจัดตั้งโรงเรียนชายขึ้นเมื่อย้ายที่ทำการมายังสำเหร่ ในปีพ.ศ.2433 ได้มีการรวมโรงเรียนอิสระที่กุฎีจีน ธนบุรีซึ่งตั้งขึ้นโดยศาสนาจารย์ จอห์น เอ. เอकिनเมื่อปีพ.ศ.2431 เข้าด้วยกันกับคณะธรรมการสยาม ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นรากฐานของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยในปัจจุบัน ส่วนการศึกษาสำหรับสตรีของคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ชุดนี้ที่รู้จักกันในชื่อโรงเรียนกุลสตรีวังหลังของนางแฮเรียต แพตติท เฮาส์ ภรรยาของหมอเฮาส์ ได้มีการขยายงานออกไปจนพัฒนาเป็นโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยในปัจจุบัน

นอกจากการขยายงานด้านการศึกษาแล้วยังมีการจัดตั้งคริสตจักรแห่งใหม่ๆเพิ่มขึ้นในกรุงเทพ ได้แก่¹ คริสตจักรที่ 2 ในโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง เมื่อปีพ.ศ.2421 คริสตจักรที่ 3 ที่ถนนราชวงศ์เป็นคริสตจักรจีนแห่งแรกของอเมริกันเพรสไบทีเรียนในปี พ.ศ. 2439 และในปีพ.ศ.2447 ก็ได้จัดตั้งคริสตจักรที่ 4 ที่สัมพันธวงศ์ ขึ้นโดยเป็นความร่วมมือร่วมกันระหว่างคริสต์ศาสนิกชนชาวไทยทั่วไป สำหรับในต่างจังหวัดที่เพชรบุรีในปีพ.ศ.2421 ได้มีการจัดตั้งคริสตจักรขึ้นที่ตำบลบางกะปุน ซึ่งเป็นคริสตจักรชนบทแห่งแรกในประเทศไทย

ในส่วนการดำเนินงานของมิชชันนารีที่ดำเนินการอยู่ที่เชียงใหม่นั้นได้ตั้งคริสตจักรแห่งแรกที่เชียงใหม่เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2411 เรียกว่าคริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ และได้สมานิกคนแรกที่เป็นคนไทยคือ นานอินตะ (Nan Inta) ซึ่งเคยบวชเรียนเป็นพระสงฆ์มาก่อน

สำหรับวิธีการที่คณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ได้ใช้ในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น ก็ยังเป็นการเผยแพร่ศาสนาผ่านทางงานสาธารณะได้แก่ โรงเรียน โรงพยาบาล การพิมพ์ เป็นหลักแต่ความยิ่งใหญ่ที่แสดงออกถึงความสำเร็จของคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ในยุคนี้ คือการบุกเบิกขยายงานขึ้นไปทางภาคเหนือ โดย ศาสนาจารย์เดเนียล แมคกิลวารี ดี.ดี. ซึ่งสามารถทำสำเร็จได้ผลมากกว่าของฝ่ายโรมันคาทอลิก จากจุดเริ่มที่เมืองเชียงใหม่งานของคณะมิชชันนารีได้ขยายตัวออกไปยังจังหวัดรอบๆได้แก่ ลำปาง ลำพูน เชียงราย แพร่ น่าน และไกลออกไปถึงเชียงตุง ประเทศพม่า ซึ่งงานบุกเบิกการเดินทางไปภาคเหนือครั้งนี้ได้เริ่มต้นไว้ตั้งแต่การสำรวจเส้นทางตอนปลายรัชกาลที่ 4 โดยมีการเดินทางอย่างเป็นทางการในวันที่ 3 มกราคม พ.ศ.2410 โดยศาสนาจารย์แมคกิลวารี และภรรยาพร้อมด้วยบุตรเล็กๆ 2 คนได้ออกเดินทางไปเชียงใหม่ และเริ่มวางรากฐานงานเผยแพร่ศาสนาตั้งแต่นั้นมา ดังนั้นในการนำเสนอถึงการดำเนินงานเผยแพร่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้จึงขอมุ่งเน้นไปยังการทำงานบุกเบิกเผยแพร่ศาสนาในภาคเหนือเป็นหลัก

ศาสนาจารย์ แมคกิลวารี ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความสำเร็จในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในภาคเหนือได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยพร้อมกับศาสนาจารย์ โจนาธาน วิลสัน มาถึงประเทศไทยเมื่อวันอาทิตย์ที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2400 ซึ่งการตัดสินใจเข้ามาทำงานในประเทศไทยนั้นเกิดขึ้นภายหลังที่ท่านทั้งสองได้ฟังปาฐกถาของหมอเฮาส์ที่วิทยาลัยศาสนศาสตร์บรินส์ตัน มลรัฐนิวเจอร์ซีย์ สหรัฐอเมริกา ในปีพ.ศ.2399 เมื่อมาถึงเมืองไทยท่านได้ปฏิบัติงานเป็นครูสอนที่โรงเรียนสำหรับก่อน และได้แต่งงานกับบุตรสาวของหมอบรัดเลย์ชื่อมิสไซเพีย รอยส์ บรัดเลย์ ในวันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ.2403 ต่อมาท่านได้เดินทางไปบุกเบิกงานมิชชันนารียังต่างจังหวัดที่เพชรบุรีกับครอบครัวของศาสนาจารย์เอส.จี แมคฟาร์แลนด์ ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.

¹ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม .(2528).ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย. หน้า 8.

2404 แต่ด้วยแรงบันดาลใจในความต้องการบุกเบิกงานศาสนาที่เชียงใหม่อันสืบเนื่องจากการพบกันระหว่างเจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่กับท่านในงานแต่งงานของท่าน และท่าทีสนใจของคณะเจ้าหลวงต่องานของคณะมิชชันนารี ทั้งจากการที่ท่านพลาดโอกาสเดินทางไปกับขบวนที่มาจากเชียงใหม่เมื่อปีพ.ศ.2406 และคำปฏิเสธของเจ้าหลวงกาวิโลรส ท่านจึงได้ตัดสินใจพาครอบครัวเดินทางไปยังเชียงใหม่เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.2410 เมื่อมาถึงก็ได้เริ่มงานเผยแผ่ศาสนาในเดือนเมษายน พ.ศ.2410

แต่งงานเผยแผ่ศาสนาในเมืองเชียงใหม่ไม่ได้เริ่มต้นด้วยความง่ายดายเพราะต้องเผชิญแรงต่อต้านจากฝ่ายเจ้าเมือง และวัฒนธรรมท้องถิ่นของศาสนาพุทธในล้านนา และการนับถือภูตผีปีศาจ ที่ยังมีอิทธิพลอยู่มาก แม้ใน 3 ปีแรกของการทำงานจะมีผู้กลับใจมานับถือศาสนาโดยเฉพาะคนพื้นเมืองคนแรก คือหนานอินตะเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ.2411ที่ได้เข้ารับศีลบัปติสต์ โดยมีสาเหตุจากการทำนายสุริยคราสของศาสนาจารย์แมคคิลวารีได้ถูกต้องแม่นยำ ผลจากการเปลี่ยนศาสนาของบุคคลที่เคยบวชเรียนและเป็นมรรคทายกของวัด ย่อมสร้างความเชื่อถือในหมู่คนทั่วไปมิใช่น้อย จึงนำไปสู่การดำเนินการขัดขวางอย่างจริงจังของเจ้าเมืองเชียงใหม่ตามมา จนถึงกับมีการประหารชีวิตคนที่กลับใจถึง 2 คน คือ น้อย สุริยะ และหนานชัย ในวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2412 ในความผิดฐานที่ไปเข้ารับนับถือศาสนาคริสต์ จึงเป็นผลนำไปสู่ความระส่ำระสายเป็นอย่างมากในการทำงาน และสร้างความหวาดกลัวกับประชาชนทั่วไป

บรรยายกาศที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำงานในภาคเหนือยังคงดำรงต่อไปอยู่จนกระทั่งเจ้าหลวงกาวิโลรสถึงแก่พิราลัยเมื่อปีพ.ศ.2413 แต่เมื่อเจ้าหลวงคนใหม่คือเจ้าอินทนนท์ขึ้นแทนก็ยังไม่สามารถแก้ไขสถานการณ์ให้ดีขึ้น จนถึงปีพ.ศ.2421 เมื่อมีเหตุการณ์การกีดกันการสมรสตามพิธีคริสต์ศาสนาของลูกสาวหนานอินตะขึ้น คณะมิชชันนารีได้ทำเรื่องร้องเรียนขึ้นไปถึงรัชกาลที่ 5 จนในที่สุดก็ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่ส่งผลต่องานการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะฝ่ายโปรเตสแตนต์เท่านั้นโดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีประกาศพระบรมราชโองการไปถึงพระยาเทพประสุนให้ประชาชนมีเสรีภาพในการนับถือศาสนาและการประกอบพิธีกรรมในหัวเมืองภาคเหนือโดยมีใจความว่า

“ข้าพเจ้าพระยาเทพประสุนที่ปฤษาราชการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ข้าหลวงใหญ่ซึ่งสำเร็จราชการเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ประกาศไว้ให้เจ้านายผู้ใหญ่ผู้น้อยพระยาลาว ท้าวแสนแลราษฎร ในเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ทราบทั่วกันว่า มีตราพระราชสีห์โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมขึ้นมาถึงข้าพเจ้าฉบับ 1 ใจความว่า มิศเตอเดวิกบิชีเกลกงสุลอะเมริกกัน มีจดหมายมายังเจ้าพนักงานกรมท่าว่า หมอแมกมินเวรี หมอซิกซึ่งอยู่ ณ เมืองเชียงใหม่ มีจดหมายไปยังกงสุลอะเมริกกันว่าคนที่ถือศาสนาพระเยซูแล้วนั้น จะทำการสิ่งใดมิผู้ขัดขวาง ให้ทำตามภาษาบ้านเมืองซึ่งเคยถือมาแต่ก่อน เจ้าพนักงานกรมท่าได้นำ

ความขึ้นกราบบังคมทูลแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการมาพระบัณชूर สूरสิงหนาทดำหรัศเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า การศาสนานั้นไม่เป็นที่ขัดขวางสิ่งใดในราชการแผ่นดิน ผู้ใดเห็นว่าศาสนาใดจะถูกต้องก็ถือตามชอบใจของผู้นั้น ผิดถูกก็อยู่แก่ผู้ทีถือศาสนานั้นเอง ในหนังสือสัญญาแลธรรมเนียมในกรุงเทพฯ ก็ไม่ได้ห้ามปราม คนทีจะถือศาสนา ถ้าผู้ใดเห็นว่าศาสนาพระเยซูดี ก็ให้เขาถือตามชอบใจ เมื่อมีราชการบ้านเมืองต้องใช้ผู้ทีถือศาสนาพระเยซูนี้ก็ใช้ได้ ศาสนาหาเป็นทีขัดขวางห้ามปรามในราชการไม่

แต่สืบไป ถ้าผู้ใดจะชอบใจถือศาสนาใด ก็ให้ผู้นั้นถือตามชอบใจ อย่าให้เจ้านายพระยาลาวท้าวแสนและราชวร ซึ่งเป็นญาติพี่น้องแลมูลนายของผู้ทีถือศาสนาพระเยซูนี้ขัดขวางห้ามปรามการสิ่งใด ซึ่งศาสนาพระเยซูห้ามไม่ให้ถือไม่ให้ทำ คือไหว้ผีเลี้ยงผีทำการงานต่างๆ ในวันอาทิตย์ ก็อย่าให้กดขี่บังคับให้ถือให้ทำเป็นอันขาด เว้นเสียแต่เป็นการศึกสงคราม แลเป็นการสำคัญจำจะต้องใช้ผู้นั้นในวันอาทิตย์ก็ใช้ได้ แต่อย่าให้เป็นการแกล้ง ประการหนึ่ง ถ้าคนทีจะทำมาหากินเป็นลูกจ้างชาวอะเมริกกันจ้างใช้สอยการงาน ก็อย่าให้เจ้านายพระยาลาวท้าวแสนขัดขวางห้ามปราม ให้เป็นที่หมองหมาง ทางพระราชไมตรีได้ ถ้าเจ้านายพระยาลาวท้าวแสนแลราชวร รู้หนังสือแล้ว อย่าให้ล่วงประกาศไปแต่ข้อหนึ่งข้อใดได้เป็นอันขาด ประกาศไว้ ณ ๔^{๑๓} ๑๑๑ คำ สัมฤทธิศก^{๑๑} ศักราช ๑๒๔๐¹

แม้จะได้มีประกาศพระบรมราชโองการเรื่องเสรีภาพในการนับถือศาสนาแล้วก็ตาม แต่งานเผยแผ่ศาสนาของมิชชันนารีที่นำโดยศาสนาจารย์ แมคกิลวารีก็ยิ่งประสบกับแรงต่อต้านจากฝ่ายบ้านเมืองและชาวพื้นเมืองอยู่ ถึงกระนั้นงานเผยแผ่ก็ยังขยายก้าวหน้าออกไปโดยมีการจัดตั้งคริสตจักรขึ้นอีกหลายแห่งในเมืองเชียงใหม่ และได้เกิดแนวคิดการจัดตั้งสำนักฝึกอบรมทางศาสนาศาสตร์ เพื่อฝึกอบรมคริสตชนชาวพื้นเมืองขึ้นเป็นผู้ช่วยงานเผยแผ่ของคณะมิชชันนารีเมื่อปี พ.ศ.2432 แต่การดำเนินงานไม่ราบรื่นและต้องล้มเลิกไป ต่อมาได้มีการจัดตั้งโรงเรียนศาสนาศาสตร์ขึ้นใหม่ในต้นรัชกาลที่ 6 เมื่อปีพ.ศ.2455 ซึ่งได้พัฒนามาเป็นวิทยาลัยศาสนาศาสตร์แมคกิลวารีในเวลาต่อมา นอกจากงานด้านศาสนา ภารกิจด้านการศึกษาในเมืองเชียงใหม่ของคณะมิชชันนารีก็ได้เริ่มต้นขึ้นโดยภรรยาของศาสนาจารย์แมคกิลวารี ที่จัดให้มีการศึกษาสำหรับสตรีขึ้นเป็นครั้งแรกในปีพ.ศ.2418 โดยต่อมาก็ได้พัฒนามาเป็นโรงเรียนดาราวิทยาลัยในปัจจุบัน และฝ่ายโรงเรียนชายก็จัดตั้งที่วัดสิงห์คำเมื่อปีพ.ศ.2431 ภายใต้การอำนวยการของศาสนาจารย์ เดวิด จี. คอลลินส์ ซึ่งพัฒนามาเป็นโรงเรียนปรีธอร์แอลวิทยาลัย ขณะเดียวกันงานด้านการแพทย์ก็ปรากฏขึ้นพร้อมๆ กับการเผยแผ่ศาสนาที่ดำเนินงานมาตั้งแต่ต้นของศาสนาจารย์แมคกิลวารีด้วยการจัดตั้งสถานแจกจ่ายยาขึ้น และพัฒนาขึ้นเป็นโรงพยาบาลแมคคอร์มิค ในปีพ.ศ.2433 โดย

¹ ประสิทธิ พงศ์อุดม .(2528).แหล่งเดิม. หน้า 169.

นายแพทย์ เจมส์ ดับบลิว แมคเคน และในตอนปลายรัชกาลที่ 5 ก็ได้จัดตั้งโรงพยาบาลสำหรับผู้ป่วยโรคเรื้อรังขึ้นในปีพ.ศ.2451

นอกจากงานเผยแผ่ศาสนาในเขตเมืองเชียงใหม่ที่เป็นจุดเริ่มของมิชชันนารีลาวนั้น งานของคณะมิชชันนารีก็ได้ขยายออกไปยังจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งเริ่มต้นในปีพ.ศ.2428 โดยจัดตั้งสถานีธรรมการที่ลำปางมีศาสนาจารย์นายแพทย์ ชามูแอล ซี. ฟิเฟิล และนางซาร่าห์ เวอร์ท ฟิเฟิลเป็นผู้ดูแล และจากลำปางงานเผยแผ่ได้เข้าไปในจังหวัดลำพูนในปีพ.ศ.2434 ที่แพร่ในปีพ.ศ.2436 ที่น่านในปีพ.ศ.2438 และจังหวัดเชียงรายในปีพ.ศ.2440 โดยในแต่ละจังหวัดจะมีการจัดตั้งโรงเรียนและโรงพยาบาลขึ้นเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ศาสนาตามรูปแบบที่ประสบความสำเร็จจากจุดเริ่มแรกในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งรายชื่อของมิชชันนารีที่เข้ามาดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาในเขตภาคเหนือตามสถานีธรรมการที่จัดตั้งขึ้นนั้นได้มีข้อมูลที่บันทึกไว้ในปีพ.ศ.2446 ดังต่อไปนี้

ตาราง 3 แสดงรายชื่อมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ที่ปฏิบัติหน้าที่ในภาคเหนือพ.ศ.2446¹
จังหวัดเชียงใหม่

มิชชันนารี	หน้าที่
1. ศาสนทูตดานีเอล แมคกิลวารี, ดี.ดี.	งานประกาศศาสนา และงานแต่งหนังสือ
2. มิสซิส ดานีเอล แมคกิลวารี	งานแก้ไขพระคัมภีร์ งานแต่งหนังสือ
3. ศาสนทูต ดี.จี. คอลลินส์	งานโรงพิมพ์มิชชัน ควบคุมโรงเรียนชาย จนกระทั่ง มร.แฮร์ริสกลับ และเยียมเยียน คริสตจักรแสนทรายและแม่ดอกแดง
4. มิสซิส ดี.จี. คอลลินส์	โรงเรียนชาย
5. เจ.ดับบลิว.แมคเคน, เอ็ม.ดี.	ควบคุมงานในด้านโรงพยาบาล แต่งหนังสือ และคริสตจักรแม่ผู้กา
6. มิสซิส เจ. ดับบลิว. แมคเคน	งานแปลพระคัมภีร์เป็นภาษาลาว และทำ ประกาศภายในเมือง
7. มิส มากาเร็ต เอ. แมคกิลวารี (ต่อมาเป็นมิสซิส อาร์.กิลลีส)	เป็นครูใหญ่โรงเรียนหญิง เดินทางท่องเที่ยวกับ สามีเพื่อเยียมเยียนและประกาศศาสนา
8. ศาสนทูต ไฮเวิร์ด แคมพ์เบล	เหรียญิกของมิชชันจนกระทั่ง มร.แฮร์ริสกลับ เดินทางในเขตหลวงพระบาง ดูแลคริสตจักร ต่าง ๆ ในเชียงใหม่ เชียงดาว และเมืองพาว

¹ ข้อมูลในตารางนี้มาจาก เคนเนท อี.แวลส์(2501),*แหล่งเดิม*, หน้า 112-115.

9. มิสซิส. ไฮเวิร์ด แคมพ์เบล	แต่งหนังสือ
10. ศาสตราจารย์ ดี.เอช. เดนแมน, เอ็ม.ดี.	สอนหนังสือในโรงเรียน เดินทางท่องเที่ยว โรงพยาบาลในเชียงใหม่ และลำพูน บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ (สิริกิติศัพท)
11. มิสซิส. ดี เอช. เดนแมน	คริสตจักรเบ็ลเลเฮม
12. ศาสตราจารย์วิลเลียม แฮร์ริส	ทำงานในหมู่สตรี อาจารย์ใหญ่โรงเรียนชาย เทร่ญญิกของมิชชัน และสถานี คริสตจักรแมดดอกแดง (ในระหว่าง ไปพักผ่อน)
13. มิสซิส. ดับบลิว.แฮร์ริส	ครู
14. มิส อีดิธ เอ็ม. บัค	ศึกษาภาษา ทำงานในโรงเรียนหญิง

จังหวัดลำพูน

มิชชันนารี	หน้าที่
1. ศาสตราจารย์ เจ.เอช. ฟรีแมน	ควบคุมงานในเขตลำพูน ดูแลคริสตจักรลำพูน เบ็ลเฮล และวังมูน
2. มิสซิส เจ. เอช. ฟรีแมน	ควบคุมโรงเรียนทั่วไป

จังหวัดลำปาง

มิชชันนารี	หน้าที่
1. ศาสตราจารย์ โยนาธาน วิลสัน, ดี.ดี.	ทำการแปล ดูแลคริสตจักรลำปาง
2. ศาสตราจารย์ ฮิวส์ เทเลอร์, ดี.ดี. และมิสซิส เทเลอร์	(พักผ่อนในอเมริกา)
3. มิส เค.เอ็น, ฟลีสัน	ทำงานในโรงเรียนสตรี เดินทางท่องเที่ยว
4. คาร์ล ซี. แฮนเซน, เอ็ม.ดี.	ทำการรักษาโรค เดินทาง
5. มิสซิส ซี. แฮนเซน	ทำงานในโรงพยาบาล
6. ศาสตราจารย์ ซี.แอล. แมคเคย์	ศึกษาภาษา ทำงานในโรงเรียน และเดินทาง ท่องเที่ยว

จังหวัดแพร่

มิชชันนารี	หน้าที่
1. ศาสนทูต เจ.เอส. โทมัส, เอ็ม.ดี. และมิสซิส โทมัส	(พักผ่อนในอเมริกา)
2. ศาสนทูต โรเบิร์ต เออร์วิน	งานประกาศศาสนา
3. มิสซิส. โรเบิร์ต เออร์วิน เอ็ม.ดี.	ทำการรักษาโรค
4. ศาสนทูต โรเบิร์ต กิลลีส	ศึกษาภาษา เดินทางท่องเที่ยว

จังหวัดน่าน

มิชชันนารี	หน้าที่
1. ศาสนทูต เอส.ซี. พีเพิลส์, เอ็ม.ดี.	ทำการรักษาโรค เดินทาง
2. มิสซิส เอส.ซี. พีเพิลส์	งานคริสตจักร
3. ศาสนทูตและมิสซิสเดวิด พาร์ค	(กลับไปพักผ่อน)
4. ศาสนทูตและมิสซิส เฮนรี ไวท์	ศึกษาภาษา ทำการประกาศศาสนา

จังหวัดเชียงราย

มิชชันนารี	หน้าที่
1. ศาสนทูต ดับบลิว. เอ. บริกส์, เอ็ม.ดี.	ทำการรักษาโรค แต่งหนังสือ ดูแลคริสตจักร เชียงราย เชียงแสน และพะเยา
2. มิสซิส ดับบลิว. เอ. บริกส์	งานคริสตจักร
3. ศาสนทูตและมิสซิส เอช. เค.	ศึกษาภาษา งานคริสตจักร

ตาราง 4 แสดงข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการเผยแผ่ศาสนาในภาคเหนือของ
คณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ พ.ศ.2446 ¹

ข้อมูล/จังหวัด	เชียงใหม่	ลำปาง	แพร่	น่าน	เขียงราย
คริสต์จักร	10	1	1	1	3
สมาชิก	1799	235	151	124	332
สมาชิกใหม่จดทะเบียนในปีที่ผ่านมา	81	11	30	25	36
หมู่คริสเตียน	26	4	1	2	12
โรงเรียนประจำ	2	2		1	
จำนวนนักเรียน	195	100		36	
โรงเรียนเข้า-เย็น	10	1	1		2
นักเรียนเข้า-เย็น	175	18	35		40

จากจุดเริ่มต้นของการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ที่เมืองเชียงใหม่ในตอนต้นรัชกาลที่ 5 ของคณะมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียน ซึ่งมีผู้กลับใจเปลี่ยนศาสนาคนแรกในปี พ.ศ.2412 การดำเนินงานต่างๆ ก็ก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับและพัฒนาขยายตัวออกไปตลอดรัชกาลจนในที่สุดเมื่อถึงตอนปลายแผ่นดินจำนวนคนที่เข้ารับก็มีจำนวนนับพันคน มีการก่อตั้งโรงเรียนและโรงพยาบาล เกิดคริสต์จักรกระจายตัวอยู่หลายจังหวัดนับสิบแห่ง ซึ่งทั้งหมดก็อาจกล่าวได้ว่านี่คือยุคทองและความสำเร็จของคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย ซึ่งบุคคลผู้มีบทบาทสำคัญคือ ศาสนาจารย์เดเนียล แมคกิลวารี ดี.ดี.นั่นเอง

¹ ตารางนี้ปรับปรุงมาจากเคนเนท อี.แวลส์(2501). *ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย 1828-1957*

บทที่ 4

ความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดย คณะมิชชันนารี สมัยรัชกาลที่ 4-5

การดำเนินการเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีในสมัยรัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 5 ทั้งนิกายโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ ได้มีพัฒนาการที่ก้าวหน้ามาเป็นลำดับ ถ้าวิเคราะห์ในภาพรวมของการทำงานทั้งหมด อาจกล่าวได้ว่าในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นยุคที่งานของคณะมิชชันนารีได้เริ่มลงรากฐานที่มั่นคงจากบรรยากาศที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยพระมหากษัตริย์ไทยไม่ได้ขัดขวางการทำงานดังเช่นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปราศจากแรงกดดันจากฝ่ายรัฐงานต่างๆ ก็ก้าวหน้ามากขึ้น และในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว งานของคณะมิชชันนารีก็ได้ขยายตัวออกไปยังต่างจังหวัดทั้งภาคเหนือและภาคใต้ อันเป็นผลสืบเนื่องจากปัจจัยหลายประการ ทั้งการพัฒนาของประเทศ และการวางรากฐานที่ดีของคริสตจักรไทยในรัชกาลที่ 4

ผู้ศึกษาจะได้นำเสนอการศึกษาวิเคราะห์จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างในการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีทั้งสองนิกาย ปัจจัยที่มีส่วนช่วยสนับสนุนความสำเร็จที่เกิดขึ้น รวมถึงปัญหาอุปสรรคที่ผ่านมา

ความแตกต่างในการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาของทั้งสองนิกาย

ความแตกต่างในการดำเนินงานเผยแผ่ของทั้งสองนิกายพบว่ามีข้อแตกต่างที่สำคัญหลายประการ ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงข้อแตกต่างในหลักคำสอนทางศาสนาที่มีอยู่ โดยข้อแตกต่างเหล่านั้นก็ล้วนส่งผลกระทบทั้งในแง่บวกและแง่ลบต่อความสำเร็จของการทำงานของคณะมิชชันนารีอย่างมาก มีข้อแตกต่างประการสำคัญ ได้แก่

1) ความแตกต่างในการจัดองค์กรดำเนินงานของคณะมิชชันนารี กล่าวคือฝ่ายโรมันคาทอลิกจะรวมตัวกันอย่างเป็นเอกภาพโดยมีพระสังฆราชปกครองมิสซังสยาม ขณะที่ฝ่ายโปรเตสแตนต์ไม่ได้มีการจัดองค์กรเช่นนั้น และจะแยกการดำเนินงานออกเป็นกลุ่มๆ ที่มีความเป็นอิสระต่อกันค่อนข้างมาก

2) วิธีการเผยแผ่ที่ใช้ก็มีความแตกต่างกันโดยที่โรมันคาทอลิกจะเน้นการเผยแผ่ด้วยการเข้าหาพระมหากษัตริย์ การเผยแผ่สัญญา การจัดตั้งชุมชนชาวคริสต์ที่เรียกกันว่า “ค่าย” ขึ้น ขณะที่ฝ่ายโปรเตสแตนต์จะเน้นพนักงานด้านสาธารณสุขช่วยเหลือสังคมด้วยการรักษาพยาบาล การจัดตั้งโรงเรียน เป็นเบื้องต้นก่อนที่จะชักจูงให้ประชาชนนับถือศาสนาและบทบาทการดำเนินงานที่ปรากฏก็จะเห็นได้ชัดว่าเวลาส่วนใหญ่จะหมดไปกับการเพื่อสังคมมากกว่าการเผยแผ่ศาสนาโดยตรงกับประชาชน

ความแตกต่างเช่นนี้เองจึงทำให้การประสบความสำเร็จในการทำงานของคณะมิชชันนารีทั้งสองนิยายมีความแตกต่างกันหากมองในความเป็นเอกภาพฝ่ายโรมันคาทอลิกจะมีอยู่สูงและเป็นการสั่งการที่เชื่อมโยงกับศาสนาจักรทั่วโลกที่มีองค์พระสันตะปาปาที่กรุงโรมเป็นประมุข จึงมีระบบบังคับบัญชาทางสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้องมีลักษณะที่เป็นศาสนาจักรอันหนึ่งอันเดียวกัน ขณะที่ฝ่ายโปรเตสแตนต์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเข้ามาของมิชชันนารีอเมริกันจะไม่มี การขึ้นตรงต่อกัน มีอิสระในการดำเนินงานตามแต่แหล่งทุนและต้นสังกัดในต่างประเทศ ซึ่งลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นจุดแตกต่างที่มีตั้งแต่ความแตกต่างในคำสอน พื้นเพในความเชื่อภูมิหลังทาง การเมืองที่สหรัฐอเมริกามีความเป็นอิสระเสรีภาพมากในหลายเรื่องรวมทั้งด้านศาสนาด้วย แต่ถึงแม้จะไม่ได้มีองค์กรสูงสุดหรือผู้นำทางศาสนาที่เป็นตำแหน่งพระสังฆราช จากการทยอยถอนตัว ของมิชชันนารีกลุ่มต่างๆออกจากประเทศไทยในที่สุดความเป็นเอกภาพในการทำงานของฝ่ายโปรเตสแตนต์ก็เกิดขึ้น เพราะคงเหลือแต่คณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนเพียงคณะเดียวที่ปฏิบัติงานต่อเนื่องมาจนถึงสิ้นสุดรัชกาลที่ 5

ในส่วนวิธีการที่ใช้เผยแผ่ซึ่งคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ก็ได้ใช้งานด้านการบริการสังคม ไม่ว่าจะเป็นงานด้านการรักษาพยาบาล การสอนหนังสือ และการจัดตั้งโรงเรียน เป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างการยอมรับนับถือและความใกล้ชิดที่ย่อมสามารถพัฒนางานเผยแผ่ศาสนาให้ทัดเทียม กับฝ่ายโรมันคาทอลิกผู้ที่เข้ามาในประเทศไทยก่อนหน้านี้เป็นร้อยปี และขณะเดียวกันในระยะหลัง โรมันคาทอลิกเล็งเห็นประโยชน์ของวิธีการนี้ที่ช่วยสร้างความสำเร็จมากขึ้นจนรับมาปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีการจัดตั้งโรงเรียนและโรงพยาบาลของมิชชันนารี โรมันคาทอลิกขึ้นในประเทศไทย ดังนั้นหากกล่าวโดยสรุปถึงความแตกต่างที่สำคัญที่สุดระหว่าง คณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์นั้น ก็คือจุดเน้นที่ฝ่ายโปรเตสแตนต์จะเน้นงาน เพื่อช่วยเหลือสังคมมากกว่างานด้านการศาสนาอย่างของโรมันคาทอลิก ซึ่งนั่นเป็นสาเหตุสำคัญที่ ประชาชนทั่วไปจะมีความสนิทสนมเชื่อใจและชื่นชมบทบาทของมิชชันนารีอเมริกัน มากกว่า โรมันคาทอลิก และทำให้คนไทยเรียกมิชชันนารีว่า “หมอ” ทุกคน

ความสำเร็จของการเผยแผ่ศาสนาคริสต์

หากพิจารณาถึงบทบาทของคณะมิชชันนารีที่มีผลงานโดดเด่นในรัชกาลที่ 4 ซึ่งถือว่าเป็นยุคทองของโรมันคาทอลิกจากผลงานของพระสังฆราชปัลเลอกัวซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่สนิทสนมมาก แต่งานการเผยแผ่เติบโตอยู่เฉพาะในเขตกรุงเทพและจังหวัดใกล้เคียงในภาคกลางเท่านั้น โดยยังไม่สามารถขยายงานออกไปยังหัวเมืองต่างจังหวัดในภาคเหนือและภาคใต้ได้ ขณะที่งานของคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ที่เกี่ยวกับการเผยแผ่ศาสนาจริงๆกลับไม่เป็นที่รู้จักเท่างาน สาธารณะประโยชน์ที่เป็นการบริการสังคม ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การแพทย์สาธารณสุข และการ หนังสือพิมพ์ ซึ่งบุคคลสำคัญในฝ่ายโปรเตสแตนต์คือ หมอบรัดเลย์ มิชชันนารีชาวอเมริกัน

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาของการที่มิชชันนารีบุกเบิกขยายงานให้กว้างขวางมากขึ้นโดยอาศัยรากฐานในรัชกาลที่ 4 ในยุคนี้ถือเป็นยุคทองของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ที่สามารถพัฒนางานก้าวหน้าขึ้นมาทัดเทียมกับฝ่ายโรมันคาทอลิกด้วยการประสบความสำเร็จในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในภาคเหนือของประเทศไทย โดยมีผู้นำคนสำคัญคือศาสนาจารย์เดเนียล แมคกิลวารี ดี.ดี. ส่วนในฝ่ายของมิชชันนารีโรมันคาทอลิกก็ประสบความสำเร็จกับการเผยแผ่ศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยคุณพ่อโปรดอม และงานด้านสาธารณกุศลในการสร้างโรงเรียนสร้างโรงพยาบาลก็ได้เริ่มขึ้นซึ่งบุคคลสำคัญคือพระสังฆราชเวย์ที่ปกครองมิสซังสยามจนถึงปลายรัชกาลที่ 5 ในยุคนี้คริสต์จักรไทยก็ต้องเผชิญปัญหาสำคัญถึงสองครั้งคือการรุกรานจากพวกอั้งยี่ และกรณีวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ที่ทำให้บรรยายกาศการทำงานเป็นไปด้วยความยากลำบากมากขึ้นแต่ในที่สุดก็สามารถผ่านพ้นอุปสรรคมาได้ด้วยดี

ความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในช่วงระยะเวลาเมื่อศึกษาวิเคราะห์จากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกไว้ซึ่งได้นำเสนอมาในบทที่แล้วก็มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการทั้งปัจจัยภายในและภายนอกประเทศ ดังต่อไปนี้

1) ความเปลี่ยนแปลงในบรรยากาศทางการเมืองไทย ที่มิชชันนารีไม่ได้รับการขัดขวางจากองค์พระมหากษัตริย์ดังเช่นรัชกาลก่อนๆ อีกทั้งยังมีความสนิทสนมใกล้ชิดจึงเป็นเกราะป้องกันภัยจากการขัดขวางในหมู่ขุนนางได้เป็นอย่างดี

2) แรงศรัทธาในศาสนาของคณะมิชชันนารีที่ทำงานอย่างไม่ย่อท้อ จึงก่อให้เกิดการบุกเบิกแผ่ขยายงานไปยังหัวเมืองต่างจังหวัดนอกกรุงเทพฯ ทั้งภาคเหนือ ภาคอีสานและภาคใต้ ทั้งที่สภาพบ้านเมืองขณะนั้นยังมีความยากลำบากในการเดินทาง ตลอดจนภัยอันตรายอยู่มาก จากความพยายามอย่างต่อเนื่องไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค มีส่วนวางรากฐานให้การทำงานได้อย่างมั่นคงและเป็นเอกภาพ และก่อให้เกิดความศรัทธาแก่ประชาชน

3) บรรยากาศเสรีภาพในการนับถือศาสนาของประชาชน ประกอบกับการมีพระบรมราชโองการในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ให้เสรีภาพในทางศาสนา ช่วยให้ความหวาดกลัวของประชาชนและการขัดขวางจากขุนนางลดน้อยลงมาก นอกจากนั้นการประกาศเลิกทาสของพระองค์ก็มีส่วนช่วยให้คนไทยกลายเป็นเสรีชนที่ไม่ต้องสังกัดมูลนาย ย่อมทำให้มีความคิดความอ่านที่เป็นของตนเองมากขึ้น ทำให้มีอิสระในการเลือกนับถือศาสนามากกว่าเดิม

4) ความเจริญเติบโตของประเทศไทยที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ ช่วยให้การเดินทางเผยแผ่ศาสนาไปยังที่ห่างไกลสะดวกมากขึ้น ทั้งถนน รถไฟ การโทรเลข โทรศัพท์ ระบบสาธารณูปโภคไฟฟ้า ประปา ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของมิชชันนารีดีขึ้นช่วยให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถเดินทางเข้าถึงประชาชนที่อยู่ห่างไกลได้ง่ายขึ้น

ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์

แม้ความสำเร็จของการเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีทั้งนิกายโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ในช่วงรัชกาลที่ 4-5 จะมีอยู่มากโดยปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมจากจำนวนผู้ที่เปลี่ยนศาสนามีมากถึงเกือบสามหมื่นคนในตอนปลายรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นตัวเลขที่เพิ่มขึ้นอย่างทวีคูณนั้นแต่ก็ยังมีปัญหาอุปสรรคอยู่หลายประการกล่าวคือ

1) ปัญหาความขัดแย้งในการดำเนินงานระหว่างมิชชันนารีโรมันคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ที่ต่างฝ่ายต่างแยกกันทำงาน และบางครั้งก็กล่าวหาอีกฝ่าย อีกทั้งยังมีปัญหาเรื่องหลักคำสอนที่ไม่ตรงกันในบางเรื่องซึ่งย่อมทำให้ประชาชนเกิดความสับสนได้ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในบันทึกของฝ่ายโรมันคาทอลิกที่กล่าวว่า

“.. ในยุคนั้นคณะมิชชันนารีในประเทศสยามมีศัตรูที่น่ากลัวอยู่กลุ่มหนึ่งคือ ลัทธิโปรเตสแตนต์ ในปีพ.ศ.2369 คณะศาสนาจารย์ชาวอเมริกันมาอยู่อาศัยที่กรุงเทพฯ และต่อมาก็สั่งพิมพ์และเผยแผ่คัมภีร์ไบเบิลหลายฉบับอย่างฟุ่มเฟือย ถ้าพวกเขาไม่อาจชักชวนคนจำนวนมากให้เปลี่ยนใจมานับถือลัทธิของตนได้ พวกเขาก็จะทำการขัดขวางผู้ที่เข้าถือศาสนาคาทอลิกและคณะมิชชันนารีก็จำต้องทำงานหนักยิ่งขึ้นในการดูแลและสั่งสอนศาสนิกชน...”¹

นอกจากความขัดแย้งในสายตาของมิชชันนารีโรมันคาทอลิกแล้ว ก็ยังมีแนวคิดจากคนกลางที่ไม่ได้เป็นมิชชันนารีซึ่งเล็งเห็นถึงความขัดแย้งในการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทยบุคคลที่สำคัญคือ เซอร์ จอห์น เบาว์ริง เอกอัครราชทูตของสหราชอาณาจักรที่เดินทางเข้ามาเจรจาทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งได้กล่าวถึงในเรื่องนี้ว่า

ความแตกต่างกันในหลักการสอนศาสนาของบาทหลวงคาทอลิกกับมิชชันนารีโปรเตสแตนต์เป็นความยุ่งยากอย่างยิ่งของทั้งสองนิกาย ข้าพเจ้าเสียใจที่จะต้องกล่าวว่าพวกเขามักจะแสดงให้เห็นความไม่ลงรอยกันอยู่เสมอ อันมิใช่ความปรองดองของชาวคริสต์ พวกคาทอลิกติเตียนพวกโปรเตสแตนต์ว่าเป็นพวกแตกแยกจากศาสนาและพวกนอกรีต และพวกโปรเตสแตนต์ก็เล่าให้บรรดาผู้รับสารของเขาฟังว่าพวกคาทอลิกนั้นเป็นเพียงครูผู้สอนศรัทธาที่ไม่บริสุทธิ์และไม่อาจจะป้องกันได้ งานเผยแผ่ทั้งหมดถูกครอบงำด้วยความอิจฉาริษยาและความเข้าใจผิดกันเองมากเกินไป และข้าพเจ้าได้ยินชาวพื้นเมืองกล่าวอ้างกับผู้มาเยือนชาวต่างชาติว่า “พวกเขาทะเลาะกันเอง พวกเขาไม่เข้าใจกันเอง พวกเขาสอนศาสนาที่ต่างกัน แล้วพวกเขาก็จะเข้าใจความแตกต่างของพวกเขาได้อย่างไร เมื่อไรที่พวกเขาตกลงกันได้ว่าพวกเขาจะต้องได้รับอะไร พวกเขาคงจะสนใจฟังอย่างจริงจังมากขึ้น”²

¹ อาเดรียง โลเนย์.(2542).สยามและคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส .แปลโดย ปทุมรัตน์ วงศ์ดนตรี. หน้า144.

² ชาลส์ วิทท์ เกษตรศิริ และกัณฐิกา ศรีอุดม.(2547).ราชอาณาจักรและราชรัฐสยามเซอร์จอห์น เบาว์ริง

2) โครงสร้างสังคมไทยมีความผูกพันกับศาสนาพุทธ วัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตซึ่งมีการหล่อหลอมเป็นหนึ่งเดียว ศาสนาคริสต์จึงยากที่จะเข้ามาเปลี่ยนแปลงความเชื่อของคนไทยได้ง่ายๆ อีกทั้งหลักธรรมในทางศาสนาหลายเรื่องก็สามารถใช้ได้ตอบตรรกคำสอนทางศาสนาคริสต์ได้ คนไทยจึงไม่เห็นความจำเป็นที่ต้องเปลี่ยนศาสนา ซึ่งในประเด็นนี้คือความเข้มแข็งของรากฐานทางวัฒนธรรมที่สำคัญของสังคมไทย ซึ่งในมุมมองของเซอร์ จอห์น เบาวริง ได้วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคที่บาทหลวงคาทอลิกมีความเข้าใจผิดอย่างมากที่เชื่อว่าการทำให้ชาวสยามกลับใจมานับถือศาสนาได้ยากโดยมีสาเหตุมาจากเรื่องการเมืองมากกว่าหนึ่งอย่างที่ปฏิบัติกันทั่วไป การศึกษาของเด็กหนุ่มในวัด ความหวาดกลัวชาวต่างชาติในการเข้าแทรกแซงทางการเมืองภายในประเทศ หรือการขาดความคุ้มครองจากกงสุล เพราะแท้จริงแล้วสิ่งที่เหล่ามิชชันนารีต้องเผชิญคือจะต้องฝ่ากำแพงสูงใหญ่ทางวัฒนธรรมพุทธศาสนาที่อยู่คู่กับสังคมไทยมานานหลายร้อยปี โดยท่านได้เขียนไว้อย่างน่าสนใจว่า

“ความจริงคือที่ใดก็ตามที่มีสถาบันทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นอะไรหรือใดๆ เป็นผู้วางแบบแผนการศึกษา ลักษณะนิสัยและโครงสร้างทางสังคมโดยรวมของราษฎรอยู่แล้ว งานการเปลี่ยนให้กลับใจมารับพระเจ้าจะเป็นงานที่ทำได้อย่างยากลำบากที่สุด การเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกาย อาหารและกฎหมายในบ้านเมืองหนึ่งเป็นเรื่องที่ง่ายกว่า แต่ไม่ใช่การทวนกระแสความคิดประจำวันทั้งหมดของพวกเขา และชุดรากถอนโคนความเห็นที่องกามพร้อมกับการเติบโตของพวกเขาและทำให้ความคิดนั้นมีกำลังมากขึ้นพร้อมกับความแข็งแกร่งของพวกเขา”¹

การไม่ยอมรับหลักคำสอนในทางศาสนาคริสต์ด้วยการได้ตอบในเชิงปรัชญาทางพระพุทธศาสนาของสังคมไทยในช่วงการเข้ามาของคณะมิชชันนารีในประเทศไทยนั้นเกิดขึ้นในรัชกาลที่ 4 โดยปรากฏตัวอย่างเด่นชัดในหนังสือแสดงกิจจานุกิจของ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี เมื่อมีการโจมตีพระพุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาที่ล้าหลัง ซึ่งท่านได้รวบรวมสิ่งที่เป็นแก่นของพระพุทธศาสนาและเหตุผลมาหักล้างข้อกล่าวหาของมิชชันนารี แต่ตอนแรกไม่มีโรงพิมพ์ใดของมิชชันนารียอมพิมพ์ให้เพราะเห็นว่าหนังสือของท่านจะเป็นสิ่งขัดขวางการทำงานของพวกมิชชันนารีด้วยการเผยแพร่เนื้อหาของการถามตอบในหนังสือที่ทำให้หมอสอนศาสนาถึงกับจมนมจนไม่สามารถอธิบายถึงเหตุผลว่าเพราะเหตุใด ศาสนาคริสต์จึงดีกว่าศาสนาพุทธ ในที่สุดท่านก็ได้พิมพ์หนังสือเล่มนี้จากโรงพิมพ์ ของท่านเองจำนวน 390 หน้า เมื่อ ปี พ.ศ.2410 โดยไม่ได้มุ่งขายเพื่อเอากำไรแต่ต้องการให้หนังสือได้กระจายเผยแพร่ให้กว้างขวางออกไปมากที่สุด

เล่ม 1. หน้า 308.

¹ แหล่งเดิม. หน้า 318.

ในหนังสือเล่มนี้ดำเนินเรื่องเป็นไปในลักษณะการถามตอบ โดย ท่านได้ตั้งประเด็นขึ้นเป็นคำถามไว้และตอบคำถามนั้น ซึ่งมีตัวอย่างของคำถามคำตอบซึ่งเป็นการตอบโต้ป้องกันศาสนาพุทธจากการโจมตีของมิชชันนารีในหนังสือแสดงกิจจานุกิจหลายข้อ เช่น¹

ถามว่า บาทหลวงทำหนังสือให้ชื่อว่า มหากังวลเป็นคำบุรณาธิษฐานขึ้นไว้เล่มหนึ่งสมุดฝรั่ง ความนั้นจะจริงหรือ แก้วว่า ได้ตริตrongดูในเรื่องนั้นแล้ว เห็นว่าหนังสือมหากังวลนั้น ท่านบาทหลวงก็เพนกังวลอยู่แต่ที่จะสั่งสอนให้ได้การของท่าน ก็ความที่ลึกลับอยู่จะเป็นที่สงสัยก็ไม่ได้ เห็นแก่ไว้ ประการหนึ่งเมื่อแรกพระจะสร้างมนุษย์มาพระก็รู้อยู่แล้วว่ามนุษย์ผู้นั้นโตใหญ่ขึ้นจะเป็นอย่างไร พระก็แจ้งอยู่แล้ว คนที่เกิดมาไม่ได้เรื่องไม่ได้ราวที่เป็นใจผู้ร้ายก็มี นั้นพระสร้างมาทำไมเล่า ความข้อนี้ก็ได้ว่า คนที่ดีที่จะเกิดมาเป็นอาจารย์สอนศาสนาต่างๆ ปฏิญาณตัวว่าเป็นพระเที่ยงแท้ จะตั้งกองสั่งสอนลัทธิของตัวเองเล่านี้ก็จัดว่าเป็นศัตรูของพระผู้สร้าง ทำไมพระจึงปล่อยให้เปนศาสนาขึ้นหลายอย่างหลายประการเหล่า ความข้อนี้ก็ได้แก่ไว้ ความในศาสนาพระพุทเจ้า ว่ามีอริยบุคคลแปดที่ถึงมรรคผลในธรรมวินัยศาสนาอื่นๆ ก็ไม่มีความข้อนี้ก็ไม่ยกขึ้นพูด ขอให้ท่านตริตrongดูในหนังสือเรื่องนั้นเถิด

ถามว่า ท่านหมอยอนอเมริกัน ท่านทำหนังสือตราฐทองซึ่งศาสนาพระพุทเจ้าแลพระเยซูคฤศเจ้าทั้งสองฝ่ายใครจะมีน้ำหนักแก่กัน ใครจะวิเศษแก่กัน เขายกมาว่าเปนหลายประการนั้น จะจริงเหมือนเขาว่าหรือแก้วว่า ผู้ที่จะซึ่งสิ่งของด้วยตราฐ ต้องวางจิตให้เที่ยงตรง ตราฐจึงจะตรงอยู่ได้ ถ้าจิตผู้ซึ่งนั้นเจียโคลงหนักอยู่ข้างไหน ตราฐก็หนักไปอยู่ข้างนั้น หมอยอนอเมริกันทำหนังสือซึ่งศาสนา ก็เห็นว่าตรานั้นเอียงอยู่ข้างหนึ่ง ให้ท่านทั้งหลายพิเคราะห์ดูในหนังสือชื่อตราฐทองนั้นเถิด

... ข้าพเจ้าได้ถามว่า พระผู้สร้างสิ่งซึ่งสรรพัตทั้งปวงท่านได้สร้างมนุษย์มาแล้ว ทำไมจึงสร้างพระเจ้าข้างไทย แลพระเจ้าข้างพราหมณ์แลพระเจ้าข้างแขก และพระเจ้าข้างศาสนาอื่นๆ ให้มีศาสนาหลายอย่างแล้ว มนุษย์ไม่ได้นับถือศาสนาท่านผู้สร้างไปนับถือศาสนาอื่นๆ ก็ปรับโทษให้ไปตกนรกเสีย ทำดังนี้ทำไม ถ้าจะให้เปนศาสนาเดียวกันจะมีดีหรือ มนุษย์จะได้ไปสวรรค์พร้อมด้วยกันทั้งสิ้น ...

ข้าพเจ้าถามหมอกัสแวนด์ว่า เทพดาที่จีนเขานับถือมีหรือไม่มี หมอเขาว่าไม่มีเทวดาไม่เห็นตัวอยู่ที่ไหนไม่มี มีแต่เทวดาคือทูตสวรรค์สำหรับใช้สอยของพระยะโฮวาจำพวกหนึ่งเท่านั้น กับผีปิศาจที่พระสาปมาให้เปนมารมาหลอกลวงให้คนเชื่อนับถือเท่านั้น ถามหมอว่าพระยะโฮวามีหรือไม่มี หมอว่ามีแน่แท้ทีเดียว ก็หมอว่าเทวดาไม่มีไม่เห็นตัวก็พระยะโฮวาก็ไม่ได้เห็นตัวท่านเหมือนกัน ทำไมหมอจึงว่ามี ...

¹ ทิพากรวงศ์ (เจ้า บุนนาค),เจ้าพระยา. (2545).หนังสือแสดงกิจจานุกิจ. หน้า 80-84.

ถามหมอมว่า พระสร้างมนุษย์ แลสัตว์ให้เปมาเป็นมาแล้วก็ทำไมจึงให้มันตายเสียแต่ในครรภ์ก็มี ออกมาตายก็มี ไม่ทันโตทันใหญ่โตตายไปก็มี บางทีก็เปนพิกลพิการ บ้าใบบอดหนวกสร้างมาทำไมดังนี้ มิพวยการเปล่าหรือ ไม่เหนเปนคุณ เปนประโยชน์สิ่งไรเลย ประการหนึ่ง พระสร้างให้เปนมมนุษย์ขึ้นแล้ว ก็ไม่ดลใจให้มนุษย์ถือศาสนาของท่านผู้สร้างที่เที่ยงแท้แต่อย่างเดียว นี่ท่านปล่อยใจให้มนุษย์ถือลัทธิศาสนาต่างๆแล้ว ครั้นตายไปก็ปรับโทษให้ไปตกนรกเสียหมด ที่นับถือท่านก็ยกย่องให้ไปสวรรค์ทั้งสิ้น ทำดังนี้จะมีขาดความเมตตากรุณาไปหรือ ถ้าสร้างมาจริงแล้ว ท่านก็จะมีเมตตากรุณาทั่วไปไม่มีความลำเอียง ถ้าการเหนประจักษ์จริง จึงจะเหนด้วยว่า พระสร้างมาโดยแท้

3) ปัญหาความไม่เข้าใจในสภาพบริบทสังคมไทยที่มีความแตกต่างจากสังคมตะวันตก ทำให้วิธีการเข้าถึงประชาชนนั้นเป็นไปได้ยาก และจากการที่มิชชันนารีทั้งสองนิกายเลือกใช้การโจมตีศาสนาพุทธว่าไม่ดี ก็ย่อมไม่ได้รับการยอมรับจากคนไทยทั้งระดับชาวบ้านและชนชั้นสูงที่มีความผูกพันกับศาสนาพุทธมาอย่างยาวนาน นอกจากนั้นแม้ทำที่คนไทยให้ความสนทสนสนใจเข้ามาพูดคุย การตอบรับในกิจกรรมของคณะมิชชันนารี และการไม่ปรากฏการต่อต้านอย่างรุนแรงด้วยการทำร้ายนั้นก็ไม่ได้หมายความว่าคนไทยจะเปลี่ยนใจมานับถือศาสนาคริสต์ด้วยเพราะคนไทยแยกการช่วยเหลือด้านการสังคมโดยมองว่าเป็นการช่วยเหลือ"ทำบุญ" ในคติของศาสนาพุทธ และเลือกที่จะเรียนรู้เฉพาะวิทยาการความรู้ของตะวันตกมาใช้ในชีวิตประจำวันโดยไม่ได้หมายความว่ารวมถึงเรื่องทางศาสนาที่ต้องรับมาพร้อมกันด้วย ซึ่งคนไทยส่วนใหญ่ไม่มีความต้องการที่จะได้เถียงกันในเรื่องศาสนาดังที่เซอร์ จอห์น เบาวริงได้บันทึกไว้ที่บทสนทนาระหว่างมิชชันนารีและคนไทยจะจบลงด้วยข้อความที่ว่า "ศาสนาของท่านนั้นดีมากสำหรับท่านและศาสนาของเราที่ดีมากสำหรับพวกเรา ทุกบ้านเมืองมิได้มีลูกไม้ดอกไม้อย่างเดียวกัน และพวกเราพบว่ามีศาสนามากหลายที่เหมาะสมกับบ้านเมืองต่างๆกัน"

ทั้งนี้จากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างโดยสิ้นเชิงในประเทศไทยซึ่งเป็นภูมิภาคเขตร้อนชื้น ก็ย่อมเป็นอุปสรรคสร้างความเจ็บไข้ได้ป่วยแก่มิชชันนารีผู้ปฏิบัติได้ง่าย ทั้งนี้ยังไม่รวมเรื่องอาหารการกิน การใช้ชีวิตต่างๆ ซึ่งย่อมบั่นทอนกำลังกายกำลังใจของผู้เผยแผ่ศาสนา ทั้งยังจะต้องเรียนรู้ภาษาไทยเพื่อใช้ในการสื่อสารประกาศคำสอน ความยากลำบากในการคมนาคมเดินทางไปยังที่ต่างๆ ที่ต้องใช้เวลานานทั้งขึ้นเขาลงห้วย ชี้อ้าง เดินป่าไปยังสถานที่ต่างๆ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ย่อมเป็นสาเหตุของอุปสรรคต่อการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาโดยคณะมิชชันนารีทั้งโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ไม่มากนักน้อย แต่ทั้งนี้ด้วยความศรัทธาต่อคำสอนของพระเยซูเจ้าก็เป็นแรงผลักดันให้เหล่ามิชชันนารีมุ่งมั่นต่อการทำงานต่อไปอย่างไม่ย่อท้อ และประสบกับความสำเร็จในการทำ

¹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และกัณฐิกา ศรีอุดม.(2547).. หน้าเดิม.

มีคนกลับใจนับถือศาสนาคริสต์เพิ่มมากขึ้นในรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 และพัฒนาต่อเนื่องอย่างมั่นคงมาจนถึงปัจจุบัน

ความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีทั้งฝ่ายโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ ระหว่างสมัยรัชกาลที่ 4 ถึง รัชกาลที่ 5 ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้และนำเสนอมาข้างต้นนั้น ย่อมจะเห็นได้ว่าปัจจัยความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากสภาพที่ประเทศสยามไม่มีผู้ใดเปลี่ยนศาสนามาก่อนสมัยรัชกาลที่ 4 จนเปลี่ยนมาสู่จำนวนคริสต์ศาสนิกชนที่เพิ่มขึ้นตามลำดับแม้จะเพิ่มขึ้นทีละน้อยในระยะแรก แต่ท้ายที่สุดจากตัวเลขที่ได้มีการบันทึกไว้ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีผู้คนที่เข้ารับทั้งประเทศมากถึงกว่าหมื่นคน แรงผลักดันที่ส่งผลอย่างสำคัญไม่ว่าจะมีปัญหอุปสรรคใดก็ตามคือแรงศรัทธาในคำสอนทางศาสนาที่มีอยู่อย่างเต็มเปี่ยมในหัวใจของมิชชันนารีทั้งหลาย ซึ่งในที่สุดไม่เพียงแต่บทบาทของการเข้ามาเผยแผ่ศาสนาโดยคณะมิชชันนารีที่ประสบความสำเร็จ แต่ยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่นำความรู้ตะวันตกทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การแพทย์ วิทยาศาสตร์ เครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่ ติดตัวเข้ามาสู่สังคมไทย ซึ่งความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่นี้ คงไม่มีคำกล่าวใดที่จะสรุปได้ดีเท่ากับคำพูดของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในรัชกาลที่ 5 ที่ได้กล่าวกับนายพล ยอร์จ เอ. ซีวาร์ด กงสุลอเมริกันในสมัยนั้นว่า “ประเทศสยามมิได้ถูกบีบคั้นให้เปิดประเทศโดยนโยบายเรือปืนของอังกฤษ ฝรั่งเศส อย่างที่ประเทศจีนได้ประสบ แต่เป็นการเปิดประเทศโดยพวกธรรมชาติ”¹

¹ สุพรรณิ กาญจนยัญญิตี.(2507), บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 223.

บทที่ 5

บทสรุป

การเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีทั้งนิกายโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ในรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 นั้น นับเป็นช่วงระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญสำหรับการวางรากฐานศาสนาคริสต์ในประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างมั่นคงจนต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน โดยมีจุดเริ่มต้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นยุคฟื้นฟูการทำงานของคณะมิชชันนารี ในรัชสมัยนี้บทบาทของคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิกจะมีบทบาทและประสบความสำเร็จในการทำงานมากกว่านิกายโปรเตสแตนต์ ซึ่งเป็นผลจากความใกล้ชิดกับองค์พระมหากษัตริย์ จนเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ บทบาทของโปรเตสแตนต์ โดยคณะมิชชันนารีอเมริกันจึงเริ่มประสบความสำเร็จก้าวหน้ามาทัดเทียมกับนิกายคาทอลิกทั้งนี้ เป็นผลจากความสามารถในการเข้าถึงประชาชนระดับล่างผ่านงานสาธารณประโยชน์ต่างๆ ทั้งการจัดตั้งโรงเรียน และการรักษาพยาบาล และยังสามารถขยายงานออกไปยังหัวเมืองต่างจังหวัด โดยเฉพาะความสามารถในการสร้างคริสตจักรในหัวเมืองภาคเหนือที่เมืองเชียงใหม่ได้

เมื่อพิจารณาวิเคราะห์ถึงปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในช่วงรัชกาลที่ 4-5 ของคณะมิชชันนารีทั้งนิกายโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์นั้นก็ปรากฏมีอยู่หลายประการที่สำคัญซึ่งทั้งสองนิกายต้องเผชิญอยู่คล้ายคลึงกัน ได้แก่

1. การขาดความเป็นเอกภาพในการดำเนินงานของคณะมิชชันนารีระหว่างสองนิกาย ที่มีความขัดแย้งอยู่มากในการทำงาน ปรากฏเห็นชัดจากหลักฐานที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งส่วนใหญ่ที่พบจะเป็นในมุมมองของมิชชันนารีโรมันคาทอลิกต่อการดำเนินงานของฝ่ายโปรเตสแตนต์ ที่ไม่ลงรอยกัน

2. วัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาที่ฝังรากลึกมาอย่างยาวนานในสังคมไทย ที่สามารถเป็นเกราะป้องกันในการต่อสู้ความคิดความเชื่อในทางศาสนาคริสต์ไม่ให้เข้ามาง่ายๆ อีกทั้งยังสามารถตั้งคำถามกลับไปยังคณะมิชชันนารีถึงความถูกต้องเชิงปรัชญาศาสนาชั้นสูง การปะทะกันทางความคิดตะวันออกกับตะวันตกเช่นนี้ น่าจะทำให้มิชชันนารีตระหนักถึงคุณค่ายิ่งใหญ่ ในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่สามารถต่อกรทัดเทียมกับความเชื่อทางคริสต์ศาสนาที่ตนเชื่อว่าสูงส่งกว่าความเชื่อของคนตะวันออก นอกจากนั้นคณะมิชชันนารียังต้องเผชิญกรอบแนวคิดของศาสนาระดับชาวบ้าน พิธีกรรมความเชื่อ ที่การมองอย่างเป็นฝ่ายตรงข้ามกับคำสอนของพระเยซูเจ้า และการโจมตีศาสนาพุทธนั้นมิชชันนารีย่อมถูกมองกลับไปในเชิงลบเช่นกัน และไม่เป็นผลดีแต่อย่างใดในการเปลี่ยนความเชื่อของคนไทยได้ง่ายนัก

3.ปัญหาการไม่เข้าใจถึงสภาพสังคมไทยของคณะมิชชันนารีชาวตะวันตกที่มีช่องว่างทางวัฒนธรรม ทั้งภาษา และอุปสรรคของสภาพแวดล้อมในการใช้ชีวิตในดินแดนที่ห่างไกล และในทางกลับกันในสายตาของคนไทยก็มองว่าศาสนาคริสต์เป็นสิ่งแปลกปลอมของต่างชาติที่เข้ามาในประเทศ อธิวาศัยไมตรีในการต้อนรับผู้มาเยือนแม้จะมีอยู่ ทั้งความอยากรู้อยากเห็น การเลือกรับเอาวิทยาการตะวันตกมาใช้ในสังคมไทยที่ยังขาดแคลนไม่ว่าจะจะเป็นการรักษาพยาบาล การศึกษา ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เครื่องจักรกล การพิมพ์ ก็ไม่ได้หมายความว่าคนไทยต้องยอมรับคำเชื่อในทางศาสนาคริสต์ที่เข้ามาพร้อมกันไปด้วย แต่เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นลักษณะพิเศษเฉพาะของสังคมไทย ที่หลักธรรมในศาสนาพุทธมีส่วนสำคัญช่วยปกป้องสังคมไทยจากเจตนาอันแรงกล้าของคณะมิชชันนารีที่จะนำความเชื่ออีกรูปแบบหนึ่งมาสู่สังคมไทย

ประวัติศาสตร์ของคณะมิชชันนารีในการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในระหว่างรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่นำเสนอในสารนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรจะต้องมีความร่วมมือร่วมแรงกันในการชำระประวัติศาสตร์การทำงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยคณะมิชชันนารีในประเทศไทยให้มีความถูกต้องยิ่งขึ้น ซึ่งความสำเร็จในเรื่องนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการติดตามสืบสวนหลักฐานทางเอกสารของคณะมิชชันนารีซึ่งเข้ามาในประเทศไทยซึ่งปรากฏในต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น อันเป็นงานที่ใหญ่มากแต่น่าท้าทาย โดยประโยชน์ที่จะได้รับย่อมไม่จำกัดแต่เฉพาะแต่เรื่องประวัติศาสตร์คณะมิชชันนารีในประเทศไทย ยิ่งไปกว่านั้นประวัติศาสตร์ไทยในบางช่วงบางเหตุการณ์เองก็อาจได้รับข้อมูลใหม่ๆ ที่ติดมา นำมาใช้ศึกษาตีความปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงสมัยต่างๆ ให้ชัดเจนและถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กฤษณา รังสิยานันท์. (2525) .การขยายตัวขององค์กรคริสเตียนและผลที่มีต่อสังคมไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2371-2500. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .
- เคนเนท อี. แวลส์ .(2501). ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนท์ในประเทศไทย 1828-1958. กรุงเทพฯ: สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย.
- จิตรราภรณ์ ตันรัตนกุล (ผู้แปล) (2544). กึ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว อดีตชีวิตของ ศาสตราจารย์เดเนียล แมคกิลวารี ดี.ดี. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:มติชน.
- จุลจักรพงษ์.(2536).เจ้าชีวิต:สยามก่อนยุคประชาธิปไตย.พิมพ์ครั้งที่ 4.กรุงเทพฯ:อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และกัณฐิตา ศรีอุดม. (2547).ราชอาณาจักรและราชูปถัมภ์ เซอร์จอห์น เบาว์ริง เล่ม 1. กรุงเทพฯ:มูลนิธิโตโยต้า ประเทศไทยและมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- เดียน คำดี. (2529).การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์ .
- ถนอม ปินตา.(2527). แด่สยามด้วยรักและศรัทธา งานบุกเบิกของมิชชันนารียุคต้นรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ:ชมรมนักเขียนคริสเตียนไทย.
- ถนอม ปินตา และพิษณุ อรรถมัญญ. (2525).พระคุณพระเจ้าในรัตนโกสินทร์สมัย. กรุงเทพฯ:สภาคริสตจักรในประเทศไทย.
- ทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค). (2545). เจ้าพระยา.หนังสือแสดงกิจจานุกิจ.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- ประสิทธิ์ พงศ์อุดม.(2533). การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย:ศึกษากรณีบทบาทของ มิชชันนารีโปรเตสแตนต์ระหว่าง พ.ศ. 2378-2411.วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2527).ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย.กรุงเทพฯ:ชวนพิมพ์ .
- _____. (2533). ศาสนาคริสต์ มิชชันนารี-สังคมไทย.เชียงใหม่:เจริญการพิมพ์ .
- ปัลเลอกัวซ์.(2547). บันทึกเรื่องมิสซังแห่งกรุงเทพฯ. แปลโดยเพ็ญฤทัย วาสนบุญมา.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:กรมศิลปากร.
- ปรีชา จินตเสวีวงศ์.(2531). แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย. นครปฐม: วิทยาลัยแสงธรรม.

แม่น พงศ์อุดม.(2524). แม่นแต่.เชียงใหม่:ปอง.

ไมเคิล เกียน เสมอพิทักษ์(ผู้แปล).(2527). ประวัติการเผยแพร่พระศาสนาในภาคอีสานและ
ประเทศลาว.กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

วิไลเลขา ถาวรอนสาร.(2545).ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ
วิกเตอร์ ลาร์เก.(2539).ประวัติพระศาสนาจักรคาทอลิกในประเทศไทย.พิมพ์ครั้งที่ 3 .ฉะเชิงเทรา:
แม่พระยุคใหม่.

วิทยาลัยแสงธรรม.(2533). ประวัติพระศาสนาจักรคาทอลิกไทย.กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

ศิลปชัย ชาญเฉลิม.(2497) .หมอบรัดเลย์กับกรุงสยาม.กรุงเทพฯ:แพรววิทยา.

ศรีเทพ กุสุมา ณ อยุธา และศรีลักษณ์ สง่าเมือง (ผู้แปล)(2547).สยามแต่ปางก่อน 35 ปี ใน
บางกอกของหมอบรัดเลย์.พิมพ์ครั้งที่ 2 .กรุงเทพฯ:มติชน.

สหพันธ์อธิการเจ้าคณะนักบวชในประเทศไทย.(2543).นักบวชหญิงชายในประเทศไทย. กรุงเทพฯ:
ม.ป.ท.

สะอาด ไชยวัฒน์.(2519). การศึกษาประวัติศาสตร์เปรียบเทียบงานธรรมทูตของโรมันคาทอลิกกับ
โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ:สุริยบรรณ .

สุกัญญา ตีรวนิช.(2547). หมอบรัดเลย์กับหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม.พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ:
มติชน.

สุนิตย์ แสงขำ.(2527). บทบาทของมิชชันนารีในกายโปรเตสแตนต์ในการจัดการศึกษาภาคเอกชน
ในประเทศไทยระหว่างปีพ.ศ. 2367-2475. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาการศึกษา
มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

สุดารา สุขฉายา.(2540). เชียงใหม่.กรุงเทพฯ: สารคดี .

สุพรรณิ กาญจนฐิติ.(2507). บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึง รัชกาล
ที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสรี พงศ์พิศ.(2527). คาทอลิกกับสังคมไทย.พิมพ์ครั้งที่ 2 .กรุงเทพฯ:มูลนิธิโกมลคีมทอง.

_____. (2531). ศาสนาคริสต์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

แสงโสม เกษมศรีและวิมล พงศ์พิพัฒน์.(2523).ประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์.1-ร.3(พ.ศ.2325-
2394). กรุงเทพฯ:สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

อาเดรียง โลเนย์.(2528). สยามและคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส. แปลโดยประทุมรัตน์ วงศ์ดนตรี.
กรุงเทพฯ:กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร .

ภาคผนวก ก.

ภาพบุคคลสำคัญและสถานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ศาสนาคริสต์
โดยคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิก สมัยรัชกาลที่ 4-5



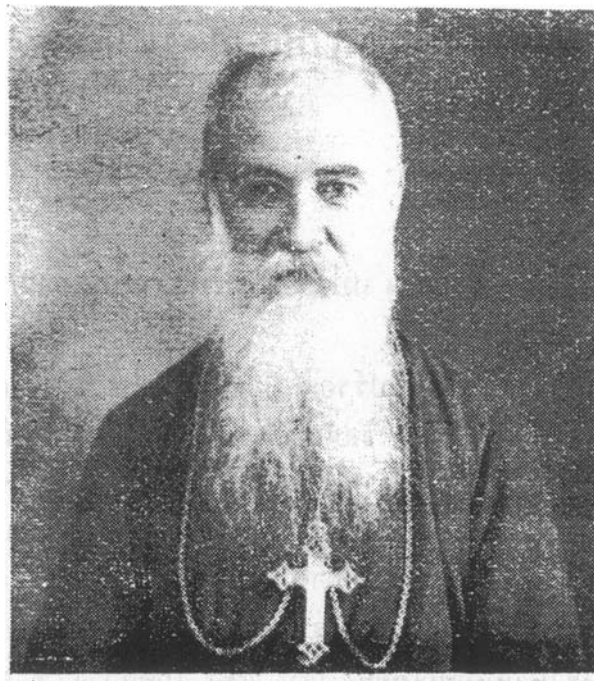
แผนที่ของมิสซังสยาม (Carte de la Mission de Siam)
 (ที่มา : จากหนังสือสยามและคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส)



พระสังฆราชปัลเลอกัว กับศิษย์คนไทย
(ที่มา : จากหนังสือประวัติพระศาสนาจักรคาทอลิกไทย , หน้า 224)



พระสังฆราชตีอพงศ์



พระสังฆราช แปร์รอต

(ที่มา : จากหนังสือประวัติพระศาสนาจักรคาทอลิกไทย , หน้า 254)

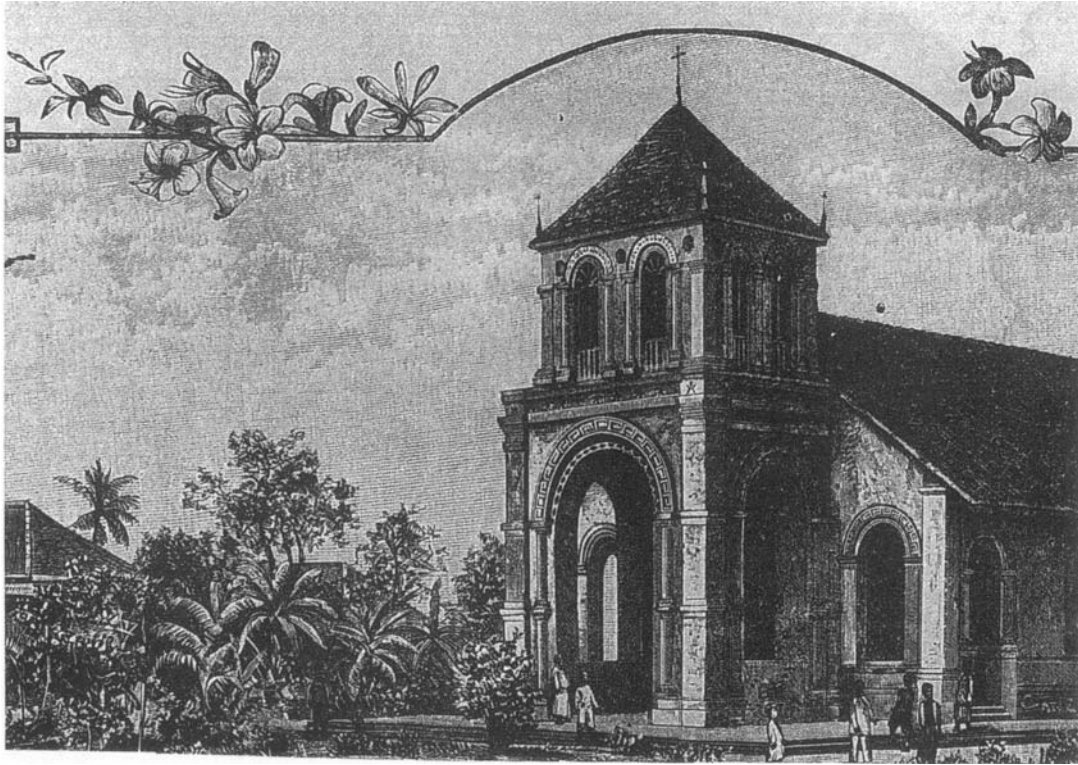


โบสถ์หลังใหญ่วัดคอนเซ็ปชันแห่งพระแม่เจ้า สร้างขึ้นในสมัยที่สังฆราชปัลเลอกัว
เป็นอธิการโบสถ์อยู่ที่นี่

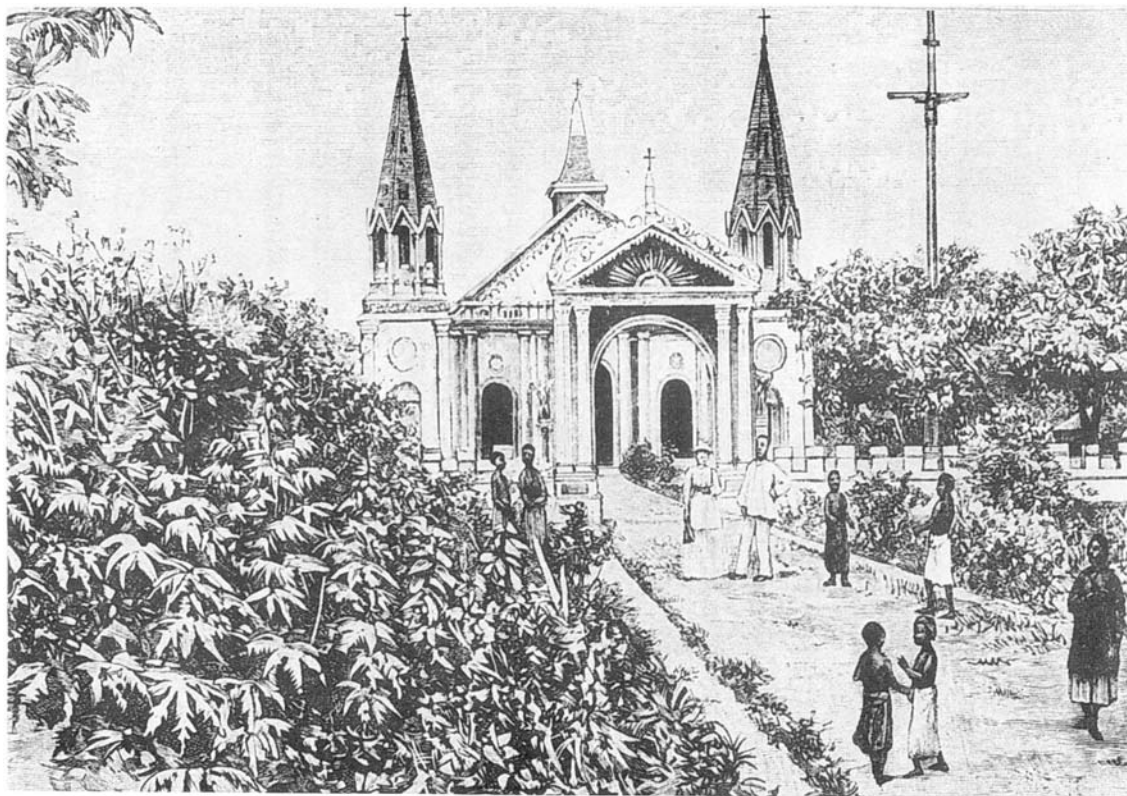
(ที่มา: จากหนังสือบันทึกเรื่องมิสซังแห่งกรุงสยาม , หน้า 71)



โบสถ์ที่เมืองแปดริ้ว
(ที่มา : จากหนังสือสยามและคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส)



วัดนักบุญเปโตรที่นครชัยศรี
(ที่มา : จากหนังสือสยามและคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส)



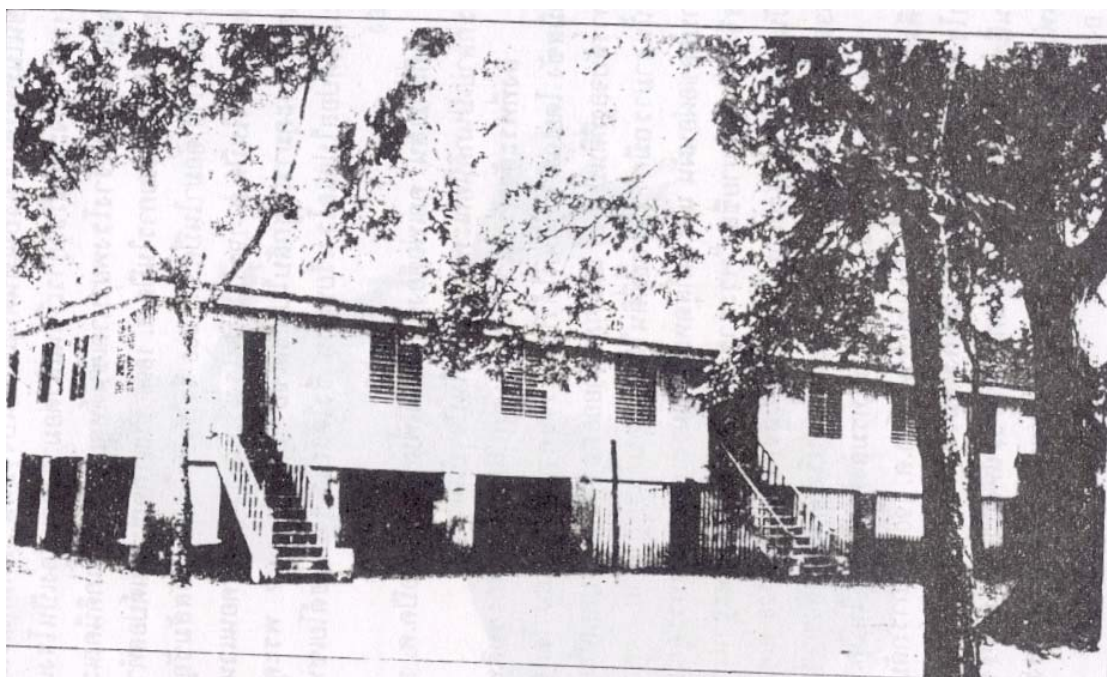
โบสถ์เซนต์ฟรังซิส เซเวียร์ ที่กรุงเทพมหานคร
ที่มา : จากหนังสือสยามและคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส



หมู่เด็กหญิงและชายในโรงเรียนคริสต์แห่งหนึ่งที่กรุงเทพมหานคร
(ที่มา : จากหนังสือประวัติพระศาสนาจักรคาทอลิกไทย , หน้า 232)



คุณพ่อกอลมเบต์ ผู้ให้กำเนิดโรงเรียนอัสสัมชัญ



โรงเรียนอัสสัมชัญหลังแรก

(ที่มา : จากหนังสือประวัติพระศาสนาจักรคาทอลิกไทย , หน้า286-287)

๑ ชัฟแท้ แก้วพระยาพิพากกรวงษ์มหาโกษาธิบดี
 ไกรสินธุโกษาธิบดี บุกภิรมย์พิภพจักรวรรดิ
 ราชสมบัติการพิภพนี้ ประมุขรัตนเมรุ สัมภัก
 นกเกษกวิภาต สรรพสิริการมเหศวรอุกติก
 ลิตเรศการวิภาตวิไลย อดิวิชัยบรมมหา
 ษัตริย์แห่งสยาม รัตนเมรุแก้ว ๆ ทั้งหลาย
 ที่ระสับระสอยไปมา งามยิ่งนักได้ฟังการ
 ค่ำ ๆ
 ทนแท้ ๆ ราชกิจเหตุอันใหญ่โตแปรปรวนไป
 งามดีไม่ระไร ถึงจะไปเล่นเล่นแห่ง
 งามที่งามนี้ งามวิไลยให้เล่นเล่น
 งามวิไลย ก็ให้เล่นเล่นไปมก งามวิไลย

ตัวอย่างหนังสือแสดงกิจจานุกิจของเจ้าพระยาพิพากกรวงษ์มหาโกษาธิบดี

ฉบับพิมพ์ครั้งแรกโดยวิธีพิมพ์หิน พ.ศ.2410

(ที่มา : จากหนังสือแสดงกิจจานุกิจ , หน้า 1)

ภาคผนวก ข.

ภาพบุคคลสำคัญและสถานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ศาสนาคริสต์
โดยคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ สมัยรัชกาลที่ 4 – 5



หมอคาร์ล กัตสลาฟ “หมอกิสลับ” มิซชันนารีโปรเตสแตนต์คนแรกเดินทางมาเผยแผ่ศาสนา
คริสต์ในประเทศไทย

(ที่มา:จากหนังสือหมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม , หน้า 15)



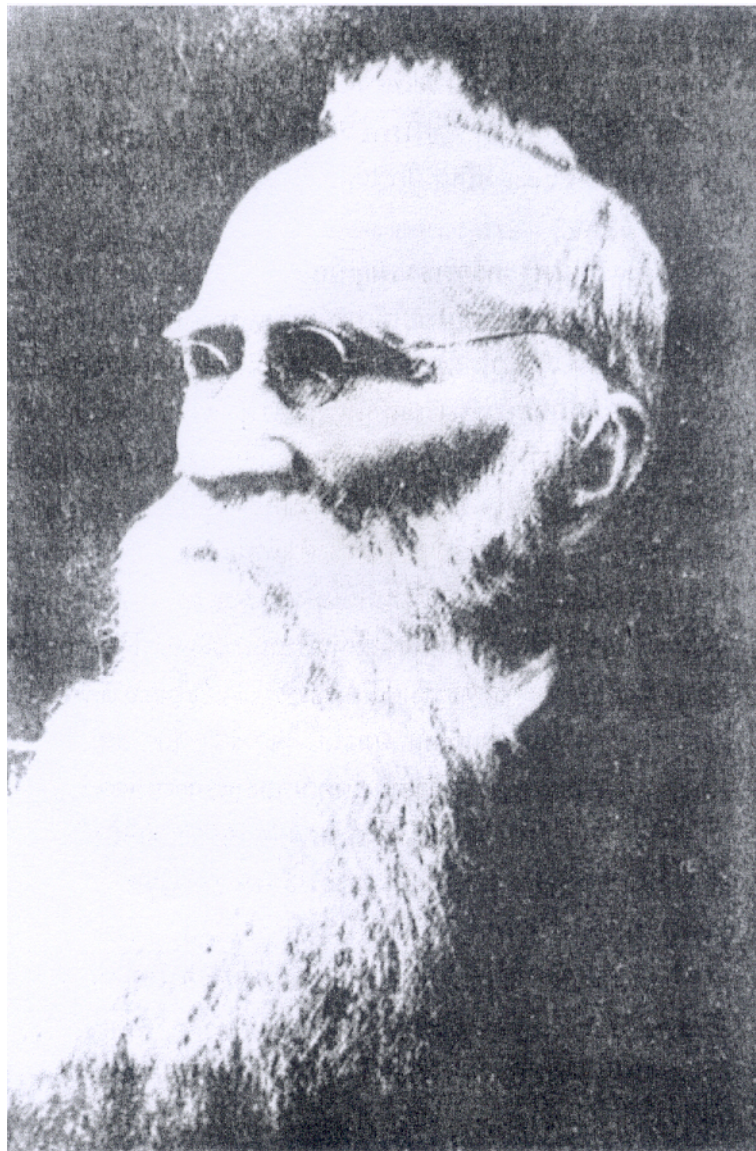
หมอบรัดเลย์ (D.B. Bradley) มิชชันนารีโปรเตสแตนต์ชาวอเมริกันผู้ริเริ่มกิจการพิมพ์และ
นำวิธีการรักษาพยาบาลสมัยใหม่มาใช้ในประเทศไทย
(ที่มา:จากหนังสือกึ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว อุตชีโวประวัติของ
ศาสตราจารย์เดเนี่ยล แมคกิลวารี ดี.ดี., หน้า 47)



ซาร่าห์ แบลชลีย์ บรัดเลย์ ภรรยาหมอบรัดเลย์ ผู้ที่ต้องการให้พระเจ้าแผ่นดินสยาม (รัชกาลที่ 4)
เปลี่ยนศาสนาจึงจะตายอย่างมีความสุข
(ที่มา:จากหนังสือหมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม , หน้า 9)



หมอเฮาส์ มิซซันนารีอเมริกันที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย
(ที่มา:จากหนังสือกึ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว อดีตชีวิตประวัติของ
ศาสตราจารย์เดเนี่ยล แมคกิลวารี ดี.ดี., หน้า 112)



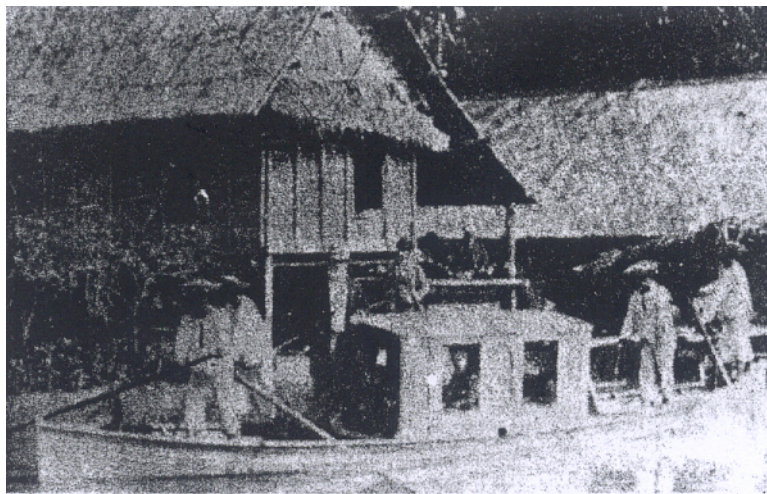
ศาสตราจารย์เดเนียล แมคกิลวารี มิซชันนารีโปรเตสแตนต์ชาวอเมริกันผู้บุกเบิกวางรากฐาน
การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในภาคเหนือจนตั้งมั่นได้สำเร็จ (ถ่ายเมื่อปี พ.ศ.2453)
(ที่มา : จากหนังสือกึ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว อดีตชีวิตประวัติของ
ศาสตราจารย์เดเนียล แมคกิลวารี ดี.ดี., หน้า 34)



โซเฟีย แมคกิลวารี ภรรยาเดเนียล แมคกิลวารี บุตรสาวของหมอบรัดเลย์ผู้ร่วมบุกเบิก
 การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในภาคเหนือ ที่เมืองเชียงใหม่
 (ที่มา : จากหนังสือกึ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว อัครชีวะประวัติของ
 ศาสนาจารย์เดเนียล แมคกิลวารี ดี.ดี. , หน้า 84)



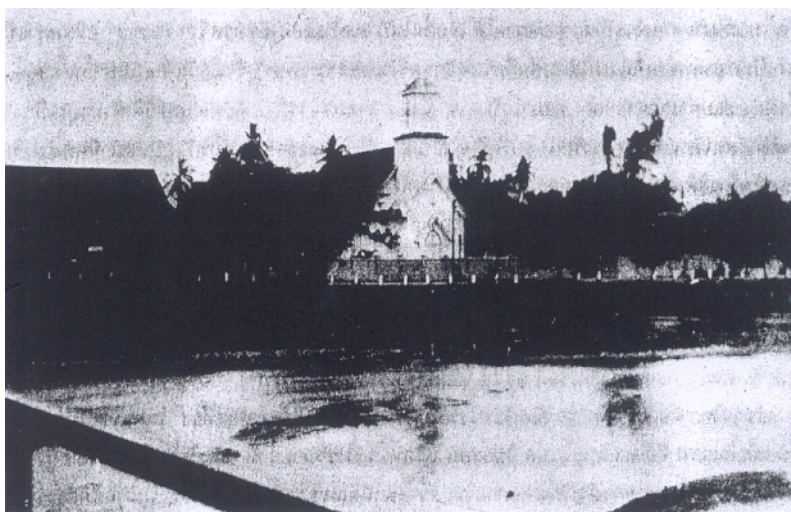
ศาสตราจารย์ เอส.จี.แมคฟาร์แลนด์ และภรรยา ผู้ช่วยกันบุกเบิกงานเผยแผ่ศาสนาที่จังหวัด
เพชรบุรีพร้อมกับดร.แมคกิลวารี



การเดินทางเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีสมัยก่อนทางน้ำที่มักใช้เรือประทุน
(ที่มา: จากหนังสือแด่สยามด้วยรักและศรัทธา งานบุกเบิกของมิชชันนารียุคต้นรัตนโกสินทร์)



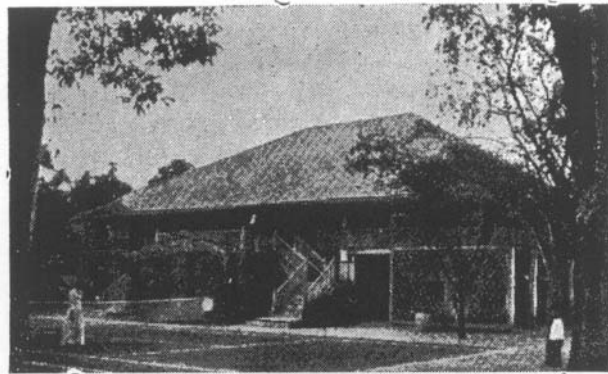
โบสถ์ที่สำคัญ ศูนย์กลางของคริสต์จักรที่บางกอก



คริสต์จักรที่ 1 เชียงใหม่ เป็นคริสต์จักรแห่งแรกของคณะกรรมการอเมริกันเพรสไบทีเรียนในภาคเหนือของประเทศไทย สถาปนาขึ้นในวันที่ 18 เมษายน พ.ศ.2411

ในภาพแสดงสถานนมัสการถาวรในปี พ.ศ.2434

(ที่มา : จากหนังสือกึ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว อดีตชีวิตประวัติของ
ศาสตราจารย์เดเนียล แมคกิลวารี ดี.ดี. , หน้า 54)



บ้านพักแมคคิลวารี ที่จังหวัดเชียงใหม่

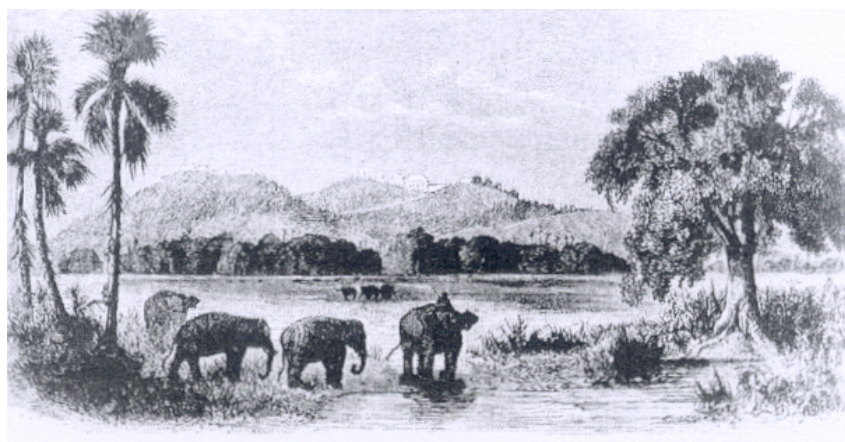


โรงเรียนพระคริสตธรรมแมคคิลวารีที่จังหวัดเชียงใหม่

(ที่มา : จากหนังสือประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย 1828-1958)

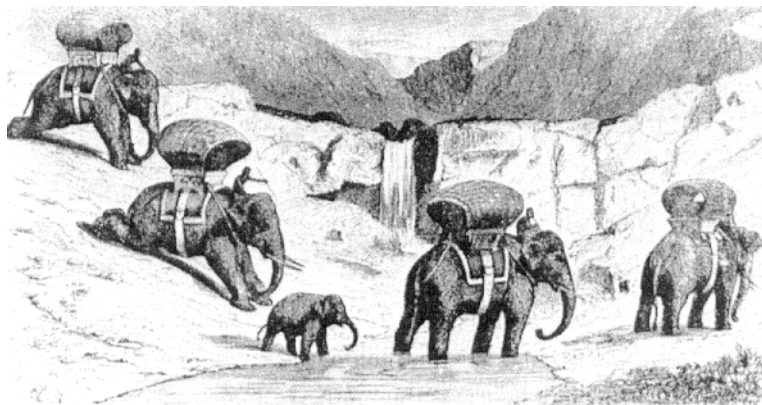
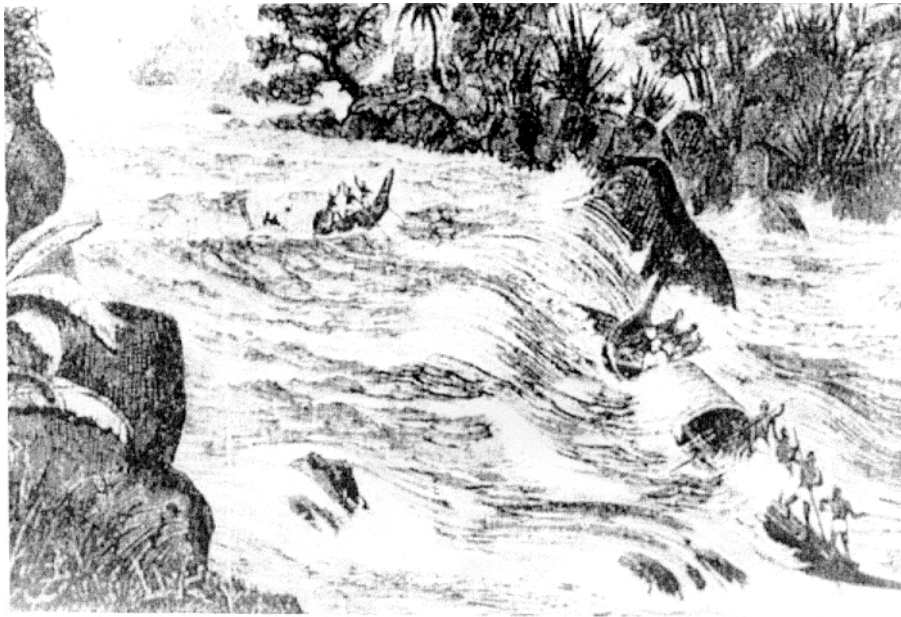


สภาพบ้านเมืองสยามในยุคบุกเบิกของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์
(ที่มา:จากหนังสือหมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม ,หน้า 8)



สภาพทัศนชนบทประเทศไทยที่เมืองเพชรบุรีและจันทบุรีในช่วงการเผยแผ่ศาสนาคริสต์
สมัยรัชกาลที่ 4-5

(ที่มา: จากหนังสือกึ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว อัตชีวประวัติของ
ศาสตราจารย์เดเนียล แมคกิลวารี ดี.ดี. , หน้า 55)



การเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปยังเมืองเชียงใหม่เพื่อเผยแพร่ศาสนาของ
 ศาสนาจารย์เดเนียด แมคกิลวารี
 (ที่มา : จากหนังสือกึ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว อดีตชีวิตประวัติของ
 ศาสนาจารย์เดเนียด แมคกิลวารี ดี.ดี., หน้า 72)

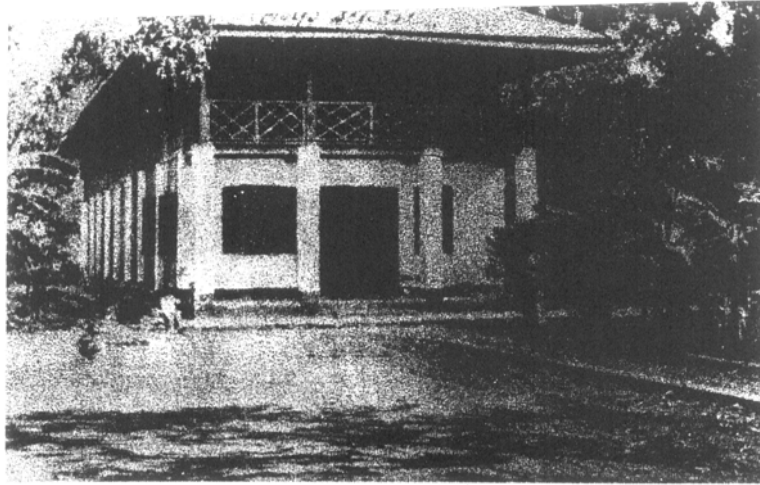


ห้องน้สการที่โรงพยาบาลโรคเรื้อนแมคเคน เมืองเชียงใหม่

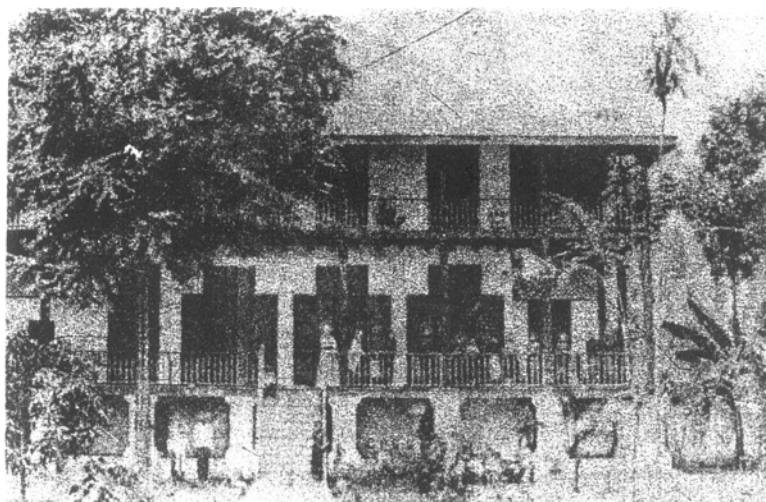


โรงพยาบาลโรคเรื้อนแมคเคน เมืองเชียงใหม่แสดงภาพของบ้านพักสตรี

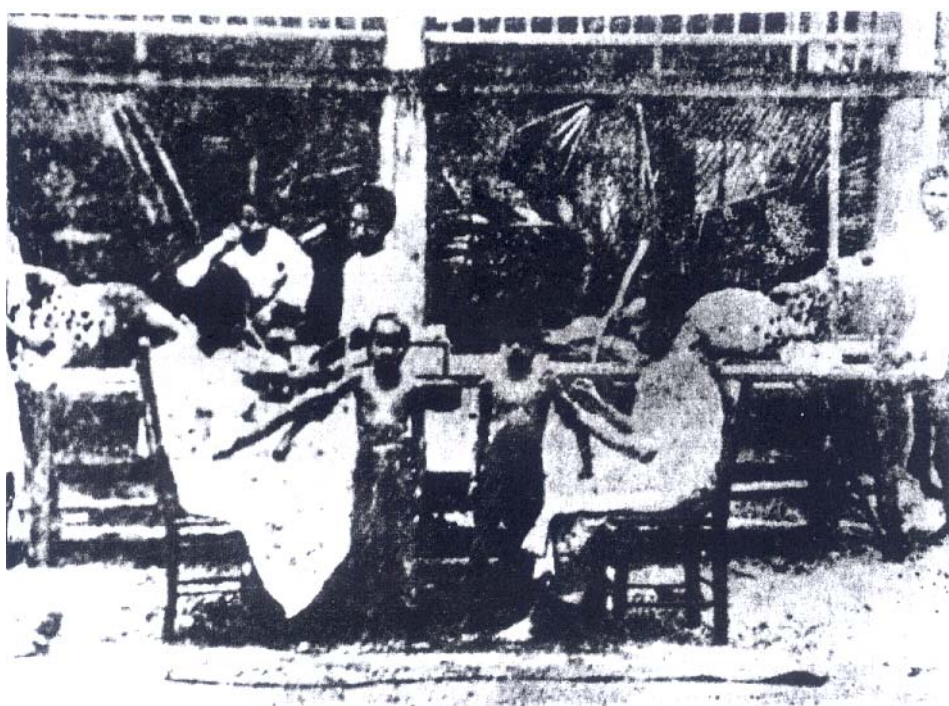
(ที่มา : จากหนังสือประวัติศาสตร์โปรเตสแตนท์ในประเทศไทย 1828-1958)



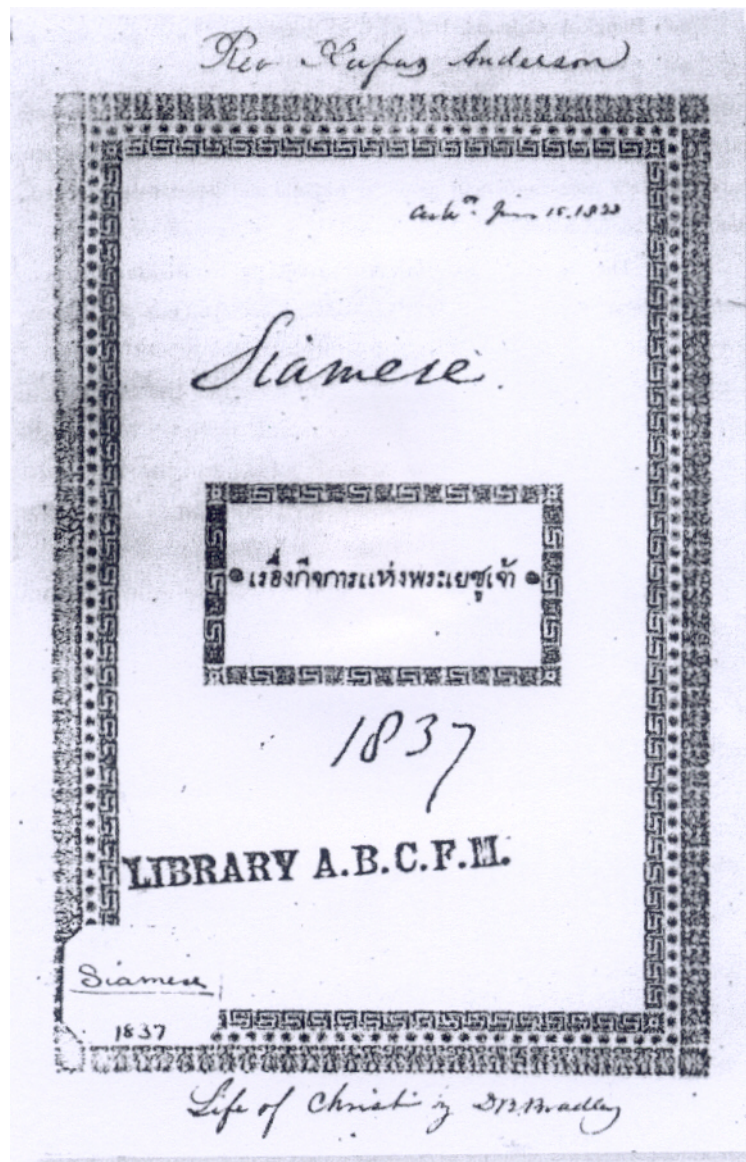
โรงเรียนสำหรับอัยสกูล ที่สำเหร่ กรุงเทพฯ เริ่มก่อตั้งโดยศาสนาจารย์สตีเฟน มัตตูนและภรรยา
ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยในเวลาต่อมา



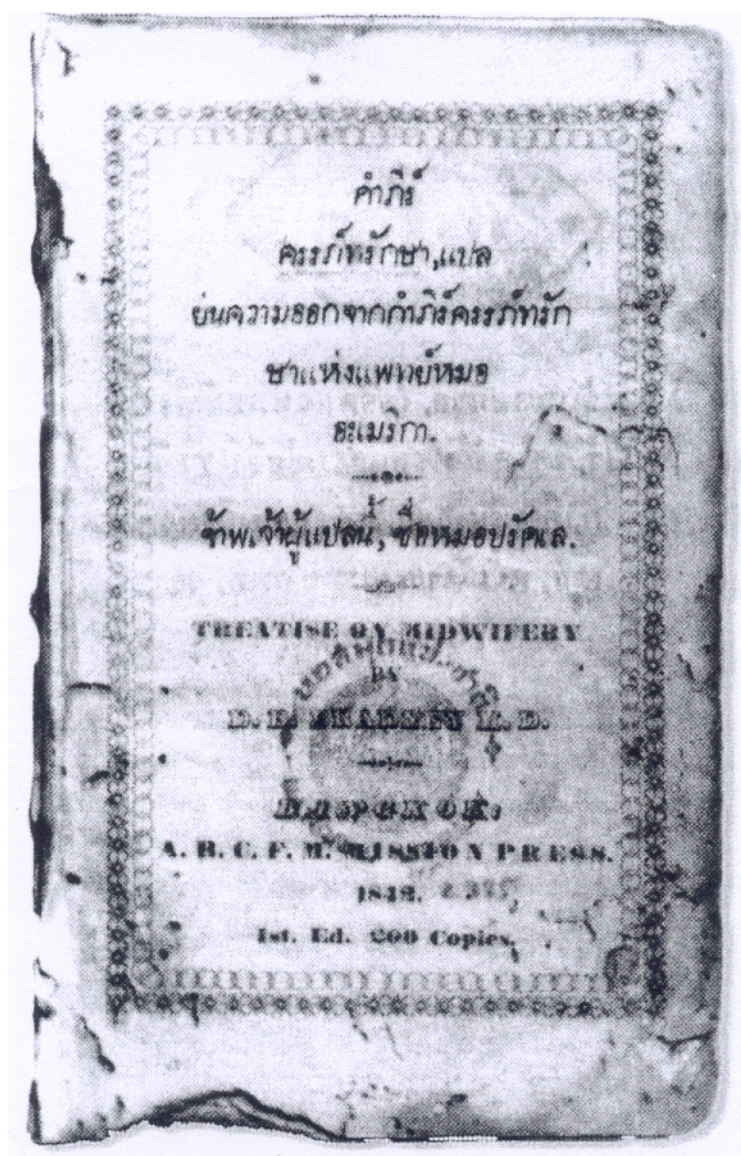
โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ที่ตำบลวังหลัง กรุงเทพฯ ที่จัดตั้งขึ้นโดยหมอเฮาส์และภรรยา
(ที่มา: จากหนังสือแด่สยามด้วยรักและศรัทธา งานบุญเบิกของมิชชันนารียุคต้นรัตนโกสินทร์)



วิธีการปลูกฝ้ายที่หมอบรัดเลย์ริเริ่มนำมาใช้รักษาคนไทยที่ได้ช่วยชีวิตคนไทยเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็น
 กลวิธีการหนึ่งที่ช่วยในเผยแพร่ศาสนาคริสต์ของคณะมิชชันนารีอเมริกัน
 (ที่มา:จากหนังสือหมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม , หน้า 87)



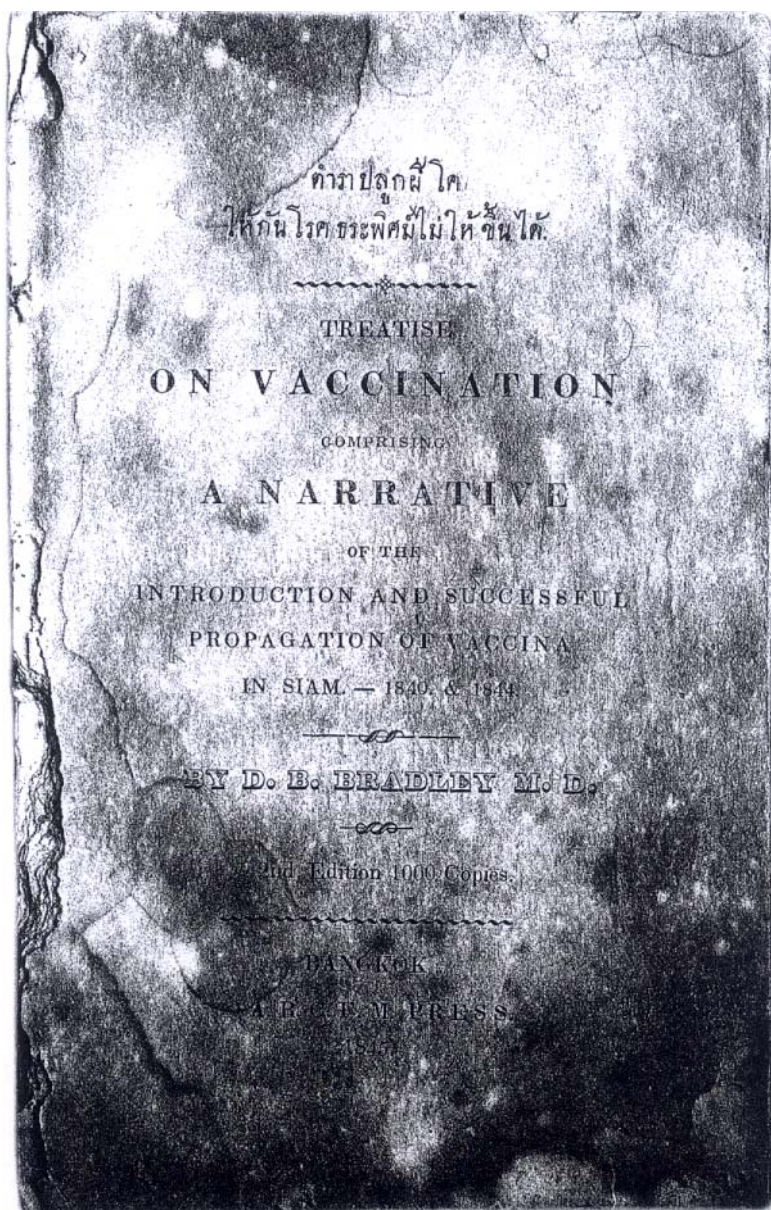
หนังสือเรื่องกิจการแห่งพระเยซูพิมพ์ขึ้นในสมัยหมอบรัดเลย์เพื่อใช้ในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์
(ที่มา:จากหนังสือหมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม ,หน้า 76)



หนังสือครุวัชรรักษาที่หมอบรัดเลย์แปลมาจากตำราภาษาอังกฤษถวายรัชกาลที่ 4

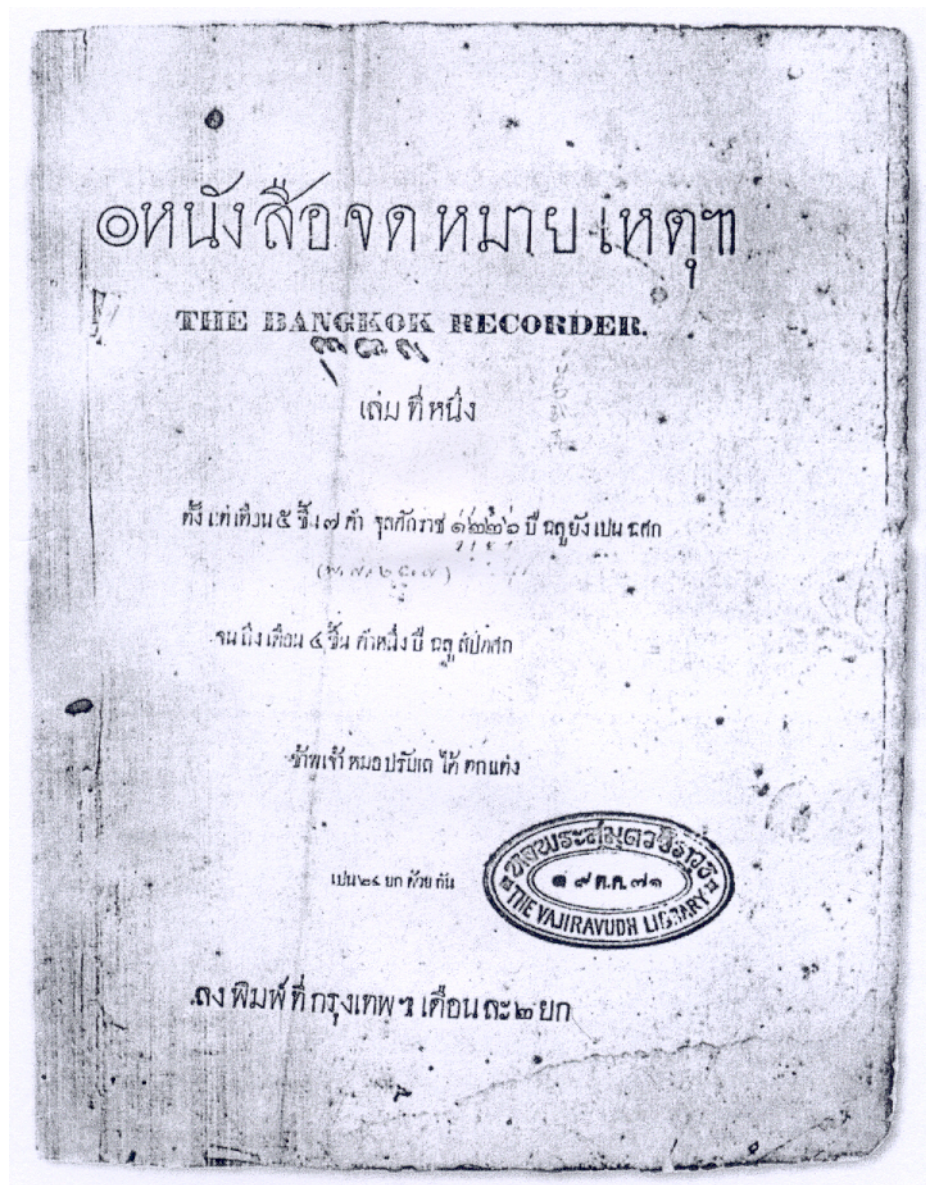
พิมพ์เมื่อปี พ.ศ.2385

(ที่มา:จากหนังสือหมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม , หน้า 80)



ตำราการปลูกฝีโคเขียนโดยหมอบรัดเลย์ใช้ในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการรักษาสัตว์ใหม่
เมื่อปี พ.ศ.2388

(ที่มา:จากหนังสือหมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม, หน้า84)



หน้าแรกของหนังสือพิมพ์บางกอกเรคคอร์ด ของหมอบรัดเลย์ฉบับลงวันที่ 15 เมษายน พ.ศ.2408
(ที่มา:จากหนังสือหมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม , หน้า 88)

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ ชื่อสกุล	นายประจวบ ภาลุน
วัน เดือน ปี เกิด	วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2511
สถานที่เกิด	จังหวัดศรีสะเกษ
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	357 หมู่ 3 ตำบลบ้านคลองสวน อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ 10290
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	ครูผู้สอน
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนอัสสัมชัญ บางรัก กรุงเทพฯ 10500
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2530	มัธยมศึกษาตอนปลาย จาก โรงเรียนวชิรมกุฏราชวิทยาลัย กรุงเทพฯ
พ.ศ.2537	พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาปรัชญการศึกษา จาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ.2549	การศึกษามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ